

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ
ANABİLİM DALI

11953

BATI KARADENİZ BÖLGESİ TİCARET YOLLARI VE
BU YOLLAR ÜZERİNDEKİ HANLAR

T. G.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

YÜKSEK LİSANS TEZİ

LEYLA YILMAZ
(DANIŞMAN : PROF. DR. M. OLUŞ ANIK)

I. GİRİŞ	1-10
A. KONUNUN NİTELİĞİ VE ÖNEMİ	1
B. İLGİLİ YAYIN VE KAYNAKLAR	2-6
C. ARAZİ ÇALIŞMASI	7-9
D. METOD VE DÜZEN	10
II. ANADOLU TİCARET HAYATINA AİT BAZI GÖZLEMLER	11-15
III. TÜRK DÖNEMİNDEKİ ANADOLU YOL SİSTEMİ HAKKINDA ..	16-18
IV. KATALOG	19-37
1. ATABEY HANI	19-20
2. GÖRÇEĞAĞAÇ HANI	21
3. TAŞ HAN	22-23
4. SİNAN PAŞA HANI	24-25
5. SARTININ HANI	26
6. TAYPAKLI HAN	27
7. SAZLI HAN	28
8. SEYDİLER HANI	29-30
9. ÇATAL ZEYTİN HANI	31
10. YENİ HAN	32
11. BAILİK HAN	33
12. SİRKE HAN	34
13. TOPAL ALİ'NİN HANI	35
14. ESKİ HAN	36
15. DURAK HAN	37
V. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA	38-40
VI. SONUÇ	41-44
SUMMARY	45
BİBLİYOGRAFYA	46-48
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	49-50
PLAN VE KROKİLER LİSTESİ	51
HARİTA	
FOTOĞRAFLAR	
PLAN VE KROKİLER	

I. GİRİŞ :

A. KONUNUN NİTELİĞİ VE ÖNEMİ :

Anadolu Türk Mimarlık Tarihi araştırmalarında Anadolu'nun ticari hayatını, ulaşım ağını ve sosyal yapılanmasını gözönüne sermesi açısından önemle üzerinde durulması, incelenmesi gereken bir konudur. Önemi sebebi ile çeşitli araştırmacılar tarafından da ısrarla üzerinde durulmuştur. Fakat tüm çalışmalar, daha çok Orta, Doğu ve Batı Anadolu bölgeleri üzerinde yoğunlaşmıştır.

Bu bağlamda, Karadeniz bölgesi ile ilgili araştırmaların oldukça ihmal edildiğini veya tanınmadığını izliyoruz. Oysa Anadolu'da, gerçek anlamda ticaret ve ulaşım ağı ancak tüm han'ların tespiti ve birbirleriyle irtibatları ortaya konduğu zaman tam olarak anlaşılacaktır. Fakat, hatta tespit edilmiş veya ismi zikredildiği halde incelenmiş bir çok yapı mevcuttur. Ayrıca, üzerinde çalışılmış olan binaların ise menzil üzerindeki diğer binalar ile irtibatlandırılması konusunda eksiklikler gözle çarpmaktadır. Güzergahların tespiti yoluna gidilmemiştir.

Bilindiği gibi menzil han'ları birbirleri ile bağlantıları olması gereken sosyal nitelikli yapılardır ve ulaşım ağına hizmet verirler. Çalışmalar içinde bir hanın ele alınarak incelenmesi ve çevre bağlantısının tespit edilmesi, tanıtım çalışması olmaktan öteye geçemez. Bölgenin sosyal ve ticari dokusunun ortaya konması için yapıların bu bağlamda incelenmesi gerektiği görüşündeyiz. Zira bugün bilinen bir kaç yol dışında farklı bir takım yollardan, bölgelerden söz edebilmek mümkün değildir. Biz, Batı Karadeniz bölgesinde belirlediğimiz bir güzergahda han'ları incelemeyi amaç edindik. Bu güzergah Ankara-Çankırı-Kastamonu-Sinop-İncebolu-Kastamonu-Tosya-Ankara'dır. Sözü edilen bu bölge içindeki ticaret trafiği ve ulaşım ağının hangi dönemlerde ve nerelerden yapılmış olduğunu anlamaya çalıştık.

13.yy'da Sinop'un Selçuklular tarafından fethedildiğini ve burasının önemli bir liman olduğunu biliyoruz. Bu fethin neticesinde Karadeniz kıyısındaki kolonilerle irtibatın sağlandığını ve Orta Anadolu mallarının Karadeniz'e ulaştığını düşünmek yanlış olmaz kanısındayız. Dolayısıyla Orta Anadolu'yu Sinop'a bağlayan bir yolun mevcudiyetinin muhtemel olduğundan sözedilebilir.

Tezimiz amacı, çalıştığımız güzergah üzerindeki han'ların tespiti ile Selçuklular döneminde bu yolun varlığını araştırmak ve daha sonraki dönemlerde ki durumunu incelemektir.

B. İLGİLİ YAYIN VE KAYNAKLAR :

Ortaçağ ve sonraki dönemlerde Ankara ile Sinop arasında bir kervan yolunun varlığını ortaya koymayı ve bu yollar üzerinde inşaa edilmiş hanları ele almayı amaçlayan çalışmamızda şu kaynaklardan yararlanılmıştır.

1. Haritalar :

Çalışmamıza 1:25.000'lik haritaların taranması ile başlanmıştır. Harita Genel Komutanlığına yaptığımız başvurumuza ne yazık ki olumlu yanıt verilmemiştir. Bu nedenle harita üzerinde yapacağımız tespitler fakültemizin Coğrafya AnaBilim Dalı ile Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü ve Türk Tarih Kurumunda sürdürülmüştür.

1958 tarihli haritalarda Ankara İ29-b₂ paftasında Solfasol köprüsü yakınında bir han, Bolu H29-c₃ paftasında Karacaören'de bir han (bu yapının Özergin'in nakalesinde sözünü ettiği Abacılar Hanı olduğunu düşünürüz)(1), aynı paftada Sarıcalar (Han Yeri)'da bir han, Çankırı H₃₀-d₄ paftasında " Taş Avlu " tespit edilmiştir. G₃₁-a₄ paftasında Çankırı-İlgaz arasındaki tali yolda " Topal Alinin Hanı " isimli bir han görülmektedir. Aynı hana Leonard'ın haritasında da rastlamak mümkündür.

1928 tarihli haritalarda ise Çankırı 63 paftasında bir han ve Çankırı' 64 paftasında İnandık Köyü'nde bir han ismine rastlanmıştır.

2. Seyahatnameler :

Anadolu'nun diğer bölgeleri gibi üzerinde çalıştığımız bölge de öteden beri birçok seyyahın ilgisini çekmiştir. Başta Leonard (2) olmak üzere Mæcker, Wrontchenko, Preusser, Chanykoff, Hirschfeld (3), Kannenberg (4), Flotwell (5), Boehring (6), Diest ve Anton (7) gibi seyyahların bu bölgede dolaşıp inceleme yaptıklarını biliyoruz (8). Kinneir Gerede-Kastamonu arasında dolaşmış fakat bizim ele aldığımız güzergaha geçmemiştir (9).

Leonard'ın haritasında işaretlenen daha önce çeşitli haritalar üzerinde yaptığımız tespitler ile birleştirilerek çalışmamızın ana hatları ortaya çıkarılmıştır.

Öte yandan Anadolu'nun demografyasını ele alan Cuinet'in (10) kitabından Tosya ve İnebolu'daki hanlar ile Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden (11) Kalecik'teki han sayısını öğrenmekteyiz.

16.yy'da Busbecq (12) İstanbul'dan Amasya'ya ulaşabilmek için Ankara-Balıkhisar-Sarıkurt-Gemence-Alagöz yolunu kullanmıştır. Aynı yolun Derschwan (13) tarafından kullanıldığı anlaşılıyor.

Leake ise 17.yy'da İstanbul'dan Amasya-Bolu ve üzerinden Tokat'a ulaşan bir yolun varlığından söz etmektedir(14).

Hamilton'un seyahatnamesinde ise Durak Han hakkında bilgiler bulmak mümkündür (15).

3. Diğer Yayınlar :

Taeschner (16) Osmanlı Döneminde daha çok Doğu Anadolu'nun işlendiği bir çalışma iken, Hild (17) Bizans Döneminde Kapadokya bölgesini ele almıştır. Macpherson'dan (18) Ankara-Çankırı arasında Roma dönemine ait bir yolun mevcudiyetini öğreniyoruz.

Bu çalışmada en çok Gökoğlu'nun kitabından yararlanılmıştır (19). Gökoğlu'nda Hacı Hamza Hanları konusunda bir karışıklık mevcuttur. Ayrıca Atabey ve Sarının Hanlarının tarihlendirmelerinde de tereddüt ettiğimiz bazı noktalar bulunmaktadır.

Anderson (20), French (21), Ünal (22), Baş (23), Arık (24)'in yayınları da tezimizde yararlandığımız çalışmalar arasındadır.

Sinop Lal'da bulunan Taşhan konusunda French ve Ünal'da farklılıklar mevcuttur. Bina French'de Taşhan, Ünal'da ise Yaykıl Han olarak anılmaktadır.

Hanlar konusunda Ünal'ında değinmiş olduğu gibi en detaylı çalışma Erdmann'ın (25) ve Özergin'in (26) yayınlarıdır. İter'in çalışmasında bunlar arasında sayınak uygundur (27).

Anadolu'daki ticari hayat hakkında faydalanmış olduğumuz pek çok yayın mevcuttur. Heyd (28), Uzunçarşılı (29), Turan (30), İncelik (31), Sümer (32), Akdağ (33), Cumbur (34), Orhonlu (35), Altındağ (36), Yücel (37), Durukan (38)'in bu konuyu aydınlatan yayınları mevcuttur.

Çalışmamızda Bizans Dönemi için Ostrogorsky'nin kitabına baş vurulmuş (39); ayrıca Karadeniz'deki ticaret için Bretionu'nun kitabından yararlanılmıştır (40).

Moğol istilası sırasında Anadolu'nun ticari durumu içinde Barthold (41) ve Togan (42)'dan yararlanılmıştır.

Hacı Hamza'daki bina için Sözen'in makalesinde yer alan çizimin hatalı olduğu görülmüştür (43).

Bunların dışında Çankırı-Sinop-Kastamonu il yıllıkları, İslam Ansiklopedisinin ilgili maddeleri, Yaman (44), Baydır (45), Ahmet Cemal (46), Başer (47), Karanğralı (48), Güran (49), Umar (50), Akyurt (51), Sevin (52), Turan (53), Aralougun (54) ve Hüsamuddin (55)'nin yayınları da çalışmamızın şekillenmesinde önem taşıyan kaynaklar olarak zikredilebilir.

NOTLAR :

- (1) ÖZERGİN, M.K., "Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları", Tarih Dergisi XV/20 (1965), s.167.
- (2) LEONARD, R., Paphlagonia, Berlin, 1915.
- (3) HIRSCHFELD, G., Paphlagonische Felsen Gräber. Ahandlungen der K.preuB Akad., d.W.Berlin, 1885.
- (4) KANNENBERG, K., "Die Paphlagonischen Felsen Gräber", Globus, LXVII, 1895.
- (5) FLOTWELL., Petermann's Mitteilungen, Erg.Heft 114. Gotha 1895.
- (6) BOEHRINGER, J., Auf Karawanen Straßen, Anatoliens, München, 1958.
- (7) DIEST, W.V., und ANTON, M., "Neue Forschungen im nord west lichen Klein- asien", Ergänzungsheft. Nr.116. Petermann's Mitteilungen, Gotha, 1895.
- (8) Bunlardan ne yazık ki sadece Leonard'ın kitabına ulaşabildik. Diğer yayınlar Türkiye kütüphanelerinde bulunmamıştır.
- (9) KINNEIR, J.M., Voyage dans l'Asie Mineure Kürdistan dan les annee's, Paris, 1918.
- (10) CUINET, V., La Turguie d'Asie, Paris, 1894.
- (11) Eviya Çelebi Seyahatnamesi, 4.Kitap (Türkçeleştiren: Z.Danışman), İstanbul, 1970.
- (12) BUSBECK, Türk Mektupları, (Çev:H.C.Yalçın), İstanbul.
- (13) DERNSCHWAM, H., İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü, (Çev:Y.Önen), Ankara, 1987.
- (14) LEAKE, W.M., Journal of Tour in Asia Minor, London, 1824.
- (15) HAMILTON, W., Researches in Asia Minor-Pontus and Armenia, London, 1842.
- (16) TAESCHNER, F., Das Anatolische Wegenetz nach Osranischen Quellen, Leipzig, 1926.
- (17) HILD, F., Das Byzantinische Straßensystem in Kapadokien, Wien, 1977.
- (18) MACPHERSON, I.W., "Roman Roads and Milestones of Galatia", Anatolien Studies 4(1954), s.111-120.
- (19) GÜKOĞLU, A., Paphlagonie-paflagonya-Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi, Kastamonu, 1952.
- (20) ANDERSON, J.G.C., "Road System of Eastern Asia Minor with the Evidence of Byzantine Campaigns", The Journal of Hellenic Studies, 17(1897), s.22-44; ve "Exploration in Galatia cis Halym part II, Topography, Epigraphy, Galation Civilisation" The Journal of Hellenic Studies, 19(1899), s.52-134.
- (21) FRENCH, D.H., "A Study of Roman Roads in Anatolia", Anatolian Studies, 24(1974), s.143-149; ve "Sinop:The so called Ceneviz Yolu", Anatolia and the Ancient Near East, Ankara, 1989, s.143-145.
- (22) ÜNAL, R.H., "Trois Caravanserais peu Connus de l'epoque Pre-Ottomane en Anatolie", The 8th International Congress of Turkish Art, Cario, 26th September-1st October, 1987, s.58-59; ve "Osmanlı Öncesi Devirden Yayınlanmamış Birkaç Han Üzerine Bir İnceleme", Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, Prof.A.Luis Gabriel Özel Sayısı, Ankara, 1978, s.453-483; ve Diyarbakır İlindeki Bazı Türk-İslam Anıtları Üzerine Bir İnceleme, Erzurum, 1975.

- (23) BAŞ,A., Beylikler Dönemi Hanları, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 1989.
- (24) ARIK,M.O., Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesansı, Ankara, 1971.
- (25) ERDMANN,K., Das Anatolische Karavansaray des XIII.Jahrhunderts, Teil I-II, Berlin, 1961.
- (26) ÖZERGİN,M.K., "Anadolu Selçuklu Kervansarayları", Tarih Dergisi, XV/20 (1965), s.141-170.
- (27) İLTER,İ., Tarihi Türk Hanları, Ankara, 1969.
- (28) HEYD,W., Yakındoğu Ticaret Tarihi, (Çev:E.Z.Karal), Ankara, 1975.
- (29) UZUNÇARŞILI,İ.H., Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri, Ankara, 1984.
- (30) TUBAN,O., "Colalettin Karatay Vakıfları ve Vakfiyeleri", Belleten XII/45 (1948), s.17-171; ve "Selçuklu Kervansarayları", Belleten X/39 (1946), s.471-496.
- (31) İNALCIK,H., "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu ve İnkişafı Devrinde Türkiyenin İktisadi Vaziyeti Üzerine bir Tetkik Minasebetiyle", Belleten XV(1951), s.629-684.
- (32) SÜMER,F., Yabanlu Pazarı, İstanbul, 1985.
- (33) AKIĞAĞ,M., Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, C.1, İstanbul,1979.
- (34) CUMHUR,M., "Kastamonu Tarihinde Ahiler ve Esnaf Kuruluşları", Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler, 19-21 Ekim 1988, Kastamonu, s.7-15.
- (35) ORHONLU,C., Osmanlı İmparatorluğunda Derbent Teşkilatı, İstanbul,1967; ve Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım, (Der:S.Özbaran), İzmir, 1984.
- (36) ALTINDAĞ,Ş., "Osmanlıların İlk Devirlerinde Türklerin Kültür ve Sosyal Durumları Hakkında Birkaç Not", Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Dergisi, Cumhuriyet Sayısı XX, C.2, S.4, Ankara, 1944, s.519-526.
- (37) YÜCEL,Y., XIII-XV.Yüzyıllarda Kuzey-Batı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları Beyliği-Candaroğulları Beyliği, C.1, Ankara, 1988.
- (38) DURUKAN,A., "Selçuklu Döneminde Ticaret Hayatı ve Antalya", Antalya 3.Selçuklu Semineri Bildirileri, 10-11 Şubat 1989, İstanbul,1989,s.50-59.
- (39) OSTROGORSKY,G., Bizans Devleti Tarihi, (Çev:F.İşıltan), Ankara, 1986.
- (40) BRETIANU,G.İ., Recherches sur li Commerce Genoıs dans la Mere Noir au XIII'e siecle, Paris, 1929.
- (41) BARTHOLO,W., "İthalatlılar Devrinde Mali Vaziyet", Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası, C.1, İstanbul, 1931, s.135-159.
- (42) VALİDİ,A.Z., "Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadi Vaziyeti", Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası, C.1, İstanbul, 1931, s.1-43.
- (43) SÖZEN,M., "Hacı Hamza'daki Türk Eserleri", Anadolu Sanatı Araştırmaları, 2, İstanbul, 1970, s. 113-132.
- (44) YAMAN,T.M., Kastamonu Tarihi (XV.Asrın Sonuna Kadar), Kastamonu, 1935 ve "Şeri Mahkeme Sicilleri", Ülkü, İkteşrin, Ankara, 1938, s.153-164.
- (45) BAYDIR,N., kültepe (KANES) Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar (En Eski Çağlardan İ.S.395 Yılına Kadar), İstanbul, 1970.
- (46) AHMET CEMAL, Kastamonu ve Zonguldak, İstanbul, 1932.

- (47) BAŞER, T., Dünkü ve Bugünkü Çankırı, Ankara, 1956.
- (48) KARAMAĞIRALI, H., "Anadolu Selçuklu Kervansarayları", Önasya, 61-62, 1970, s. 4-5.
- (49) GÜRKAN, C., Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi, İstanbul, 1976.
- (50) UMR, F., Yol İnşaatı, İstanbul, 1951.
- (51) AKYURT, N., "V.Mırat'ın Revan Seferi Menzilnamesi", İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi, Tekindağ Hatıra Sayısı, S.34, s.183-246.
- (52) SEVİN, V., "Doğu Anadolu'da Eski Karayolu", Mize, 1, Ocak-Haziran 1989, Ankara, 1989, s. 32-35.
- (53) TURAN, R., "Selçuklular Döneminde Kastamonu", Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler, 19-21 Ekim 1988, Kastamonu, s.1-6.
- (54) ARALONGUN, F.Ü., Peçin Mimari Eserleri, Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Sanat Tarihi Bölümü Basılmamış Lisans Tezi, Ankara, 1969.
- (55) HÜSAMİDİN, H., Anasya Tarihi, C.3, İstanbul, 1927.

C. ARAZI ÇALIŞMASI :

Gerek harita ve gerekse seyahatnamelerden edile edilen bilgilerin ışığında Ankara-Çankırı-Kastamonu-Tosya-Sinop-İnebolu-Kastamonu-Çankırı (Çankırı-İlgaz arasındaki tali yoldan)-Ankara ve Ankara-Şabanözü güzergahında bir keşif gezisine çıkılmıştır.

İtiraf etmek gerekirken yayınlarda ve haritalarda tespit etmiş olduğumuz yapıların hepsini bulamadık, hatta bir kısmının bugün izi dahi mevcut değildir.

Tespit edebildiğimiz 27 yapının 15 tanesi mevcuttur. Bunların içinden 4 tanesi temel halindedir. 12 yapı ise günümüze ulaşmamıştır. Bugün mevcut olmayan yapılar, ele aldığımız saha içindeki ticari hareketi ve yoğunluğu göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Haritalardan tespit ettiğimiz Solfasol Hanı, Karacaören Hanı (Abacılar Hanı), Sarıcalar (Han yeri), Balıkhisar (Taş Avlu), Çankırı-Ankara yolundaki han ve İnandık Köyü Hanı; yayınlardan tespit ettiğimiz Kalecik Selçuk Hanı, Eskihan, Germeç Pazar Hanı, Halkacılar Hanı, Pirlaklar, Tahtalı Han günümüze ulaşmamış olan yapılardır.

Kataloga almadığımız bu yapılar çalışmamızın sonuç bölümünü şekillendirecektir. Sözkonusu yapıların bulunmaları gereken yerler konusunda kısaca bilgi vermeye çalışacağız.

Solfasol Hanı Ankara-Çubuk yolu üzerinde Ankara'ya çok yakınlıkta bir bölgede olmalıydı. Haritada Solfasol Köprüsü yakınında görünmektedir. Bugün bu alan tamamen iskan edilmiştir. Eski Eserler ve Karayolları'ndan bu konuda yaptığımız araştırmalardan bir sonuç elde edemedik. Çubuk Suyu kıyısında olması gereken yapıya ait hiç bir iz bulamadık.

Haritada Ankara-Esenboğa arasında Karacaören mevkiinde tespit ettiğimiz hanın, Özergin'in makalesinde sözü edilen Abacılar Han ile aynı yapı olduğu kanısındayız (1). Burada Çubuk Barajının suları altında kalmış olduğu söylenen han, bizim araştırmalarımıza göre Karacaören yakınında bugün bir çiftliğin bulunduğu yerde olmalıydı. Yöre halkıda bu görüşümüzü desteklemekte ve çiftliğin bulunduğu yerde 30-40 sene evvel bir hanın bulunduğunu hatırlamaktadırlar.

Sarıcalar (Eski adı Han Yeri), Ankara-Çankırı yol ayrımından sonra Çankırı istikametine giderken yolun sol tarafındadır. Yöre köylülerine hanı sordüğümüzda bizi Çubuk suyu kenarında bir kavak tarlasının önüne götürüp, burada vaktiyle bir hanın bulunduğunu, binanın yıkılıp taşlarının inşaatlarda kullanıldığını söylediler.

Balıkhisar, Esenboğa'nın arka tarafındadır. Burası Demschwam (2) ve Busbecq'in (3) güzergah olarak izledikleri yol üzerindedir. Macpherson'da Ortaçağ kervan yolunun buradan geçmekte olduğunu belirtiyor (4). Haritada Taş Avlu olarak rastladığımız bu mevkide ne yazık ki yapı ile ilgili hiçbir iz rastlayamadık.

Çankırı -Ankara yolundaki han ve aynı yol üzerinde İnandık Köyü'ndeki han da izine dahi rastlayamadığımız yapılar arasındadır.

Kalecik yakınlarındaki Selçuk Hanı'nı , Erdmann'ın yayınından tespit ettik. Sterret, Anderson ve Kiepert tarafından mevcudiyetinin saptanmış olduğunu bildiren Erdmann yapıyı bulamamıştır (5). Yöre halkıda han konusunda birşey bilmemektedir.

Çankırı-Yapraklı arasında Şihlar Köyü civarında bulmayı umduğumuz Eski Han (Alter Han) Kiepert (6) ve Leonard'ın haritalarında görünmemektedir (7). Uzun araştırmalar sonucu ne yazık ki hiçbir iz bulamadık.

Gençe Pazar, Kastamonu-Taşköprü arasındadır. Leonard burada bir hanın dışında satış kulübelerinin bulunduğunu ve burasının haftada bir gün ticari trafiğe hizmet verdiğinden söz etmektedir (8). Gezimiz sırasında hanı bulamadık, yıkıldığını söylediler. Fakat, Leonard'ın sözünü ettiği kulübeleri hala mevcuttur.

İnebolu-Kastamonu arasındaki Halkacılar Hanı, Leonard haritasında görülmektedir. Kastamonu'nun güneyinde Leonard'ın kalmış olduğu han Pirlaklardır (9). Her ikisinde mevcut değildir.

Kastamonu-Tosya yolu üzerinde Taşköprü istikametine ayrılmadan önce bir derbent ile onun aşağısında Tahtalı Han diye anılan bir yapının vaktiyle mevcut olduğunu, fakat artık ortadan kalkmış bulunduğunu yine Leonard'dan öğreniyoruz (10).

Haritalardan tespit etmiş olduğumuz ve katalogda ele alacağımız mevcut yapıların 4 tanesinin bugün yalnızca temellerinin kalmış olduğunu belirtmiştik. Bu yapılardan Topal Alinin Hanı, Sirke Han ve Eski Han ilk kez tarafımızdan tespit edilmiştir. Sazlı Han'ı ise French'in çalışmasından öğrenmiş bulunuyoruz (11).

Topal Alinin Hanı'na ulaşmamız çok zor oldu. Yapı Ilgaz-Çankırı arasındaki ana yolun doğusunda kalan tali yol üzerindedir. Sirkehan'a Gököğlü sadece değinmiştir (12).

Bunların dışında katalog dahilinde ele alınan diğer yapılar Sinan Paşa Hanı, Sarının Hanı, Atabey Hanı, Gökçe ağaç Hanı, Taypaklı Han, Taşhan, Seydiler Hanı, Durağan Hanı, Yeni Han, Ballık ve Çatalzeytin'deki yapılarıdır.

Bunlardan Sinan Paşa Hanı'nın kuzey cephesindeki kemer kalıntıları bizi oldukça meşgul etti (13).

Taypaklı Han'a ulaşamadık. Sebebimiz ilginçti. Yöre köylülerinden yapının içinde Sinop'ta denizden çıkan radyasyonlu verilerin doldurulmuş olduğunu öğrenince geri dönmek zorunda kaldık. Yapının krokisini ve fotoğraflarını hanı daha önce ziyaret etmiş olan French'den temin ettik (14).

Gezimiz neticesinde Sinan Paşa Hanı'ndaki plan değişikliği dışında

Sarımsın Hanı'nın rölevesi ilk kez bizim tarafımızdan alınmıştır. Ayrıca Seydiler Hanı, Yeni Han, Ballık ve Çatalzeytin'deki yapılar, Eski Han, Topal Alinin Hanı ve Sirke Han da ilk kez bizim tarafımızdan tespit edilmiş yapılar olmuştur.

NOTLAR :

- (1) ÜZERGİN, M., "Anadolu Selçuklu Kervansarayları", Tarih Dergisi, XV/20 (1965), s.167.
- (2) DERNSCHWAM, H., İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü, (Çev:Y.Önen), Ankara, 1987, s.261-267.
- (3) BUSBECK, J., Türk Mektupları, (Çev:H.C.Yalçın), İstanbul, s.73-78.
- (4) MARPERSON, J.W., "Roman Roads and Milestones of Galatia", Anatolian Studies, 4(1954), s.112-113.
- (5) ERDMAN, K., Das Anatolische Karavansaray des 13.Jahrhunderts, Teil 1, Berlin, 1961, s.72-74.
ANDERSON, J.G.C., "Exploration in Galatia cis Halym Part II, Topography, Epigraphy, Galatian Civilisation", The Journal of Hellenic Studies, 19(1899), s.98.
- (6) KIEPERT, H., Karte Von Klein Asien, 1902-1906, 24 Pafta in platt
' Bearbeitet, Berlin.
- (7) LEONARD, R., Paphlagonia, Berlin, 1915.
- (8) LEONARD, R., a.g.e., s.74.
- (9) LEONARD, R., a.g.e., s.72.
- (10) LEONARD, R., a.g.e., s.125.
- (11) FRENCH, D., "Sinop: The so called Ceneviz Yolu", Anatolian and the ancient near east, Ankara, 1989, s.143-145, fig.3.
- (12) ÇÖKÜÇÜ, A., Paphlagonia, Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi, Kastamonu, 1952, s.29.
- (13) SÖZEN, M., "Hacı Hamza'daki Türk Eserleri", Anadolu Sanatı Araştırmaları, 2, İstanbul, 1970, s.121. Planda görünen payandalara biz kesinlikle rastlanmadık. Ayrıca kuzey duvarındaki kemer izleri planda gösterilmemiştir.
- (14) UNAL, H.R., "Trois Caravanserais peu connus de l'epoque pre-ottomane en Anatolie", The 8th International Congress Turkish Art, Cario, 26th September-1st October, 1987, s.58-59. Yayınında Yaykıl Han olarak geçen yapıyı Yaykıl civarında aradıktan sonra Ankara'da kendisi ile yaptığımız telefon konuşması neticesinde Lala Taş Han ile aynı yapı olduğunu anladık. Lala Taş Han, French, D., "Sinop: The so called Ceneviz Yolu", Anatolian and the ancient near east, Ankara, 1989, s.143-145, fig.1. yayınında ele alınmıştır.

D. METOD VE DÜZEN :

Çalışmamızın "Giriş" bölümünde "Konunun niteliği ve önemi" ile ilgili yayın ve kaynaklar'dan sonra "Arazi Çalışması" başlığı altında bir bölüm vemiş bulunuyoruz. Burada, bugün mevcut olmadığı için kataloğa almadığımız, fakat ismen tespit ettiğimiz için Sonuç bölümünde ele alacağımız yapılar ve kısmen diğer yapılar hakkında bilgi verilecektir. Bunu "Metod ve Düzen" başlıklı bölüm izlemektedir.

"Anadolu'nun Ticari Hayatına ait Bazı Gözlemler" çalışmamızın ikinci bölümünü oluşturmaktadır.

"Türk Döneminde Anadolu'daki Yol Sistemi Hakkında" başlıklı üçüncü bölümle devam eden çalışmamızın dördüncü bölümünü "Katalog" oluşturmaktadır. Katalog'da 15 yapı ele alınmıştır. Her bir katalog maddesinde "Plan-Kroki Numarası", "Fotoğraf Numarası", "İnceleme Tarihi", "Yapının Yeri" belirtilmiştir. Ayrıca yapının "Mimari Özellikleri" "Plan" ve "Malzeme ve Teknik" olarak iki başlıkla ele alınmıştır. "Yapının Bugünkü Durumu" bildirildikten sonra "tarihlendirme" üzerinde durulmuştur. Yapıların çoğunlukla tarihleri belli olmadığı için karşılaştırma yolu ile tarihlendirmeye gidilmiştir.

"Değerlendirme ve Karşılaştırma" bölümünde yapıların plan tipleri hakkındaki görüşlerimiz belirtilerek toplam 27 yapının ortaya koyduğu durum "Sonuç" bölümünü oluşturmuştur.

Çalışmamız "Summary", "Bibliyografya", "Planlar ve Krokiler Listesi", "Fotoğraflar Listesi" ve "Harita" bölümü ile devam etmekte bunları "Krokiler", "Planlar" ve "Fotoğraflar" takip etmektedir.

Fonksiyonlarındaki fark nedeniyle şehir içi han'larını dahil etmediğimiz bu çalışmada Han-Ribat-Kervansaray kelimeleri yerine kavram karşısına sebebiyet vermeme için Han kelimesinin kullanılması benimsenmiştir.

II. ANADOLU TİCARET HAYATINA AİT BAZI GÜZLEMLER :

İnsanoğlunun ticaret yapmış olduğu her dönemde; ulaşım ve ulaşım emniyetinin temini sorun olmuştur. Ticaret merkezleri ve bu merkezler arasındaki güzergahlarda bu sorun, kervanların emniyet içinde konaklayabilecekleri ve tüm ihtiyaçlarını giderebilecekleri yapılar olan han-kervansaraylarla çözülmüştür. Sözü edilen bu yapılar bazı yayınlarda, Orta Doğu ve Batı Asya'da "ribat-kervansaray-han" gibi isimler alırken; Batı'da Germenler'de Gosthoff, Anglo-Sakson'larda Inn, Latinlerde Hospitium-Auberge, Cenevizliler'de Fondaco, Romenler'de Mansion, Bizans'ta Ksenedokion gibi adlarla anılırlar (1).

Genellikle sefer ve ticaret yolları üzerinde yer alan hanlar bir menzil mesafede; yani geceye kalmadan bir gün içinde varılabilecek şekilde 30 ila 40 km. aralarla kurulmuşlardır (2).

İlk Müslüman Türk Devletleri olan Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklular döneminden itibaren dini yapıların yanısıra sosyal nitelikli yapıların inşasına da büyük önem verilmiştir. Bazı Batılı Sanat Tarihçelerinin hanların orjinlerini Bizans Ksenedokion'una bağlamak istemelerine karşılık bugün hiçbir örneği mevcut olmayan ve sadece ismi kalmış olan bu yapıların hanlara kaynak olabileceğini gösterir hiçbir kanıt yoktur (3). Oysa han-ribat-kervansaray diye anılan binaların ilk örneklerini VIII.yy. sonlarından itibaren İslam dünyasının her tarafında görmekteyiz (4). Başlangıçta cihada hazır bulundurulmak üzere binek hayvanlarının toplandığı yerler olan bu yapılarda, sonraları ulakların hayvan değiştirdiklerini, kervanların konakladıklarını (5) hatta bazı vakfiyelerden de burada kalan yolcuların tüm ihtiyaçlarının 3 gün boyunca ücretsiz olarak karşılandığını biliyoruz (6). Bu durum devletin ekonomik gücü ile ilgilidir. Kervanlardan konakların ücreti alınmaması, kervan sayısının artmasının yanısıra ülkenin ticari hayatına da büyük potansiyel getirmiş olmalıdır (7).

Hanların kuruluş amacı iki grupta toplanmıştır;

1. Mal nakleden kervanları eşkiya baskınından koruyacak emniyetli konak yeri sağlamak,

2. Yolcuların tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir yerin temini (8).

Hanların ihtiyaçları ya devlet tarafından yada malını bu işe tahsis eden zenginlerin vakıflarıyla karşılanıyordu (9).

Daha öncede değindiğimiz gibi hanlara sosyal nitelikli yapılar olarak bakmamız gerekmektedir. Bu bağlamda hanlar ülkedeki ulaşım ağını, ticaretin hareketini ve sosyal yapılanmayı gözönüne serecektir.

Yerleşime fevkalade uygun olan Anadolu'nun, binlerce yıl çeşitli medeniyetleri barındırdığını ve bir iskan merkezi olduğunu bilmekteyiz. Sa-

yırsız küçük uygarlıklar ve birçok da imparatorluk burada yaşamıştır. Anadolu bu durumu ve konumu gereği kendi iç ticaretinin yanısıra her zaman doğu ile batı ticaret arasında tabii bir köprü olmuştur. Ülke içi ve ülkeler arası ticaret nedeniyle yol güzergahları üzerinde birçok ticari tesisin inşa edildiğini düşünmek pektabiidir. Nitekim bazı yazılı metinlerden Asur Döneminde Anadolu'da Boğazköy-Kültöpe gibi merkezlerde ticaret kolonileri kurulduğu bilinmektedir (10).

Boğazkale-Mecitözü-Anasya-Sinop güzergahının İ.Ö.1700-1200'lerde kullanılmış olduğu tespit edilmiştir (11). Anadolu'ya İ.Ö.547'den İ.Ö.33 yılına kadar egemen olan Pers İmparatorluğunun Sardies ile Susa arasında meydana getirmiş olduğu ünlü Kral Yolu Herodotos tarafından anlatılmaktadır. Günde yaklaşık 28 km. yürümek suretiyle 90 günde aşılabilen bu yol üzerinde belirli aralıklarla konaklama istasyonlarının bulunduğu yine aynı tarihçi tarafından anlatılmaktadır (12). Günümüze hiçbir kalıntısı ulaşmamış olan bu yola karşılık Anadolu'daki en düzenli karayolu sisteminin ilk kez Romalılar tarafından gerçekleştirildiği konusunda görüşler mevcuttur (13). Bugün Orta Anadolu Bölgesinde Ankara'dan Çankırı, Kalecik ve Hasanoğlan istikametlerine doğru ilerleyen Roma yolları tespit edilmiştir. Bu yollardan biri Balıkhisar-Kalecik-Çorum üzerinden Anasya'ya bağlanırken diğeri Hasanoğlan üzerinden Büyüknefes Köyü ve Kayseri'ye ulaşmaktadır. Yine Ankara'dan batıya uzanan iki yol ve Tuz Gölüne ulaşan yollarda bilinmektedir. Ankara-Balıkhisar üzerinden Çankırı'ya bağlanan Roma yolunun Orta Çağ'da kervan yolu olarak kullanıldığından söz edilir (14). Bizans Döneminde Kayseri, Sivas, Bitlis, Adana ve çevredeki limanları birbirine bağlayan yolların üzerinde çalışılmıştır (15). Osmanlı döneminde Doğu Anadolu ve Bizans Döneminde Kapadokya'da gelişmiş bir ticaret hayatının mevcudiyeti, tespit edilmiş olan yol sistemiyle anlaşılmaktadır (16).

Ticaretin devletler arasında çok özel ilişkilene meydana getirebildiğini görebiliyoruz. Örneğin; Türklerle sürekli çatışma halinde olan Bizans İmparatorluğu II. Justinos döneminde, kendileri gibi ipek ticareti yüzünden İranlılarla araları açılmış olan Türkler ile ittifak haline geçerek İran'a savaş açtıkları bilinmektedir (17). Bizans İmparatorluğunun Türklerle sürekli mücadele ettiği dönemde Anadolu'da ticaret hayatı bozulmuştur. Bu dönemde "Anadolu'nun milletler arası ticaret yollarının dışında kaldığı, özellikle Orta ve Batı Anadolu'nun çok fazla etkilendiği fakat Güney Doğu Anadolu'nun İslam hakimiyetinde olması sebebiyle ekonomisinde bozulma olmadığını" görmekteyiz (18).

Türklerin Anadolu'yu fethetmelerinden sonraki dönemde "Anadolu Müslüman ve Hristiyan kavimler arasında bir köprü vazifesi görerek dünya ticareti bakımından büyük bir ehemmiyet kazanmıştır"(19).

Daha önce Bizans İmparatorluğu ve Venedik Cumhuriyeti ile yapılan anlaşmalar Selçuklular döneminde de geçerli olmuştur. Ayrıca, Genevizliler, Pisaneliler ve Provensliler'de Anadolu ile ticarete başlamışlardır (20). Selçukluların Anadolu'yu ele geçirmeleri ile buradaki siyasi çatışma orta-

nm sona ermiş ve Anadolu İslam dünyasının daha geniş iktisadi ve ticari faaliyetleri çerçevesine girmiştir (21). Selçukluların fetihlerini dahi ticaret yollarını emniyet altına almak ve iktisadi gayelerine ulaşabilmek için yaptıkları, devrin kaynaklarından anlaşılmaktadır. Örneğin; Sinop ve Antalya gibi önemli limanlarda ticari alış-verişleri kolaylaştırmak ve geliştirmek için bu şehirlere büyük sermayeli tüccarların yerleştirildiğini, yabancı tüccarlardan gümrük ücreti aldıklarını öğreniyoruz (22). Ayrıca ticaret kervanlarının bazı yollarda askeri kuvvetlerce korunması, tenha yerler ve derbentler gibi tehlike arzeden yerlerde koruyucu kuvvetler bulundurulması dikkat çekicidir (23).

Selçuklular dönemi için edinilen bilgiler ve bu dönemle Anadolu'da görülenli hantların yapılmış olması devletin kuvvetini ve ticari hayatın potansiyelini vermesi açısından önemlidir.

Oysa 1243 Köseadağ Savaşından sonra Moğol hakimiyetini kabul etmek zorunda kalan Selçuklu sultanları, 1308'de devletin çöküşüne kadar sadece tahtlarını ve sıfatlarını koruyabilmişlerdir. Devlet idaresinde söz sahibi olanmışlardır (24). Moğol hükümdarlarının kısa sürede mahalli kültürü benimsemeleri, idare sisteminde değişiklik yapmalarını yine de memleketin genel refahında meydana gelen dalgalanmaya engel olanmışdır. Moğolların mali kaynaklara el koymaları ve bozulan asayiş ticaret hayatının zayıflamasına yol açmıştır(15). Ticaretin durumu ile paralel olarak bu dönemde "hanların küçük boyutlu, gösterişsiz ve daha düşük kaliteli inşa malzemeleri ile yapıldıkları" belirtilmektedir (26). Anadolu'daki ticari çalkalanmaya Bizans ve Mısır'ın çöküş halinde oluşu da eklenmiştir (27). Anadolu'nun en çok alış-veriş yapmakta olduğu bu iki ülkenin durumu gözardı edilemez. "1302 tarihli Bizans kaynaklarında Osman Bey'den büyük ticaret yolu üzerinde Bizanslıları rahatsız eden birisi sıfatıyla zikredilmişti" (28).

Siyasi karışıklıklara rağmen eskisi kadar yoğun olmamakla birlikte ticaretin devam ettiğini Bretianu'dan öğreniyoruz (29). "Anadolu'nun parçalanmış yapısına rağmen Beylikler Döneminde ticaretin parlak bir dönem yaşadığını biliyoruz" (30). Hatta daha önce Marmara ve Ege Limanlarının kontrolü Bizanslıların elinde bulunduğuandan ticareti aracısız yapmak zordu. Oysa Beylikler döneminde bu limanların kontrolü Türklerin eline geçmiştir. Dolayısıyla batılı tüccarlarla yapılan anlaşmalar sonucu da ticaretin potansiyeli artmıştır (31).

Ticari hayatta büyük etkinliği olan Ahilik Teşkilatı'nı Anadolu'da yaygın olarak izlemek mümkündür, önemi de özellikle özellikle vurgulanmaktadır (32). Üretilen çeşitli ürünlerin özellikle batılı tüccarlar tarafından ihraç edilmesi bu dönemde Anadolu halkının ekonomik yönden tekrar güçlenmesine neden olmuştur. Selçuklular döneminde kurulan kervan yolları Beylikler Döneminde de işlerliğini devam ettirmiş, Anadolu'nun iç bölgelerinden; Türklerin eline yeni geçen Ege kıyılarındaki limanlara doğru yeni ticaret yolları açılmıştır (33).

Karadeniz'de Sinop, Farya, Fatsa ve Trabzon limanları; Marmara'da

Bursa; Akdeniz'de Antalya, Alanya ve Ayaz limanları; Ege'de Foça, İzmir, Ayasuluğ ve Balat limanları ticari yönden önemli olmuşlardır (34).

Daha sonra Osmanlıların Anadolu Beyliklerini kendi egemenlikleri altına almaları neticesinde ticaret merkezlerinde değişiklikler olmuştur. 15.yy'ın ortalarından itibaren Anadolu'da ticaretin tek hakimi Osmanlılar olmuştur.

NOTLAR :

- (1) GÜRCAN,C., Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisini, İstanbul, 1976, s.1.
- (2) TURAN,O., "Selçuklu Kervansarayları", Belleten,X(1946), s.471.
ORHONLU,C., Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım, İzmir, 1984, s.142.
- (3) GÜRCAN,C., a.g.e., s.2.
- (4) KARAMAĞRALI,H., "Anadolu Selçuklu Kervansarayları", Önasya, 61-62, 1970, s.4.
- (5) MARÇAIS,G., "Ribat", İslam Ansiklopedisi, IX, İstanbul, 1970, s.734.
- (6) TURAN,O., "Celalettin Karatay Vakıfları ve Vakfiyeleri", Belleten, XII/45 (1948), s.17-171.
- (7) AKDAĞ,M., Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, C.1, İstanbul,1979, s.34.
- (8) TURAN,O., "Selçuklu Kervansarayları", Belleten, X(1946), s.479.
- (9) KARAMAĞRALI,H., a.g.m., s.4.
- (10) BAYDIR,N., Kültepe (Kanes) ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar (En Eski Çağlardan İ.S.395 Yılına Kadar), İstanbul, 1970, s.37.
- (11) İMAR,F., Yol İnşaatı, İstanbul, 1951, s.8.
- (12) SEVİN,V., "Doğu Anadolu'da Eski Karayolu", Mize, S.1, Ankara, 1989,s.33
- (13) SEVİN,V., a.g.m., s.33
- (14) MACPHERSON,I.W., "Roman Roads and Milestones of Galatia", Anatolian Studies, 4(1954), s.111-120.
FRENCH,D., "A Studie of Roman Roads in Anatolia", Anatolia Studies, 24(1974), s.143-149.
- (15) ANDERSON,J.G.C., "The Road System of Eastern Asia Minor with the Evidence of Byzantine Campaigns", The Journal of Hellenic Studies, 17(1897), s.22-44.
- (16) TAESCHNER,F., Das Anatolische Wegenetz nach Osmanischen Quellen, Leipzig, 1926.
HILD,F., Das Byzantinische Straßensystem in Kapadokien, Wien, 1977.
- (17) OSTROGIRSKY,G., Bizans Devleti Tarihi, (Çev:F.İşıltan), Ankara,1986, s.68.
- (18) SÜMER,F., Yabanlı Pazarı, İstanbul, 1985, s.1.
- (19) TURAN,O., a.g.m., s.471.
- (20) DURUKAN,A., "Selçuklu Döneminde Ticaret Hayatı ve Antalya", Antalya 3.Selçuklu Semineri Bildirileri, 10-11 Şubat 1989, İstanbul,1989,s.51.
- (21) TURAN,O., a.g.m., s.472.
SÜMER,F., a.g.e., s.10.

- (22) TUHAN, O., a.g.e., s.473.
- (23) ORHONLU, C., Osmanlı İmparatorluğu Derbent Teşkilatı, İstanbul, 1967.
- (24) ÜNAL, H.R., "Osmanlı Öncesi Devirden Yayımlanmamış birkaç han üzerine bir inceleme", A.Ü.Edb.Fak.Araş.Derg.Prof.A.Luis Gabriel Özel Sayısı, Ankara, 1978, s.469.
- (25) BARTHOLD, W., "İlhanlılar Devrinde Mali Vaziyet", Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası, C.1, İstanbul, 1931, S.140
VALİDİ, A.Z., "Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadi Vaziyeti", Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası, C.1, İstanbul, 1931, s.1-43.
- (26) ÜNAL, H.R., a.g.e., s.469.
- (27) SİMR, F., a.g.e., s.14.
- (28) İNALCIK, H., "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti Üzerine Bir Tetkik Minasebetiyle", Bulleten XV (1951), s.639.
- (29) BRETTIANU, G.İ., Recherches sur la Commerce Genoıs dans la Mere Noire au XIII'e siecle, Paris, 1929, s.165.
- (30) ALTUNDAĞ, Ş., "Osmanlıların İlk Devirlerinde Türklerin Kültür ve Sosyal Durumları Hakkında Birkaç Not", A.Ü. D.T.C.F. Dergisi, Cumhuriyet Sayısı XX, Ankara, 1944, s.521.
- (31) AKIÖĞ, M., a.g.e., s.461.
- (32) UZUNÇARŞILI, İ.H., Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri, Ankara, 1984, s.247.
CUMBUR, M., "Kastamonu Tarihinde Ahiler ve Esnaf Kuruluşları", Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler, 19-21 Ekim 1988, Kastamonu, s.7.
- (33) UZUNÇARŞILI, İ.H., a.g.e., s.247.
- (34) UZUNÇARŞILI, İ.H., a.g.e., s.255.

III. TÜRK DÖNEMİNDE ANADOLU'DAKİ YOL SİSTEMİ HAKKINDA :

Görüldüğü üzere Anadolu her dönemde yoğun bir trafiğe hizmet vermiştir. Selçuklular Döneminde Anadolu'da doğu-batı ve kuzey-güney istikametlerinde milletler arası nitelikte iki büyük ticaret yolu bulunmaktaydı. Önemli Selçuklu hanları da bu yollar üzerindedir. Doğu-batı istikametindeki yol Antalya-Alaiye'den Konya-Aksaray-Kayseri-Sivas-Erzincan ve Erzurum üzerinden İran ve Türkistan'a uzanıyordu. Kuzey-güney istikametindeki yol ise Anadolu'ya Mısır, Suriye ve Avrupa limanlarından deniz yolu ile ulaşan malların sevkiyatında önem taşıyordu. Antalya-Alaiye veya Yumurtalık limanlarından başlayan yol Kayseri-Sivas üzerinden geçen yol ile birleşerek Tokat üzerinden Sinop-Samsun ve Suğdak'a ulaşıyordu. Ayrıca Elbistan'dan Malatya ve Diyarbakır üzerinden Irak'a devam eden bir kol daha bulunuyordu (1).

Ayrıca kuzey-güney istikametinde Alanya-Seydişehir-Beyşehir-Konya-Ankara-Çankırı-Kastamonu ve Sinop'a uzanan bir yoldan daha söz edilmektedir (2).

Mısır ve Suriyeli tüccarların Satalia ve Alaiye'den karaya çıkıp Anadolu'yu boydan boya geçip Sinop veya Samsun'a vardıklarını ve Tatar Hanlarını ziyaret için Suğdak, Kefe veya Kerç'e gitmek üzere gemilere bindiklerini Heyd'den öğreniyoruz. Karadeniz'de sahil boyunca Anasra-Samsun-Sinop gibi ticaret şehirlerinde balık ürünlerinin bolluğu ve çevrenin maden bakımından zenginliğide tüccarların bol kazanç sağlamalarına neden oluyordu (3). Alaiye limanın önemi büyüktü. Mısır, İskenderiye ve Suriyeli tüccarlar buraya rağbet ediyorlardı. Anadolu'nun özellikle Mısır ile ticareti çok canlıydı. Aynı dinden oluşları ve siyasal yakınlıkları bunun sebepleri arasında sayılabilir (4).

Orta Anadolu'da en önemli ticaret merkezleri Sivas, Kayseri ve Konya idi (5). Billhassa Sivas'ta Suriye, Elcezire ve Konya'dan gelen müslüman tüccarlar ile Cenevizli tüccarların yerleşmiş olduklarını Bretianu'dan öğrenmekteyiz (6). Cenevizli tüccarlar sevkiyat için daha çok Karadeniz'i tercih ediyorlardı (7). Karadeniz limanlarına; Trabzon-Samsun ve Samsun'a kervan gönderiyorlardı. Bu limanlara giden yolların Sivas idi (8). Dört yol ağzından çıkan kervanlar doğuda Doğu Anadolu ve İran, güneyde İskenderun, Suriye ve Mezopotamya, batıda Kayseri, Konya, kuzeyde ise Trabzon, Farya ve Sinop'a ulaşıyordu (9). Moğol valileri Sivas'ta oturmuşlardı ve tüm yollarda kervanların emniyetini temine memur Moğol Karakollarının resm aldıklarını ve her menzilde de kervanı karşılayacak Selçuklu hanları bulunduğunu biliyoruz (10). 14.yy'da Karadeniz'in ticari açıdan önemini kaybetmediğini görüyoruz. Anadolu, Suriye, Mısır, Mezopotamya ve Klıkya malları veya Hindistan, Yemen'den gelen mallar bu deniz vasıtasıyla Kırım'a, Rusya'ya, Kafkasya ve Kıpçak taraflarına sevkedilirdi (11).

Anadolu'dan ihraç edilen mallar arasında şunları sayabiliriz; kumaş, ipek, çilli hayvanlar, halı, kilim, pamuk, zank, reçine, bakır, gümüş, unzu, kereste, susam, bal, balımmu, Kastamonu sahtiyanı, nohut, safran, Batı Anadolu sahtiyanı ve Kastamonu civarında yetişen iğdiş atları, şahin ve toğan

gibi av kuşları (12). 15.yy'la baktığımızda Osmanlıların Karadeniz Bölgesini ele geçirmek istediklerini görüyoruz. Ticari açıdan görünen sebepler şunlardır: Biri Sinop limanının askeri ve iktisadi önemi. Diğeri ise Candaroğlu Beyliğinin Tebriz-Tokat-Bursa ipek yolunu tehtit altında bulundurmaları (13).

Ayrıca, Karadeniz Bölgesinde bazı araştırmacılar tarafından Ceneviz Yolu olarak adlandırılan bir yolun mevcudiyetinden söz edilir. Karadeniz Kıyısında Samsun'dan başlayıp Amasya-Zile-Kayseri yolu ile Anadolu içine açılan büyük yolun bir kolu Turhal, Tokat ve Sivas'a ayrılır. Bir bölümünde Osmancık ve Amasya'ya varmadan önce batıdan Bolu-Tosya-Hacı Hamza üzerinden gelen yol ile birleşir. Ceneviz Yolu olarak isimlendirilen bu yol Sinop Boyabat üzerinden İskilip'in altından Sorgun ve Sarıkaya'dan geçerek Amasya'yı Kayseri'ye bağlayan ana yol ile birleşir (14).

16.yy seyyahlarından Dernschwam ve Busbecq'in Ankara, Balıkhisar, Sarıkurt, Gemce, Alagöz üzerinden Amasya ve Çorum'a ulaştıklarını izliyoruz (15).

Macpherson'da Çubuk Ovası'nda Balıkhisar'dan geçen bir Roma Yolu olduğunu ve bu yolun aynı zamanda Ortaçağ kervan yolu olduğunu bildirmektedir (16). Burada sözü edilen kervan yolu Dernschwam ve Busbecq'in kullanmış oldukları yol olmalıdır.

Osmanlı padişahları ve vezirleri askeri seferler için iki yol kullanmışlardır. Birincisi, İznik, Bolu, Gerede, Çerkeş, Ilgaz, Tosya ve Osmancık üzerinden Amasya'ya varmaktadır ki, bu yol kuzey yolu veya Bağdat Yolu olarak adlandırılır. İkinci yol ise Gerede, Orta, Şabanözü, Çankırı, Kalecik ve Çorum'dan doğuya geçmektedir. Bu yolun az kullanılmış olduğunu öğreniyoruz (17). Kuzey yolu olarak adlandırılan yol 17.yy'da Leake tarafından kullanılmıştır (18).

V.Mırat'ın Revan Seferinden dönüşünde Batı Karadeniz Bölgesi içinde izlediği yol Amasya, Kelkiraz, Bulak, Köşşaban, Osmancık, Hacı Hamza, Tosya, Koçhisar, Karacaören, Çerkeş, Bayındır ve Gerede üzerinden İstanbul'a ulaşıyordu (19). Bu yol daha önce sözünü ettiğimiz kuzey yoludur.

Bunların dışında Osmanlı İmparatorluğu döneminde Hac Yolu olarak anılan ve İstanbul'dan Suriye'ye ulaşan bir yolun varlığından söz edilir. Bu yolun Suriye sınırları içinde kalan bölümünde düzenli olarak hanlar inşa edilmiştir. Fakat bu yolun Anadolu'da izlediği güzergah araştırılmaya muhtaç bir konudur (20).

Zaman içinde bazı ticaret merkezleri eski önemlerini yitirmişlerdir. Örneğin; Osmanlı Döneminde Antalya'yı Sivas'a bağlayan Elbistan, Kayseri yolu ancak iç vilayetleri birbirine bağlayan tali bir yol haline almıştır (21). Osmanlı İmparatorluğu döneminde oldukça gelişmiş ve programlı bir derbend teşkilatı olduğu bilinmektedir (22).

NOTLAR :

- (1) TURAN,O., "Selçuklu Kervansarayları", Belleten,X(1946), s.474-475.
- (2) TURAN,R., "Selçuklular Döneminde Kastamonu", Türk Tarihinde ve Kültüründe Tebliğler, 19-21 Ekim 1988, Kastamonu, s.3
DURUKAN,A., "Selçuklu Döneminde Ticaret Hayatı ve Antalya", Antalya 3.Selçuklu Semineri Bildirileri, 10-11 Şubat 1989, İstanbul,1989,s.52.
- (3) HEYD,W.,Yakınođu Ticaret Tarihi, (Çev:E.Z.Karal),Ankara,1975, s.614.
- (4) HEYD,W., a.g.e., s.611-612.
- (5) UZUNÇARŞILI,İ.H., Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri, Ankara, 1984, s.248.
SÜMER,F.,Yabanlu Pazarı, İstanbul, 1985.
- (6) BRETIANU,G., Recherces sur le Commerce Genoıs Dans la Mere Noir au XIII'e siecle, Paris, 1929, s.159.
- (7) UZUNÇARŞILI,İ.H., a.g.e., s.247.
- (8) BRETIANU,G., a.g.e., s.165.
- (9) UZUNÇARŞILI,İ.H., a.g.e., s.248.
- (10) BRETIANU,G., a.g.e., s.165-168.
- (11) UZUNÇARŞILI,İ.H., a.g.e., s.248.
- (12) UZUNÇARŞILI,İ.H., a.g.e., s.249-251.
- (13) YÜCEL,Y., XII-XV.yy'lar Kuzey Batı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları, Candaroğulları Beylikleri, Ankara, 1980, s. 109.
- (14) FRENCH,D., "Sinop:The So called Ceneviz Yolu", Anatolia and the Ancient Near East, Ankara,1989, s.143.
- (15) DERNCHAWM,H., İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü, (Çev:Y.Önen), Ankara, 1987, s.261-264.
BUSBECCO,O., Türk Mektupları, (Çev:H.C.Yalcın), İstanbul, s.73-78.
- (16) MACPHERSON,I.W., "Roman Roads and Millestones of Galatia", Anatolian Studies, 4(1954), s.112-113.
- (17) BAŞER,H., Dünkü ve Bugünkü Çankırı, Ankara, 1956, s.20.
- (18) LEAKE,W.M., Journal of Tour in Asia Minor, London, 1824, s.8.
- (19) AKYURT,N., "V.Mirat'ın Revan Seferi Menzılnamesi", İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi, Tekindağ Hatıra Sayısı, 34, s.241-243.
- (20) TURAN,O., a.g.m., s.492-493.
- (21) TURAN,O., a.g.m., s.492-493.
- (22) Bu konu için, ORHONLU,C., Osmanlı İmparatorluğunda Derbent Teşkilatı, İstanbul, 1967.

ATABEY HANI

Plan No : 1
Kroki No : -
Fotoğraf No : 1-2
İnceleme Tarihi : Mayıs 1990
Yeri : Kastamonu-Tosya karayolu üzerinde Akkaya ilçesine bağlı Elmayakası Köyünde, anayoldan 300 m. içeride bulunmaktadır.

Minari Özellikler :

a. Plan : Eğimli bir arazi üzerinde Karadere kenarında yer alan han, doğu-batı doğrultusunda 23.30x13.30 m. boyutlarında dikdörtgen bir yapıdır. Doğu cephedeki giriş bölümü yıkılmıştır. Hanın içi bugün üçü mevcut olan, karşılıklı ayaklara oturtulmuş yarım daire kemerden oluşan iki destek sırası ile beşik tonozlu üç sahına bölünmüştür. Orta sahin daha geniş ve yüksektir. Girişten sonra sahinlerin kuzey ve güney duvarlarında karşılıklı birer ocak bulunmaktadır. Gökoğlu yapıyı sağlam vaziyette iken gezmiş ve planını vermiştir (1). Bu planda girişin sağ ve solundaki ön mekanlar açıkça görülmektedir.

b. Malzeme ve Teknik : Han moloz taş ile inşa edilmiştir. Kemerlerde ve örtü sisteminde tuğla, giriş açıklığında ise kesme taş kullanılmıştır.

Yapının Bugünkü

Durumu : Üst örtünün büyük bir bölümü tamamen, doğu cephesi kısmen harap olmuş olan hanın diğer bölümleri ayakta-
dır. Destek sırasında üç ayak mevcuttur.

Tarihlendirme

: Hanın inşası ile ilgili yazılı bir kayıt yoktur. Gök-
oğlu Atabey Hanı için "Kastamonu Çobanlar devrinde
Mızafferüddin Yallak Arslan (1280-1291) tarafından
yaptırılarak Kastamonu'daki cami ve medresesine vakf-
olduğu anlaşılmaktadır.", denekte fakat bu konuyu des-
tekler bir kanıt göstermemektedir (2). Özergin ise
yapı için "geç devir" ifadesini kullanmaktadır (3).

Ön mekanın mevcudiyetini düşünerek 1444-1461 tarihli
İsmail Bey Vakfiyesine bağlı Gökçe ağaç Hanı (4), 15.yy'
la tarihlenen Babşın Hanı (5), 1394 tarihli Issız Han,
14-15.yy'la tarihlenen Hacı Bekir Hanı (6) ve 13.yy
sonlarından 15.yy'la kadar ki zaman içine tarihlenen
Kantarmış Han, Han-ı Gevran (7) ile aynı planı göster-
mesi sebebi ile yapının 14.yy sonları ile 15.yy başına
tarihlenmesinin uygun olacağı kanısındayız.

Bazı Sanat Tarihçileri tarafından 13.yy sonlarına ta-

rihlenen İğdır Han ise bu plan şeması gösteren eserlerin öncüsü olarak kabul edilebilir (8).

NOTLAR :

- (1) GÖKOĞLU,A., Paphlagonia-Paflagonya-Gayrı Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi, Ksatanomu, 1952, s.362.
- (2) GÖKOĞLU,A., a.g.e., s.349.
- (3) ÖZERGİN,M.K., "Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları", Tarih Dergisi, XV/20 (1965), s.34.
- (4) UZUNÇARŞILI,İ.H., Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Ankara, 1984, s. 138-139.
- (5) ARUK,M.O., Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesansı, Ankara, 1971,s.86.
- (6) BAŞ,A., Beylikler Dönemi Hanları, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 1989,s.94,104.
- (7) ÜNAL,R.H., "Osmanlı Öncesi Devirden Yayınlanmamış Birkaç Han Üzerinde İnceleme", Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi A.L.Gabriel Özel sayısı, Ankara, 1978, s.459; ve Diyarbakır İlindeki Bazı Türk İslam Anıtları Üzerine Bir İnceleme, Erzurum, 1975,s.116.
- (8) BAŞ,A., a.g.e., s.31.

GÖKÇEAĞAÇ HANI

Plan No : 2
Kroki No : -
Fotoğraf No : 3-10.
İnceleme Tarihi : Mayıs 1990
Yeri : Kastamonu'nun Taşköprü ilçesine bağlı Gökçe ağaç yerleşim merkezindedir.

Mimari Özellikler :

a. Plan : Kuzey-güney doğrultusunda 20.20x11.00 m. boyutlarında dikdörtgen bir yapıdır. Giriş bölümü bugün kısmen yıkılmıştır. Yıkılmadan önceki halini Leonard'ın yayınında yer alan fotoğrafta görmek mümkündür (1). Giriş, basık kemerli bir açıklıkla sağlanmıştır. Buradan bugün örtü sistemi yıkılmış olan ön mekana geçilir. Ön mekanın doğu tarafındaki güny duvarda bir niş bulunmaktadır. Bugün yıkılmış olmasına batı yönde de bir niş'in olması ihtimal dışı değildir. Yine ön mekanın doğu ve batı duvarlarında karşılıklı birer pencere bulunduğu anlaşılabilmektedir. Ön mekanın kuzey duvarındaki izlerden bu bölümün örtü sisteminin de içerisi gibi tekne tonoz olduğu anlaşılmaktadır. Sivri kemerli bir giriş açıklığı ile geçilen iç kısımda karşılıklı ikişer ayak ve duvarlara bitişik payandalar yuvarlak kemerlerle birbirlerine bağlanmışlardır. Yapı üç saından oluşmaktadır. Örtü sisteminde özenli bir tekne tonoz kullanımı dikkat çekicidir.

b. Malzeme ve Teknik : Han moloz taş ile kaba yonu taş ile inşa edilmiştir. Duvar dokusunun arasında düzenli tuğla hatıllar kullanılmıştır. 30x30 cm. kare tuğlaların eni 4 cm.'dir. Yapının örtü sistemi ve kemerler tuğlaile inşa edilmiştir. Ayaklarda malzemenin taş olduğu yapıda, oldukça özenli bir işçilik dikkati çekmektedir.

Yapının Bugünkü

Durumu : Hanın giriş bölümünün dışında diğer bölümleri oldukça sağlamdır. Bugün atölye olarak kullanılmaktadır.
Tarihlendirme : Hanın kitabesi mevcut olmamakla birlikte Kastamonu İsmail Bey Vakfiyesine bağlı olan yapının 1444-1461'de inşa edildiği bilinmektedir (2).

NOTLAR :

- (1) LEONARD, R., Paphlagonia, Berlin, 1915, s.343'de yapının bir kilise olarak inşa edildiğinden söz edilmektedir.
- (2) UZUNÇARŞILI, İ.H., Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Ankara, 1984, s.138-139.

TAŞ HAN

Plan No : 3
Kroki No : -
Fotoğraf No : 11-17
İnceleme Tarihi : Mayıs 1990
Yeri : Sinop-Gerze kavşağında Lala Köyü sınırları içindedir.
Mimari Özellikler :

a. Plan : Eğimli bir arazi üzerinde kuzey-güney doğrultusunda uzanan 19.55x11.30 m. boyutlarında dikdörtgen planlı bir yapıdır. Güney cephede giriş açıklığının hemen üzerinde yer alan kitabelik boştur. Giriş açıklığı basık kemerlidir. İçte daha basık kemerli ikinci bir kemer vardır. Yapının tamamı sivri beşik tonoz ile örtülüdür. Yapıda girişten sonra bir ön mekan bulunmaktadır. Bu mekanın doğu duvarında bir ocak vardır. Ara duvarın batı bölümü tamamen yıkılmış olmasına rağmen daha geniş olan mekana giriş buradan bir kapı ile sağlanmıştır. Bu bölümün doğu duvarında yuvarlak kemerli bir pencere bulunmaktadır. Ayrıca, kuzey duvarda da bugün tahrip olmuş olmasına rağmen bir pencerenin varlığı anlaşılmaktadır. Yapı kırıma çatı ile örtülüdür.

b. Malzeme ve Teknik : Hanın duvarları kaba yonu taş ile örülmüştür. Taş sıraları arasında tuğla hatıllar vardır. Tuğlalar 31x31 cm. karedir. Kalınlığı ise 3.5 cm.'dir. Hanın güney cephesinde taş işçiliği daha özenlidir. Basık kemerli giriş açıklığında düzgün kesme taş kullanılırken ikinci kemerde tuğla kullanılmıştır. Yuvarlak kemerli kapının bulunduğu güney cephenin doğu köşesinde üzeri yazılı bir memmer parçası dikkati çekmektedir.

Yapının Bugünkü Durumu

: Hanın doğu ve batı duvarında derin çatlaklar görülmektedir. Özellikle batı duvardan su sızmakta ve kuzey duvarda meydana gelen çatlak yapıyı tehdit etmektedir. Han boş ve terk edilmiş durumdadır.

Tarihlendirme

: Yapıyı French,Ceneviz Yolu adı ile anılan yol üzerinde kabul ederek 16-17.yy'la tarihlenmiştir (1). Unal ise yapıyı 15-16.yy'la tarihlenmektedir. Bu tarihlenmede Hacı Hamza Sinan Paşa Hanı'nı karşılaştırma örneği olarak vermiştir (2). Oysa bize göre iki yapının plan tipleri farklılık göstermektedir. Taş Han'da sözünü ettiğimiz ön mekana Sinan Paşa Hanı'nda rastlanmaz. Biz aynı plan tipinde olan 1415-1418 tarihli Göl pazarı Nihal Bey Hanı (3), Kastamonu'da 1460 tarihli İsmail

Bey Vakfiyesine bağlı Deve Hanı'nı (4) dikkate alarak yapının 15.yy'la tarihlenebileceği görüşünde yiz.

NOTLAR :

- (1) FRENCH,D., "Sinop:Tha so called Ceneviz Yolu", Anatolian and The Ancient Near East, Ankara, 1989, s.144.
- (2) R.H.nal'ın bu konudaki çalışması henüz yayınlanmamıştır. Kendisi bize notlarını özel olarak göndermek nezaketinde bulunmuştur.
- (3) BAŞ,A.,Beylikler Dönemi Hanları, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 1989, s.44.
- (4) GKĐLU,A., Paflagonia-Paflagonya-Gayrı Menkul ve Arkeoloėisi, Kastamonu, 1952, s.350-351.

SİNAN PAŞA HANI

Plan No : 4
Kroki No : -
Fotograf No : 18-25
İnceleme Tarihi : Mayıs 1990
Yeri : Çorum'un Kargı ilçesine bağlı Hacı Hamza yerleşim merkezindedir.

Minari Özellikler :

a. Plan : Doğu batı doğrultusunda 31.75x12.05 m. boyutlarında dikdörtgen planlı bir yapıdır. Han beşik tonoz ile örtülü tek bir mekandan ibarettir. Kuzey ve güney duvarlarında karşılıklı üç takviye kemeri mevcuttur. Girişi doğu cepheden olan yapının bu bölümü yıkılmıştır. Batı duvarında dilatasyon dikkati çeker. Bu duvarda iki pencere bulunmaktadır. Sözen'in yayınında belirtilen güney duvarın dışındaki payandalara biz rastlamadık (1). Fakat kuzey duvarın dış cephesinde bulunan kemer izleri ilgimizi çekti. Sözen, burada yönetici veya yolculara ait birtakım odaların mevcut olabileceğini belirtmektedir. Ancak, bu kalıntılar plana işlenmemiştir. Han; hamam, cami silyan mektebi ile birlikte bir yapılar topluluğu oluşturmaktadır. Yapılar 1734 yılında sur içine alınmıştır. 1943 yılına kadar kısmen ayakta olan caminin aynı yıl geçirdiği bir deprem sonucu dış duvarları haricindeki diğer bölümleri yıkılmış ve sağlam kalan dış duvarlara göre cami yeniden inşa edilmiştir.

Hanın batı duvarı silyan mektebine doğru devam etmektedir ve bu bölümde altı tane ocak vardır. Kemer izlerinin mevcut olduğu kuzey duvar ve silyan mektebine doğru uzanan batı duvarı cami'yi iki yönden çevrelemektedir. Ki bu durum burada, hanın hizmetlileri veya yolcular tarafından kullanılan mekanlar olabileceği gibi vaktiyle camiye iki yönden kuşatan bir medresenin mevcudiyetini de çağrıştırmaktadır.

b. Malzeme ve Teknik : Hanın alt bölümlerinde moloz taş kullanılmıştır. Tonoz kavisinin başlangıcından sonraki bölüm tamamen tuğla ile inşa edilmiştir. Takviye kemerlerinde de tuğla kullanılmıştır. Yapının dışında, kuzey cephedeki kemer izlerinde de tuğla malzemenin kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Tuğla ölçüleri 23x34 cm.'dir. Kalınlığı 3,5 cm.'dir.

Yapının Bugünkü Durumu

: Yapı boş ve terk edilmiş durumdadır.

Tarihlendirme : Bugün camide bulunan kitabe yapınının 912 H./1506-1507 M. tarihinde Sinan Paşa tarafından yaptırıldığını belirtmektedir (2). Gököğlü Hacı Hanza'da bulunan iki handan söz etmekte ve Mehmet Paşa Hanı demektedir (3). French'de Köprülü Mehmet Paşa Hanı'ndan söz etmektedir (4). Bu konudaki karışıklık Sözen'in araştırmaları sonucunda açıklık kazanmıştır. Hacı Hanza'da vaktiyle birden fazla han olduğu anlaşılmaktadır (5). Ancak, bugün sadece Sinan Paşa Hanı mevcuttur.

NOTLAR :

- (1) SÖZEN,M., "Hacı Hanza'daki Türk Eserleri", Anadolu Sanatı Araştırmaları2, İstanbul, 1970, s.120-122.
- (2) SÖZEN,M., a.g.m., s. 117.
- (3) GÖKOĞLU,A., Paphlagonia-Paflagonya-Gayrı Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi, Kastamonu, 1952, s.356 Burada sözü edilen diğer han mevcut değildir.
- (4) FRENCH,D., "Sinop:The so called Ceneviz Yolu", Anatolian and the Ancient Near East, Ankara, 1989, s.145.
- (5) SÖZEN,M., a.g.m.,s. 120 Dipnot 10'da konu detaylı olarak ele alınmıştır.
YAMAN,M.T., "Şer'i Mahkeme Sicilleri", Ülkü, İlk teşrin Ankara, 1938, s. 156.

SARININ HANI

Plan No : 5
Kroki No : -
Fotoğraf No : 26-29
İnceleme Tarihi : Mayıs 1990
Yeri : Kastamonu-Tosya karayolu üzerinde Bürnük Köyü sınırları dahilindedir.

Mimari Özellikler :

a. Plan : Karadere suyu kenarında inşa edilmiş olan bina doğu-batı doğrultusunda 21.25x13.30 m. boyutlarında dikdörtgen planlıdır. Batıdaki giriş kısmı tamamen yıkılmıştır. Girişin sağ ve solundaki duvarlarda birer, güneye duvarında bir tane olmak üzere üç tane ocak bulunmaktadır. Burada bulunan ocaklar bir ara mekanın mevcudiyetini çağrıştırıyorsa da bir bölme duvarı izine rastlayamadık. Hanın örtü sisteminin 1943 depremde yıkıldığı söylenir (1). Hanın içinde kuzey ve güney duvarlarında karşılıklı üç adet takviye kemerinin kalıntıları vardır. Bu durum bize örtü sisteminin tonoz olduğunu düşündürür. Yapının rölevesi tarafımızdan alınmıştır.

b. Mlazeme ve Teknik : Yapı moloz taş ve bağlayıcı harç ile inşa edilmiştir.

Yapının Bugünkü

Durumu : Hanın örtü sistemi ve giriş cephesi tamamen yıkılmıştır. Yapı boş ve terk edilmiş vaziyettedir.

Tarihlendirme

: Yapı Gökoğlu tarafından 922 H./1516 M. yılına tarihlenmiş fakat, bu konuda hiç bir kanıt gösterilmemiştir (2). 1506-1507 tarihli Hacı Hamza Sinan Paşa Hanı (3) ile plan benzerliğinden sözedilebilirse de malzeme ve inşa tekniği olarak aralarında büyük bir fark görülmektedir. 1357 tarihli Niğde Sarı Han (4) ve 14.yy sonları-15.yy başlarına tarihlenen Peçin Seymanlık Hanı (5) ile aynı plan göstermesi dikkate alınarak yapının 14.yy sonu ile 15.yy başlarına tarihlenmesinin uygun olacağı görüşündeyiz.

NOTLAR :

- (1) GÖKOĞLU, A., Paphlagonia-Paflagonya-gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi, Kastamonu, 1952, s. 355.
- (2) GÖKOĞLU, A., a.g.e., s.355.
- (3) SÖZEN, M., "Hacı Hamza'daki Türk Eserleri", Anadolu Sanatı Araştırmaları 2, İstanbul, 1970, s.131.
- (4) BAŞ, A., Beylikler Dönemi Hanları, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 1989, s.38.
- (5) ARALONGUN, F.Ü., Peçin Mimari Eserleri, Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Sanat Tarihi Bölümü, (Basılmamış Lisans Tezi), Ankara, 1969, s.27.

TAYPAKLI HAN

Plan No : -
Kroki No : 1
Fotoğraf No : 30-31
İncelene Tarihi : İncelenmemiştir.
Yeri : Sinop'a bağlı Kabalı ilçesinin Taypaklı Köyü'nde Melezler Mahallesiindedir.
Mimari Özellikler :

- a. Plan : Eğimli bir arazi üzerinde Kabala Çayı kenarında kurulmuş dikdörtgen planlı bir yapıdır. Kuzeybatı-Güney doğu doğrultusundadır. Giriş yuvarlak kemerli bir açıklıla sağlanmaktadır. Hanın örtü sistemi sivri beşik tonozdur. Dışarıdan kıma çatı ile örtülüdür.
- b. Malzeme ve Teknik : Yapı kabayonu taş ile inşa edilmiştir. Girişteki yuvarlak kemerde düzgün kesme taş kullanılmıştır.

Yapının Bugünkü Durumu : Hanın içine Sinop'ta denizden çıkan radyasyonlu variller konmuştur. Dolayısıyla yapıya yaklaşmamız mümkün olamamıştır. Vaktiyle ahır olarak kullanılan hanın fotoğraf ve planını yapıyı Ağustos 1987'de ziyaret etmiş olan D.French'den temin ettik (1).

Tarihlendirme : French yapıyı Ceneviz Yolu olarak adlandırılan yol üzerinde oluşu sebebine dayandırarak 16-17.yy'la tarihlendirir (2).

Taypaklı Hanın, 14.yy sonları ile 15.yy başlarına tarihlenen Peçin Seymulluk Hanı (3), 1357 tarihli Niğde Sarı Han (4) ve 1506-1507 tarihli Sinan Paşa Hanı ile olan plan benzerliği dikkate alınarak 14.yy sonu ile 15.yy başına tarihlenmesinin uygun olacağı görüşündeyiz.

NOTLAR :

- (1) FRENCH,D., "Sinop:The so called Ceneviz Yolu", Anatolian and the Ancient Near East, Ankara, 1989, Fig.2.
- (2) FRENCH,D., a.g.m., s.144.
- (3) ARALONGUN,F.Ü., Peçin Mimari Eserleri, Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Sanat Tarihi Bölümü, (Basılmamış Lisans Tezi), Ankara, 1969, s.27.
- (4) BAŞ,A.,Beylikler Dönemi Hanları, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 1989, s.38.

SAZLI HAN

- Plan No : -
Kroki No : 2
Fotoğraf No : -
İnceleme Tarihi : Mayıs 1990
Yeri : Sinop'a bağlı Kabalı ilçesinin Sazlı Köyünde bulunmaktadır.
Mimari Özellikler :
a. Plan : Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Bölme duvarı izine rastlanmaz.
b. Malzeme ve Teknik : Kaba yonu taş malzeme ve bağlayıcı harç kullanılmıştır.
- Yapının Bugünkü Durumu : Yapının ancak temel kalıntıları günümüze ulaşabilmiştir.
Tarihlendirme : Sazlı Han'ı da kapsayan bir çalışmada içinde French yapıyı 16-17.yy la tarihler (1). Dikdörtgen planlı yapının 1506-1507 tarihli Sinan Paşa Hanı, 14.yy sonları ile 15.yy başlarına tarihlenen Peçin Seyranlık Hanı (2) ve 1397 tarihli Niğde Sarı Han (3) ile olan plan benzerliği dikkate alınarak yapının muhtemelen 14.yy sonu ve 15.yy başına tarihlenmesinin uygun olacağı görüşündeyiz.

NOTLAR :

- (1) FRENCH,D., "Sinop: The so called Ceneviz Yolu", Anatolian and the Ancient Near East, Ankara, 1989, s.144.
- (2) ARALONGUN,F.Ü., Peçin Mimari Eserleri, Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Sanat Tarihi Bölümü, (basılmamış Lisans Tezi), Ankara, 1969, s.27.
- (3) BAŞ,A., Beylikler Dönemi Hanları, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 1989, s.38.

SEYDİLER HANI

Plan No : -
Kroki No : 3
Fotoğraf No : 32-38
İnceleme Tarihi : Mayıs 1990
Yeri : Kastamonu-İnebolu karayolu üzerindeki Seydiler Köyü içindedir.

Mimari Özellikler :

a. Plan : Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı bir yapıdır. Giriş batı cepheden yuvarlak kemerli bir kapı ile sağlanmaktadır. Yapının içinde bölme duvarı yoktur. Doğu duvarı kısmen yıkılmış olan yapının, güney duvarı yeniden yapılmıştır. Yapının güneybatı köşesinde dikdörtgen formulu bir çeşme bulunmaktadır. Çeşmedeki kitabe 1337 H./1918 M. tarihlidir. Konumu hanın inşasından daha sonra yapılmış olduğunu ortaya koymaktadır. Hanın güneyinde bir cami bulunmaktadır. Bu camide bulunan kitabe 1324 H./1906 M. tarihlidir (1). Yapının kuzeydoğu, güneybatı köşelerinde bosajlı taşlar kullanılmıştır. Doğu duvarın durumu burada bir girişin daha bulunduğuna işaret etmektedir. Yine doğuda bulunan bir duvar kalıntısı bir başka yapıya ait olmalıdır. Örtü sistemi mevcut değildir. Ancak, örtü sistemine ait bir göçüğün bulunmaması, örtünün ahşap olabileceğini düşündürmektedir.

b. Malzeme ve Teknik : Kaba yonu taş ile inşa edilmiştir. Taş sıraları oldukça düzenlidir; arada ahşap hatıllar bulunmaktadır. Girişteki yuvarlak kemerde düzgün kesme taş kullanılmıştır.

Yapının Bugünkü

Durumu

: Örtü sisteminin tamamı, güney ve doğu duvarların bir bölümü yıkılmıştır. Yapı harap vaziyettedir ve içi boştur.

Tarihtendime

: Leonard'ın haritasından (2) tespit ettiğimiz yapıya bitişik olan çeşme 1337 H. tarihlidir. 1918'e tekabül eden bu tarih Leonard'ın ziyaretinden sonra'dır. Nitekim binaya bitişik çeşme'nin buraya her halükarda sonradan eklendiği anlaşılmaktadır. Yapının yanındaki caminin "Padişahın fermanı ile Seydili Pazarı denilen yerde bir caminin inşa edilmesi" ile ilgili olup 1324H./1906 M. tarihlidir. Hanında cami ile aşağı yukarı aynı tarihlerde veya ondan kısa bir süre önce inşa edilmiş olması muhtemeldir. Nitekim yapı malzemesinde binanın 19.yy sonlarında veya bu yüzyılın hemen başlarında inşa edilmiş olduğuna işaret ediyor.

NOTLAR :

(1) Bismillahirrahmanirahim

1. Bil-cümle masârıfı hazine-i hâssa-i şahanedan tesviye olunmak üzere
2. Berât-ı nihâye-i hilafetgenâhiyyeye zahiren ? Seydili Pazarı nam mahalde inşası
3. Mikassây-ı curü ferman-ı hümayun tâc dâriden olan cami-i şerifin ..... vaz
4. Esas-ı münasebetiyle da'vet-i bi'l-hayr-ı hazret-i padişahı tekrar olunduğuna göre yapılmıştır. Sene 1324.

(2) LEONARD, R., Paphlagonia, Berlin, 1915, Harita'dan.

ÇATAL ZEYTİN HANI

Plan No : -
Kroki No : 4
Fotoğraf No : 39-41
İnceleme Tarihi : Mayıs 1990
Yeri : Sinop-inebolu yolu üzerindeki Çatal Zeytin yerleşim merkezindedir.

Mimari Özellikler :

a. Plan : Deniz kıyısında bulunan yapı doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı bir kuruluş halinde inşa edilmiştir. Kuzey ve doğu cephelerinde birer kapı mevcuttur. Kuzey, güney ve doğu duvarlarında üstte iki, batı cephede ise üç tane dikdörtgen formlu pencere bulunmaktadır. Yapının içinde bölme duvarı izine rastlanmamaktadır. Örtü sisteminin meydana getirebileceği bir göçük bulunmaması, örtünün ahşap olabileceği kanısını uyandırmaktadır.

b. Malzeme ve Teknik : Yapı kaba yonu taş ve bağlayıcı harç ile inşa edilmiştir.

Yapının Bugünkü

Durumu

: Örtü sistemi ve giriş açıklıkları yıkılmış olan yapının duvarları oldukça sağlamdır. Depo olarak kullanılmaktadır.

Tarihlendirme

: Yapının gerek inşa malzemesi ve tekniği, gerekse yüksek pencereleri bize bu binanın geç devirlerde muhtemelen 19.yy'da yapılmış olabileceği kanısını uyandırmaktadır.

YENİ HAN

Plan No : -
Kroki No : 5
Fotoğraf No : 42-44
İnceleme Tarihi : Nisan 1990
Yeri : Ankara-Çankırı karayolu üzerinde Kalecik'e 20 km. ka-
la Yeni Han Benzin İstasyonu'nun karşısındadır. Yolun
sağında 50 m. içeride bulunmaktadır.

Minari Özellikler :

a. Plan : Düz bir arazi üzerinde yer alan yapı kuzey-
güney doğrultusunda ve 7.80x7.90 m. boyutlarında dik-
dörtgen bir alan üzerine inşa edilmiştir. İki katlı
olan yapının alt katındaki iki mekan doğu ve batı, üst
katında bulunan iki mekan ise kuzey ve güney'dedir.
Alt kata giriş kuzeydeki iki kapı ile sağlanmaktadır.
Bu iki kapının açıldığı iki mekan arasında bir irti-
bat yoktur. Boyuna dikdörtgen formlu bu odaların biri
ön cephede, ikisi yanlarda olmak üzere üçer pencerele-
ri bulunmaktadır. yan cephelerde bulunan bu pencerele-
rin bir tanesi sonradan kapatılmıştır. Mekanların
üstleri tek taraflı kırma çatı ile kapatılmıştır.

Üst kata çıkış yapının güney cephesinden ahşap merdi-
venle sağlanmaktadır. Tek kapı ile girilen üst katta
birbirine açılan iki mekan bulunmaktadır. Ortada irti-
batı sağlayan bir kapı bulunur. Kuzey mekanda ön cep-
hede açılan iki pencere vardır. Pencereilerin arasında-
ki kapı ise muhtemelen bugün mevcut olmayan bir balko-
na açılmaktadır. Ahşap tavan kullanılmıştır.

b. Malzeme ve Teknik : Yapının alt kat pencerelerinin
başladığı yere kadar moloz taş arasında tek sıra tuğ-
la kullanılmıştır. Üst kısımda ise kerpiç duvarlar a-
rasında ahşap hatıllar kullanılmıştır.

Yapının Bugünkü

Durumu

: Saman deposu olarak kullanılan yapının içi tamamen do-
ludur. Han 1:25.000'lik haritadan tespit edilmiştir
(1). Yöre köylüleri ile yaptığımız konuşmada da yöre-
nin en eski yapısı olduğunu ve yakın zamana kadar han
olarak kullanıldığını öğreniyoruz. Yapının çatısı de-
ğiştirilmiştir.

Tarihlendirme

: Yapının inşa tarihi ile ilgili bir kayıt bulamadık.
Ancak inşa tekniği ve malzeme hanın 19.yy hatta 20.yy'-
ta başlarında yapılmış olduğu kanısını kuvvetlendirmek-
tedir.

NOTLAR :

(1) 1:25.000'lik haritada Kırşehir 130-b1 paftası.

BALLIK HANI

Plan No : -
Kroki No : -
Fotoğraf No : 45-46
İnceleme Tarihi : Mayıs 1990
Yeri : Kastamonu-İnebolu karayolunda Ballık Köyünde, Kastamonu çıkışından 200 m. sonra sağ tarafta yol üzerindedir.
Mimari Özellikler :

a. Plan : Temel izlerinden dikdörtgen planlı olduğu anlaşılmaktadır. Giriş doğu yöndendir. Sadece temelleri mevcut olan yapının üzerine ahşap bir bina inşa edilmiştir. Bu durum örtü sistemine ait bir göçüğün olmadığına işaret ettiğinden orijinal örtü sisteminin ahşap olduğunu düşünmekteyiz.

b. Malzeme ve Teknik : Moloz taş kullanılmıştır.

Yapının Bugünkü Durumu : Mevcut temel kalıntıları üzerine ahşap bir bina inşa edilmiştir. Bugün asli halini tamamen yitirmiş olan yapının içine girmemiz mümkün olanmıştır. Bir şahsa ait depodur.

Tarihlendirme : Yapının bulunduğu yerde vaktiyle bir hanın mevcut olduğunu Leonard'dan öğrenmekteyiz. Bu handa koyun ve keçi satışının yapıldığını anlatmaktadır. Yapının tarihlendirilmesi güç olmakla birlikte yapı malzemesi binanın geç devirde, muhtemelen 19.yy'da inşa edilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

NOTLAR :

(1) LEONARD, R., Paphlagonia, Berlin, 1915, s.71

SİRKE HAN

Plan No : -
Kroki No : 6
Fotoğraf No : 47-48
İncelene Tarihi : Mayıs 1990
Yeri : Taşköprü ile Gökçe ağaç arasındaki Sirke Köyü mevkiinde bulunan yapı, köyün alt kısmında karayolundan 100 m. daha içeridedir.

Minari Özellikler :

a. Plan : Günümüze ulaşabilmiş temel kalıntıları vaktiyle burada dikdörtgen planlı bir yapının bulunduğu göstermektedir. Bu dikdörtgen planın ortasında bir bölme duvarı bulunduğu belli olmaktadır. Örtü sistemi-ne ait bir göçük olmaması, örtünün ahşap olabileceği kanısını uyandırmaktadır.

b. Malzeme ve Teknik : Yapının tamamında moloz taş ve bağlayıcı olarak da harç kullanıldığı kanısındayız.

Yapının Bugünkü

Durumu

: Hanın sadece temel izleri mevcuttur.

Tarihlendirme

: Sirke Hanı Gököğlü'nun yayınından hareket ile tespit etmiş bulunuyoruz (1). Günümüze sadece temel kalıntıları ulaşabilen hanın tarihlendirilmesi oldukça güçtür. Fakat, yapı malzemesi, binanın geç devirde muhtemelen 19.yy'da inşa edilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

NOTLAR :

(1) GÖKOĞLU, A., Paphlagonia-Paflagonya-Gayri Menkul Eserleri ve Arkeolojisi, Kastamonu, 1952, s. 29.

TOPAL ALI'NİN HANI

Plan No : -
Kroki No : -
Fotoğraf No : 49-51
İnceleme Tarihi : Mayıs 1990
Yeri : Çankırı-İlgaz karayolumun doğusunda kalan tali yol üzerinde Kızılsin Köyü yakınlarındadır.
Mimari Özellikler :

a. Plan : Değirmendere suyunun açtığı bir vadide ve eğimli bir arazide bulunur. Han, su kenarında inşa edilmiş bir yapı topluluğu halindedir. Günümüze ulaşabilmiş kalıntılar, burada vaktiyle üç bina bulunduğunu göstermektedir. Her üç binada, dikdörtgen planlı olup ortalarında birer bölme duvarının varlığı belli olmaktadır. Kalıntıların içerisi hal-i hazırda kullanma seramiği ve kiremit parçaları ile doludur. Örtüye ait büyük göçüklere rastlanmaması örtünün ahşap olabileceği kanısını uyandırmaktadır.

b. Malzeme ve Teknik : Duvarlarda tamamen moloz taş ve bağlayıcı olarak da harç kullanılmıştır.

Yapının Bugünkü Durumu : Her üç yapıdan günümüze sadece temel izleri kalabilmiştir.
Tarihlendirme : "Topal Ali'nin Hani" olarak anılan yapılar topluluğu aynı adla gerek Leonard'ın haritasında (1) ve gerekse 1:25.000'lik haritada (2) geçmektedir. Günümüze sadece temel kalıntıları ulaşabilen hanın tarihlendirilmesi birhayli güçtür. Fakat, yapı malzemesi binaların geç devirde muhtemelen 19.yy'da inşa edilmiş olabileceğini düşündürüyor.

NOTLAR :

(1) LEONARD, R., Paphlagonia, Berlin, 1915 Harita'dan.

(2) 1:25.000'lik haritada G31-a4 paftası.

ESKİ HAN

Plan No : -
Kroki No : 7
Fotoğraf No : 52-61
İnceleme Tarihi : Haziran 1990
Yeri : Ankara-Çubuk-Şabanözü karayolunda Çubuk-Şabanözü arasında anayoldan içeride Karahacı ve Karamusa Köyleri arasındadır.

Mimari Özellikler :

a. Plan : Eğimli bir arazi üzerinde Terme Deresi kenarındadır. Oldukça kalabalık bir yapı topluluğudur. Tespiti mümkün olan dört yapı grubu görülmektedir. Fakat yapıların yıkık olması fonksiyonları hakkında fikir yürütmemize engel olmaktadır. Her dört yapıda da dikdörtgen ve kare mekanlar bulunmaktadır. Mekanlar birbirlerini takip ederler veya koridorlarla bağlantıları bulunur vaziyettedirler. Örtü sistemine ait bir göçük bulunmaması örtünün ahşap olduğunu düşündürmektedir.

b. Malzeme ve Teknik : Yapı grupları moloz taş ve bağlayıcı olarak harç ile inşa edilmişlerdir. Bu harç oldukça gevşektir.

Yapının Bugünkü Durumu

: Tamamen yıkılmış olan yapının temel izleri dışında en fazla bir metre yükseklikteki duvarlar yer yer görülmektedir.

Tarihlendirme : Leonard'ın haritasından tespit ettiğimiz(1) yanyana dizilmiş yapı grupları, gerek inşa tekniği, gerekse kalitesi oldukça düşük olan bağlayıcı harç ve malzemesi ile yapının geç devirde muhtemelen 19.yy'da yapılmış olabileceği kanısındayız.

NOTLAR :

(1) LEONARD,R., Paphlagonia, Berlin, 1915, Harita'dan.

DURAK HAN

Plan No : 6
Kroki No : -
Fotoğraf No : 62-69
İnceleme Tarihi : Mayıs 1990
Yeri : Sinop'a bağlı Durağan ilçe merkezindedir.
Mimari Özellikler :

a. Plan : Han biri kapalı diğeri açı iki bölümden müteşekkildir. Batı-doğu doğrultusundaki açık bölüme giriş batı cephedeki yüksek, yuvarlak kemerli giriş açıklığı ile sağlanmaktadır. Kesme taştan yapılmış olan kemer Hamilton'un ilgisini çekmiş ve detaylı olarak anlatılmıştır (1). Bu bölüm 30.70x40.60 m. boyutlarındadır. Kuzeyde yedi, doğuda dört ve güneyde de iki olmak üzere onüç mekan avluya açılmaktadır. Mekanlar beşik tonoz ile örtülmüştür. Avlunun güneyinden ikinci bölüme geçilmektedir. Kuzey-güney doğrultusundaki bu bölüm ise 23.80x23.70 m. boyutlarındadır. Doğu ve batı cephelerde altaşar tane tonoz örtülü oniki mekanın bulunduğu duvardaki izlerden anlaşılmaktadır. Yapının bu ikinci bölümünün ana yapıya yan duruşu Erdmann'ın dikkatini çekmiş ve sebebi konusunda bir neticeye ulaşamamıştır. Erdmann, civarında benzer bir konaklama yeri olmaması sebebi ile yapının hangi yol üzerinde hizmet verdiğini tesbit edemediğini belirtmiştir (2).

b. Malzeme ve Teknik : Han moloz taş ile inşa edilmiştir. Arada düzenli olarak tuğla hatıllar kullanılmıştır.

Yapının Bugünkü

Durumu

: Harap durumda olan yapı Vakıflar Genel Müdürlüğünce onarılmaya başlanmıştır. Kitabesi; güney-batı'da bulunan ve 1865 tarihinde İsmail Bey tarihinde yaptırılan caminin son cemaat yeri duvarının iç kısmına konmuştur (3).

Tarihlendirme

: Kitabesi mevcut olan yapı 664 H./1266 M. tarihinde Pervane Süleyman bin Ali tarafından yaptırılmıştır (4).

NOTLAR :

- (1) HAMILTON, W., Researches in Asia Minor-Pontus and Armenia, London, 1842, s.324'de kemerde kesme taşlar birbirine geçmeli olarak yapılmıştır.
- (2) ERDMANN, K., Das Anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts, Teil I, Berlin, 1961, s.72
- (3) Vakıflar Genel Müdürlüğü Dosya No:57.04/2
- (4) GÖKOĞLU, A., Paphlagonia-Paflagonya-Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi, Kastamonu, 1952, s. 357-358.

V. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA :

Ankara ile Sinop' u birbirine bağlayan ticaret yolları üzerinde yer alan hanları plan bakımından şu şekilde değerlendirmek mümkündür:

1. Üç Sahınlı ve Bir Ön Mekanı Bulunan Hanlar :

Bu başlık altında değerlendireceğimiz 2 han mevcuttur. Bunlardan Kastamonu Boyabat yolu üzerindeki Gökçeagaç Hanı gerek malzeme ve teknik, gerekse örtü sistemindeki ilgi çekiçi uygulamalarla dikkat çekici bir yapıdır. Bugün birhayli harap durumda ve belediyenin ardiye gibi kullandığı bu yapının Kastamonu ile Boyabat arasındaki önemli bir noktada büyük bir ticari aktiviteyi yönlendirdiğine şüphe yoktur. Nitekim kapalı bölümdeki kare formulu düzgün kesme taştan inşa edilmiş masif ayakların taşıdığı ve tuğlaların istiflenmesiyle oluşturulmuş zarif tonoz biçimleri, dışta beden duvarlarındaki düzenli moloz taş sıraları arasında renk alması meydana getirerek yapıya çarpıcı bir görüntü kazandıran tuğla hatıllar gibi bazı mimari detaylar, binanın, yakın çevresindeki önemli bir ticari potansiyele hizmet verdiğine işaret eder (1).

Atabey Hanı içinde böyle bir durum söz konusu olsa gerektir. Gerçi- Gökçeagaç' ın zarif ve ilgi çekici mimari detaylarını düşünecek olursak- burada böylesine çözümlenmeler ve dikkate değer bir yapı malzemesi kullanı- mından söz etmek mümkün değildir.

Bununla birlikte dört duvarla çevrili alelade bir bina değil de ayaklarla taksim edilmiş sahinlar, kemer ve tonoz konstrüksiyonları gibi hususlar Atabey Hanı' nın Kastamonu ile Tosya arasındaki ticaret yolunun önemli bir mevkinde yer aldığını gösterir.

Her iki yapıda da giriş kısımlarında adeta "servis ünitesi" gibi hizmet veren duvarla bölünmüş bir "ön mekan" ın bulunuyor olması, ilk bakışta bu- ranın yolcuların kaldığı bölümler olduğunu; geri kalan kapalı büyük salo- nun da ahır gibi fonksiyon gördüğünü akla getirmekteyse de, bunun mümkün olmayacağı muhakkaktır. Kaldı ki, Ortaçağ hanlarında, yolcuların da ker- vanlarla birlikte kaldıkları bilinmektedir. Çünkü, aksi taktirde avlusuz veya Atabey ve Gökçeagaç Hanlarında olduğu gibi bir "ön mekan" a sahip ol- mayan, -sözgelişi Konya-Aksaray yolu üzerindeki Zalmanda Han ve Afyon ile Kütahya arasındaki Eğret Han gibi (2)- yapıları başka türlü izah etmenin imkanı yoktur.

Dikkat çekici bir detay da her iki yapının cephelerinde ve iç taraftaki bölme duvarında açılan kapılardır ki, bu kapıların deve, at gibi ağır ti- caret eşyası taşıyan hayvanların girmesine imkan vermeyen bir genişliğe ve yüksekliğe sahip olmalarıdır. Hâl böyle olunca, gerek "ön mekan" ın ve ge- gerekse geniş kapılı salonun fonksiyonunu başka türlü izah etmek gerekiyor. Kanıca, daha geniş boyutlu kapalı salon doğrudan doğruya yolcuların ika- metine ayrılmış olmalıydı ki, bir duvar vasıtasıyla bu bölümler ayrı tutul-muş ve içerisindedir ocak veya niş bulunan "ön mekan" da yolcuların ihtiyacına cevap veren ve muhakkak ki hanın devamlı elemanları tarafından kullanılan

bir "servis birimi" olarak hizmet veriyordu.

3 sahnalı ve bir ön mekanı bulunan bu yapıların bazı yazarlarca "Batı Karadeniz Bölgesi için özel bir plan tipi" gösterdiği fikrine katılmanın uygun olmayacağı görüşündeyiz (3). Çünkü, aynı planı gösteren, Bursa Karacabey-Gölkıy köyündeki Issız Han, Erzurum-Aşkaledeki Hacı Bekir Hanı (4), Harput-Divriği arasındaki Kantanmış Hanı, Diyarbakır yakınındaki Han-ı Gevran, İğdır Hanı (5) ve Bitlis'teki Babşın Han'ları (6) bu plan tipinin Batı Karadeniz Bölgesine özgü bir plan olmadığını açıkça göstermektedir.

2. Tek Sahnalı ve Bir Ön Mekanı Bulunan Han :

Bu başlık altında değerlendireceğimiz bir tek han vardır. Sinop-Boyabat arasındaki ticaret trafiğine hizmet veren bu yapı Taş Han'dır. Nitekim, düzgün taş sıraları ile inşa edilmiş geniş mekanı, tuğla hatılların kullanılmış olduğu ön mekan ve cephesi ile bir renk alması ortaya koyan yapının, çevresindeki öncül bir ticari potansiyele hizmet verdiği anlaşılmaktadır.

Ön mekanda bir ocağın mevcudiyeti bize yine bu bölümün servis birimi olarak hizmet verdiğini düşündürmektedir.

Bazı yazarlarca Taş Han'a karşılaştırma-değerlendirme örneği olarak Sinan Paşa Hanı ve Sarının Hanı verilmiştir (7). Oysa bu yapılar tek sahnalı ibaret bir plan şeması ortaya koyarlar. Dolayısıyla bu yapılar ile Taş Han arasında benzerlik kurulmasının mümkün olmayacağı kanısındayız. Taş Han esas itibariyle Kastamonu Deve Hanı ve Gölpazarı Mihal Bey Hanı planları ile benzerlik gösterir.

3. Tek Sahnalı İbaret Hanlar :

Bu gruba dahil ettiğimiz yapılar Sarının, Taypaklı, Sazlı ve Sinan Paşa Hanlarıdır. Kastamonu-Tosya arasındaki yolun önemini Sarının Hanı belirlerken, Sinop-Boyabat yolunun önemini de Taypaklı Han ve Sazlı Han ortaya koymaktadır.

Bu yapıların plan şemaları dikkate alınarak Niğde Sarı Han ve Peçin Seymanlık Hanı ile benzerliklerinden söz etmek mümkündür. Hacı Hamza'daki Sinan Paşa Hanında tonoz kavisinden itibaren tuğlanın mimari kullanım ve konum olarak hanım, cami ve sibyan mektebi gibi yapılarla bir külliye oluşturmaları Tosya-Osmancık yolu üzerindeki ticari potansiyeli ve Hacı Hamza'nın önemini vurgulanmaktadır (8).

Sinan Paşa Hanı'nın güney duvarında rastladığımız kemer izleri ve ocaklar burada birtakım mekanların bulunduğunu düşündürmektedir. Ancak, bunların fonksiyonları konusunda bir neticeye varabilmek zordur. Bu mekanlar, hanın devamlı elemanları tarafından kullanılan "servis birimleri" veya yolcu odaları olarak kullanılan bölümler olabileceği gibi, cami'yi çevreleyen bu bölümlerin vaktiyle burada bir medresenin mevcudiyetine işaret ettiği de düşünülebilir.

4. Düzenli Plan Göstermeyen Hanlar :

Bu gruba dahil ettiğimiz yapılar, Seydiler, Çatalzeytin, Yeni, Ballık

Sirke, Eski ve Topal Ali'nin Hanlarıdır. Sözü ettiğimiz bu yapılar halkın kendi ihtiyaçlarını karşılamak için basit ve zayıf çözümler bulmak zorunda kaldığı oldukça geç dönemlerde inşa edilmişlerdir. Belli bir düzen ve program ortaya koyamazlar.

Bu yapıların, mesela Sivas Tüccarlar Han gibi geç devirlerde yapılmış olsa anıtsallık ve sanatsal kaygı içeren eserleri gözönünde bulundurursak mesleğimiz açısından üzerinde durulacak yönleri bulunmamaktadır. Ancak, iktisadi tarih bakımından belge olarak not edilmelidirler.

5. Kapalı ve Açık Kısımları Birarada Bulunan Han :

Tüm bu yapıların dışında Sinop-Amasya yolu üzerinde bulunan Durağan Hanı, bir Selçuklu eseri olup Selçuklu Hanlarının özelliklerini göstermektedir. Kapalı ve açık kısmı birarada bulunduran bir plan gösteren bu han, döneminde üzerinde bulunduğu yolun önemini vurgulayacak nitelikte anıtsal bir yapıdır.

NOTLAR :

- (1) Bazı yazarların, binanın bir Bizans kilisesi olarak inşa edildiği ve sonradan han olarak kullanıldığını iddia etmeleri kanımca fantaziye kaçan bir yorumdur. Nitekim bu konuda herhangi bir kanıt olmadığı gibi bazilikayıda andıran binanın kuzey-güney doğrultusunda dikdörgen bir plana sahip olmasıda kilise ihtimalini tamamen ortadan kaldırır.
- (2) ERDMANN,K., Das Anatolische Karavansaray des 13.Jahrunderts, Teil I- Berlin, 1961, s.151'de bu binaların Avlusuz Olmayan Yapılar başlığı altında verildiği görülmüştür.
ÜNAL,R.H., "Osmanlı Öncesi Devirden Yayınlanmamış Birkaç Han Üzerine Bir İnceleme", Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi Prof.A.Luis Gabriel Özel Sayısı, Ankara, 1978, s.465, Dipnot 29'da aynı konu ele alınmıştır.
- (3) GÜKOĞLU,A., Paphlagonia-Paflagonya-Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi, Kastamonu, 1952, s.361.
- (4) HAŞ,A., Beylikler Dönemi Hanları, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 1989, s.31.
- (5) ÜNAL,R.H., "Osmanlı Öncesi Devirden Yayınlanmamış Birkaç Han Üzerine Bir İnceleme", Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi Prof.A.Luis Gabriel Özel Sayısı, Ankara, 1978, s.458-459.
- (6) ARIK,M.O., Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesansı, Ankara, 1971, s.86.
- (7) R.H.ÜNAL'ın bu konudaki çalışması henüz yayınlanmamıştır. Biz kendisinin notlarından istifade ettik.
- (8) Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi, C.3, İstanbul, 1927, s.289-290.

VI. SONUÇ :

İnceleneniz neticesinde Ankara-Çankırı-Kastamonu-Sinop-İnebolu-Kastamonu-Ankara güzergahında yapıların ortaya koymuş olduğu durumu izleyebilmek için katalog dahilinde ele aldığımız hanlarla birlikte, bugün izine rastlayamadığımız hanların sözünü ettiğimiz hatta sıralanış biçimleri üzerinde durmak istiyoruz.

Nitekim bunun sonucu olarak yolların belirlenmesine gidilecektir. Dolayısıyla yapıların tarihleride bizi ilgilendireceğinden tarihlerini de vereceğiz. Ancak, yayın veya haritalarda geçtiği halde bugün mevcudiyetlerini tespit edemediğimiz yapıların, tarihleri konusunda fikir yürütmemiz mümkün olamamıştır.

Ankara'nın çıkışında Solfasol Hanı, Karacaören (Abacılar Hanı), Sarıcalar (Han Yeri), Balıkhisar (Taş Avlu), Şabanözü istikametinde 19.yy'a tarihlediğimiz Eski Han, Kalecik istikametinde 19.yy sonu-20.yy başına tarihlediğimiz Yeni Han, Kalecik'te Selçuk Han, Çankırı yolunda bir han ve İnandık Köyünde bir han, Çankırı yakınında Eski Han (Alter Han), Çankırı-Ilgaz arasındaki tali yolda 19.yy'la tarihlediğimiz Topal Ali'nin Hanı, Tosya-Osmancık yolunda Hacı Hamza'da 1506-1507 tarihli Sinan Paşa Hanı, Tosya-Kastamonu arasında Tahtalı Han, 14.yy sonu-15.yy başına tarihlediğimiz Sarının Hanı ve Atabey Hanı, Kastamonu-Boyabat arasında Germeç Pazar Hanı, 19.yy'la tarihlediğimiz Sirke Han, 1444-1461 tarihli Gökçeagaç Hanı, Boyabat'tan sonra 1266 tarihli Durağan Hanı, Boyabat-Sinop arasında herikiside 14.yy sonu-15.yy başına tarihlenen Sazlı Han ve Taypaklı Han, 15.yy'a tarihlenen Taş Han, Sinop-İnebolu arasında 19.yy'la tarihlediğimiz Çatal Zeytin Hanı, İnebolu-Kastamonu arasında 19.yy'la tarihlenen Seydiler Hanı, Halkacılar Hanı, Kastamonu-Ilgaz arasında Pirlaklar ve 19.yy'la tarihlenen Ballık Hanları bulunmaktadır.

Görüldüğü üzere çalıştığımız güzergahta Selçuklu dönemine ait bir yapı bulunmaktadır. Bu yapı Durağan Hanı'dır ve konumu gereği Sinop-Anasya yolu üzerinde bulunuyor olması gerektir. Aksi takdirde Sinop'u Kastamonu'ya bağlayan yolda bir başka Selçuklu yapısı bulunmasını başka türlü izah etmek mümkün değildir. Dolayısıyla bazı yazarlarca Selçuklu döneminde kullanıldığından bahsedilen Ankara-Çankırı-Kastamonu-Sinop güzergahından söz etmek zordur (1). Zira çalışmamız içinde bu fikri destekleyecek bir tek yapı bulamadık.

Ancak, Ankara-Balıkhisar üzerinden Çankırı'ya ulaşan bir Roma Yolu'nun mevcudiyetinden söz edilmektedir (2). Machperson bu yolun Ortaçağ'da kervan yolu olarak kullanılmış olabileceğini belirtir. Yolun, Ortaçağ'da kullanılıp kullanılmadığı konusunda elimizde bir kanıt yoksa da aynı yolun Dernschwam ve Busbecq tarafından 16.yy'da kullanılmış olduğunu biliyoruz (3). Ancak, Dernschwam ve Busbecq Ankara'dan çıktıktan sonra Balıkhisar'dan doğuya dönerek Sarıkurt-Gemece-Alagöz-Çorum üzerinden Anasya'ya ulaşmışlardır. Ankara-Çankırı arasındaki Solfasol Hanı, Karacaören (Abacılar Hanı), Balıkhisar, Kalecik'te Selçuk Han adı ile anılan yapı, yol üzerinde

bir han, İnandık Köyündeki han ve Çankırı yakınındaki Eski Han (Alter Han) gibi yapılar bugün mevcut olmayan yapılardır. Ancak, bu yapıların vaktiyle mevcut olması buradaki yol fikrini doğrulamaktadır, fakat bu yolun dönemi konusunda hiçbirşey söyleyemiyoruz.

Aynı durum Çankırı-Kastamonu arası içinde geçerlidir. Oldukça geç dönemlere tarihlenen Çankırı-Ilgaz arasındaki tali yolda Topal Ali'nin Hanı ile Ilgaz-Kastamonu arasındaki Pirlaklar ve yine geç döneme tarihlenen Ballık Hanı Çankırı-Kastamonu bağlantısının geç dönemlerde kurulduğunu ortaya koyuyor. Kastamonu-İnebolu arasında geç döneme ait olan Seydiler Hanı, Halkacılar Hanı, İnebolu-Sinop arasındaki yine geç döneme ait Çatal Zeytin Hanı dikkate alınırsa Çankırı-Kastamonu -İnebolu-Sinop bağlantısının muhtemelen Küre uçuklarınınin kullanılmasına başlaması ile hareket kazandığı düşünülebilir. Selçuklu ve Beylikler dönemine ait bir hana rastlanmaması da bu fikri destekler mahiyettedir.

Kastamonu-Sinop ve Kastamonu-Tosya güzergahında yapıların ortaya koyduğu durum bu bölgenin 14-15.yy'dan itibaren hareket kazandığı doğrultusundadır.

Kastamonu-Tosya arasındaki Atabey Hanı ve Sarının Hanı ise 14.yy sonları ile 15.yy başlarına tarihlenmektedir. Kastamonu-Boyabat arasındaki Germeç Pazar Hanı, Sirke Han ve 1444-1461 tarihli Gökçeagaç Hanı ile Boyabat-Sinop arasında 14.yy sonu ile 15.yy başlarına tarihlenen Taypaklı Han ve Sazlı Hanları ile 15.yy'la tarihlenen Taş Han bize bu güzergahın 14-15.yy'da hareket kazanmış olduğunu göstermektedir.

French Sinop'dan başlayarak Taş Han, Taypaklı Han, Sazlı Han, Boyabat üzerinden Durağan, Hacı Hamza Sinan Paşa Hanı, Misler Ovacığı, Türk Hacılar Hanı ve Alaca üzerinden Çatalkaya ve Yozgat'a ulaşan Ceneviz Yolu adı verilen bir yoldan söz etmektedir (4). Yapıları da 16-17.yy'la tarihler. Ancak, bizim çalışmamıza sahanıza giren Taş Han-Taypaklı Han ve Sazlı Hanlarını katalogda da ele aldığımız gibi benzer örnekleri ile mukayese ederek 14-15.yy'a tarihlendik. Kanımızca yapıların 16-17.yy'da yapılmış olmaları fikrini kabul etmek zordur. Çünkü, aksi takdirde 14-15.yy'da hareket kazanmış olan Kastamonu-Boyabat ve Kastamonu-Tosya trafigine Sinop'un katılmaması düşünmek gerekir, bu ise ihtimal dışıdır. Dolayısıyla sözü edilen yapılar Sinop'u Boyabat-Taşköprü üzerinden Kastamonu'ya bağlayan yol üzerindedir.

Tosya-Kargı arasındaki Hacı Hamza Sinan Paşa Hanı 1506-1507 tarihlidir. Yapı Anadolu'nun kuzeyinde Karadeniz'e aşağı yukarı paralel olarak devam eden kuzey yolu üzerindedir. Bu yol İznit-Bolu-Gerede-Çerkeş-Ilgaz-Tosya-Osmancık-Anasya üzerinden geçmektedir. Ayrıca ikinci bir yoldan sözedilir ki , bu yol Gerede-Orta-Şabanözü-Çankırı-Kalecik ve Çorum'dan doğuya doğru devam eder (5).

Bu arada V.Murat'ın Bevan Seferinden dönüşte kuzey yolunu takip ederek Hacı Hamza'dan geçtiğini biliyoruz (6). Aynı yol 17.yy'da Leake tarafından kullanılmıştır (7).

Kastamonu'nun Tosya üzerinden Osmancık ile bağlantısında da Atabey Hanı, Sarının Hanı ve Sinan Paşa Hanı ile sağlanmış olması pek muhtemeldir. Bunun dışında yine üzerinde çalıştığımız Ankara-Şabanözü-Çankırı güzergahında tespit ettiğimiz tek yapı yine geç döneme tarihlenmektedir.

Tüm çalışmamızın sonucunda Ankara-Balıkhisar-Çankırı yolunun Roma döneminde kullanıldığını bilmekte ve Ortaçağ kervan yolu olarak da kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Ancak, birçok yapı ismini tespit etmiş olmamıza rağmen bugün için hiçbir yapının mevcut olmayışı, sözkonusu yolun hangi tarihlerde kullanıldığı hakkında kesin bir sonuca varmamıza engel olmaktadır.

Çankırı-Ulgaz-Kastamonu-İnebolu-Sinop güzergahında tespit ettiğimiz yapılar oldukça geç dönemlere tarihlendiğinden buradaki yolun geç dönemlerde hizmet vermiş olduğu kanısındayız.

Kastamonu-Boyabat-Sinop ve Kastamonu-Tosya-Kargı güzergahı 14-15.yy'-dan itibaren trafiği yoğun bir yol olarak kullanılmıştır.

Çalışma sahamız içinde Selçuklu dönemine ait tek bir yapı bulunmaktadır. Bu yapının üzerinde çalıştığımız güzergahta değerlendirilmesi zordur. Binanın Sinop-Durağan ve Amasya Yolu üzerinde bulunuyor olması ihtimali daha fazladır. Çünkü tüm güzergahta bir başka Selçuklu yapısının bulunmamasını başka türlü izah etmek mümkün değildir.

Görüldüğü gibi bu durumla, çalıştığımız sahada Selçuklu Döneminde ticari trafiğe hizmet vermiş olan bir yolun mevcudiyetinden söz etmemiz oldukça zordur. Dolayısıyla Selçuklu döneminde Konya'dan başlayan ve "Ankara-Çankırı-Kastamonu-Sinop" arasında mevcut olduğu söylenen ticaret yolu fikrine pek rahbet edilmemesi gerektiğini düşünüyoruz. Kanımca Antalya-Alanya ve Konya'nın Sinop ile bağlantısı Kayseri-Sivas-Tokat ve Amasya üzerinden olmalıydı.

Buna karşılık Kastamonu-Boyabat-Sinop ve Kastamonu-Tosya-Kargı güzergahında Beylikler ve Osmanlı Dönemlerinde oldukça yoğun olarak kullanıldığı anlaşılan bir yol ağı ile karşılaşıyoruz. Bu yola daha geç dönemlerde de Çankırı-Ulgaz-Kastamonu-İnebolu-Sinop hattı katılarak bölgenin ticari ulaşım ağı tamamlanmıştır.

NOTLAR :

- (1) TURAN,R., "Selçuklu Döneminde Kastamonu", Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler, 19-21 Ekim 1988, Kastamonu, s.3
- DURUKAN,A., "Selçuklular Döneminde Ticaret Hayatı ve Antalya", Antalya 3.Selçuklu Semineri, Bildiriler, 10-11 Şubat 1989, İstanbul, s.52.
- (2) MACPHERSON, I.W., "Roman Roads and Milestones of Galatia", Anatolian Studies, 4(1954), s.112-113.
- (3) DEINSCHEWAM, H., İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü, (Çev:Y.Ünen), Ankara, 1987, s.261-264.
- BUSBECQ,O., Türk Mektupları, (Çev:H.C.Yalçın), İstanbul, s.73-78.

- (4) FRENCH,D., "Sinop:The so called Ceneviz Yolu", Anatolia and the Ancient Near East, Ankara, 1989, s.143-145.
- (5) BAŞER,T., Dünkü ve Bugünkü Çankırı, Ankara, 1956, s.20
- (6) AKYURT,N., "V.Mırat'ın Revan Seferi Menzilnamesi", İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi, Tekindağ Hatıra Sayısı, S.34, s.
- (7) LEAKE,W.M.,Journal of Tour in Asia Minor, London, 1824,s.8.

SUMMARY :

Caravansaries Anatolian Architectural History Researches are of great importance in respect of transportation condition, commercial position and social structure of Anatolia. It is clear that the researches on Black Sea Region are ignored respectively. In this case, it is wanted to investigate caravansaries in a certain place in Black Sea. These places are Ankara-Çankırı-Kastamonu-Sinop-İnebolu-Kastamonu-Tosya-Kargı. The goal in this thesis is to discover the caravansaries in the concerned region and besides it is desirable to research the existence and the condition of the road in the time of Seljuks. The research for the thesis began with studying the book of travels, 1:25.000 maps and finished with studying some publications and land researches.

Today, only 15 structures exist of which we have found 27. 4 structures of these caravansaries are in the shape of foundation. In addition, these structure are being studies as catalogues. The structure which don't exist are important because of displaying the commercial activities in the region where we study on.

5 structures we research on can be parted into 5 by means of their qualities:

1. Caravansaries with 3 yards and 1 space.
2. Caravansaries with 1 yard and 1 space .
3. Caravansaries with 1 yard.
4. Caravansaries which don't have proper plan.
5. Caravansaries with open and covered yards.

The structures that exist or do not exist in the region we work show: We can't talk about the existence of a road which used for the commercial aims by the Seljuks. For this reason it would be unwise to believe the existence of the road which begins at Konya and goes to Ankara-Çankırı-Kastamonu-Sinop. In our opinion, the connection of Antalya-Alanya and Konya with Sinop must be with Kayseri-Sivas-Tokat-Amasya. Therefore, it become obvious that there were principalities and road nets used by the Ottomans in Kastamonu-Boyabat-Sinop-Kastamonu-Tosya-Kargı region. In later years, Çankırı-Ilgaz-Kastamonu-İnebolu-Sinop lines were included to the commercial transportation networks of the region.

BİBLİYOGRAFYA :

- AHMET CEMAL., Kastamonu ve Zonguldak, İstanbul, 1932.
- AKDAĞ, M., Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, C.1, İstanbul, 1979.
- AKYURT, N., "V.Murat'ın Revan Seferi Menzilnamesi", İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi, Tokindağ Hatıra Sayısı, S.34, s.183-246.
- ALTUNDAĞ, Ş., "Osmanlıların İlk Devirlerinde Türklerin Kültür ve Sosyal Durumları Hakkında Birkaç Not", Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Dergisi, Cumhuriyet Sayısı XX, Ankara, 1944, C:2, S.4, s.519-526.
- ANDERSON, J.G.C., "Exploration in Galatia cis Halym Part II Topography, Epigraphy, Galatian Civilisation", The Journal Hellenic Studies, 19(1899), s.52-134.
- ANDERSON, J.G.C., "The Road System of Eastern Asia Minor With The Evidence of Byzantine Campaigns", The Journal Of Hellenic Studies, 17(1897), s.22-44.
- ARALONGUN, F.Ü., Peçin Mimari Eserleri, Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Sanat Tarihi Bölümü, (Basılmamış Lisans Tezi), Ankara, 1969.
- ARIK, M.O., Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesansı, Ankara, 1971.
- BARHOLD, W., "İlhanlılar Devrinde Mali Vaziyet", Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası, C.1, İstanbul, 1931, s.135-159.
- BAŞ, A., Beylikler Dönemi Hanları, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 1989.
- BAŞER, T., Dünkü ve Bugünkü Çankırı, Ankara, 1956.
- BAYDIR, N., Kültepe (KANES) ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar, (En Eski Çağlardan İ.S.395 Yılına Kadar, İstanbul, 1970.
- BUSBECK, Türk Mektupları, (Çev:H.C.Yalçın), İstanbul, s.73-78.
- BIEFIANU, G.L., Recherches sur le Commerce Genoıs dans la Mer Noire au XIII'e siecle, Paris, 1929.
- BOEHRINGER, J., Auf Karawanenstraßen Anatoliens, München, 1958.
- CUINET, V., La Turquie d'asie, Paris, 1894.
- CUMBUR, M., "Kastamonu Tarihinde Ahiler ve Esnaf Kuruluşları", Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler, 19-21 Ekim 1988, Kastamonu, s.7-15.
- DEHNSCHWAM, H., İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü, (Çev:Y.Önen), Ankara, 1987.
- DIEST, W.V. und ANTON, M., "Neu Forschungen im nord west lichen Kleinasien", Ergänzungsheft, Nr.116, Petemann's Mitteilungen, Gotha, 1895.
- DURUKAN, A., "Selçuklu Dönemi 'nde Ticaret Hayatı ve Antalya", Antalya 3.Selçuklu Semineri Bildirileri, 10-11 Şubat 1989, İstanbul, s.50-59.
- ERDMANN, K., Das Anatolische Karavansaray des 13.Jahrhunderts, Teil I-II Berlin, 1961.
- EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATNAME'Sİ, 4.Kitap, (Türkçeleştiren:Z.Danışman), İstanbul, 1970.
- FLOFWEIL, Petemann's Mitteilungen, Erg.Heft.114, Gotha, 1895.

- FRENCH,D.H., "A Study of Roman Roads in Anatolia", Anatolian Studies, 24(1974), s.143-149.
- FRENCH,D.H., "Sinop:The so called Ceneviz Yolu", Anatolia and the Ancient Near East, Ankara, 1989, s.143-145.
- GÖKOĞLU,A., Paphlagonia-Paflagonya-Gayrı Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi, Kastamonu, 1952.
- GİRAN,C., Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi, İstanbul, 1976.
- HAMILTON,W., Researches in Asia Minor-Pontus and Armenia, London, 1842.
- HEYD,W., Yakınođu Ticaret Tarihi, (Çev:E.Z.Karal), Ankara, 1975.
- HILD,F., Das Byzantinische strabensystem in Kapadokien, Wien, 1977.
- HIRSCHFELD,G., Paphlagonische Felsengraber Abhandlungen der K.preuB Akad, d.w.Berlin, 1885.
- HÜSAMEDDİN,H., Anasya Tarihi, C.3, İstanbul, 1927.
- İLTER,F., Tarihi Türk Hanları, Ankara, 1969.
- İNALCIK,H., "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti Üzerine Bir Tetkik Minasebetiyle", Belleten XV(1951), s.629-684.
- KANNENBERG,K., "Die Paphlagonischen Felsen Gräber", Globus LXVII, 1895.
- KARAMACIHALI,H., "Anadolu Selçukul Kervansarayları", Önasya, 61-62, 1970, s.4-5.
- KIEPERT,H., Karte von Klein Asien,1902-1906 24 Pafta in platt bearbeitet. Berlin.
- KINNEIR,J.M., Voyage dans l'Asie Mineure Kürdistan dan les anneés, Paris, 1818.
- LEAKE,W.M., Journal of Tour in Asia Minor, London, 1824.
- LEONARD,R., paphlagonia, Berlin, 1915.
- MACPIERSON,I.W., "Roman Roads and Milestones of Galatia", Anatolian Studies, 4(1954), s.111-120.
- ORHONLU,C., Osmanlı İmparatorluğu Derbent Teşkilatı, İstanbul, 1957
- ORHONLU,C., Osmanlı İmparatorluğunda Şhircilik ve Ulaşım, İzmir, 1984, Derleyen:Salih Özbaran.
- OSTROGORSKY,G., Bizans Devleti Tarihi, (Çev:F.İşiltan), Ankara, 1986.
- ÖZERGİN,M.K., "Anadolu Selçukul Kervansarayları", Tarih Dergisi XV/20 (1965), s.141-170.
- SEVİN,V., "Doğu Anadolu'da En Eski Karayolu", Mize, S.1, Ocak-Haziran 1989, Ankara, 1989, s.32-35.
- SÖZEN,M., "Hacı Hamza'daki Türk Eserleri", Anadolu Sanatı Araştırmaları 2, İstanbul, 1970, s.113-132.
- SÜMER,F., Yabanlu Pazarı, İstanbul, 1985.
- TAESCHNER,F., Das Anatolische Wegenetz nach Osmanischen Quellen, Leipzig, 1926.
- TURAN,O., "Celalettin Karatay Vakıfları ve Vakfiyeleri", Belleten XII/45(1948), s.17-171.
- TURAN,O., "Selçuklu Kervansarayları", Belleten X/39(1946),s.471-496.
- TURAN,R., "Selçuklular Döneminde Kastamonu", Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler, 19-21 Ekim 1988, Kastamonu, s.1-6.

- UMAR,F., Yol İnşaatı, İstanbul, 1951.
- UZUNÇARŞILI,İ.H., Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri, Ankara, 1984.
- ÜNAL,R.H., Diyarbakır İlindeki Bazı Türk-İslam Anıtları Üzerine Bir İnceleme, Erzurum, 1975.
- ÜNAL,R.H., "Osmanlı Öncesi Devirden Yayınlanmamış Birkaç Han Üzerine Bir İnceleme", Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, Prof.A.Luis Gabriel Özel Sayısı, 1978, s.453-483.
- ÜNAL,R.H., "Trois Garavonserails peu connus de l'epoque pre-ottomane en Anatolie", The 8th International Congress of Turkish Art, Cario, 26th September-1st October 1987, s.58-59.
- YAMAN,T.M., Kastamonu Tarihi (XV.Asrın Sonlarına Kadar), Kastamonu,1935.
- YAMAN,T.M., "Ser'i Mahkeme Sicilleri", Ülkü, İktisrin, Ankara, 1938, s.153-164.
- YÜCEL,Y., XII-XV.yy'larda Kuzey-Batı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları Beyliği-Candaroğulları Beyliği, C.1, Ankara, 1988.
- VALİDİ,A.Z., "Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadi Vaziyeti", Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası, C.1, İstanbul,1931,s.1-43.

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ :

1. Atabey Hanı
2. Atabey Hanı
3. Gökçeada Hanı Giriş Bölümü Yıkılmadan Önceki Hali (Leonard'dan)
4. Gökçeada Hanı Güney Cephesi
5. Gökçeada Hanı Güney Cephesi
6. Gökçeada Hanı Giriş Bölümü
7. Gökçeada Hanı Doğu Cephe
8. Gökçeada Hanı Kuzey Cephe
9. Gökçeada Hanı Orta Sahn
10. Gökçeada Hanı Ön Mekanın Doğu Bölümündeki Niş
11. Taş Han
12. Taş Han Güney Cephe
13. Taş Han Kuzey Cephe
14. Taş Han Kuzey Duvar İçerisinden
15. Taş Han Ön Mekanın Doğu Duvarı
16. Taş Han Ön Mekanın Kuzeydoğu'ya Doğru (Unal'dan)
17. Taş Han Kuzeyden Güneye Doğru (Unal'dan)
18. Sinan Paşa Hanı Doğu Cephe
19. Sinan Paşa Hanı Doğu Cephe
20. Sinan Paşa Hanı Batı Cephe
21. Sinan Paşa Hanı Batı Duvar İçeriden
22. Sinan Paşa Hanı Duvardan Detay
23. Sinan Paşa Hanı Kuzey Cephedeki Kemer İzleri
24. Sinan Paşa Hanı Kuzey Cephedeki Kemer İzleri
25. Sinan Paşa Hanı Batı'da Sibyan Mektebi'ne Doğru Uzanan Duvardaki Ocaklardan Biri.
26. Sarının Hanı Batı'dan
27. Sarının Hanı Batı'dan
28. Sarının Hanı Güney Cephe
29. Sarının Hanı Ocaklarından Biri
30. Taypaklı Han Giriş Cephesi (French'den)
31. Taypaklı Han Giriş Cephesi (French'den)
32. Seydiler Hanı Batı Cephe
33. Seydiler Hanı Güney-Batı'dan
34. Seydiler Hanı Giriş
35. Seydiler Hanı Güney-Batı Köşe İçeriden
36. Seydiler Hanı Kuzey-Doğu Cephe İçeriden
37. Seydiler Hanı Batı Duvar İçeriden
38. Seydiler Hanı Cami'de Bulunan Kitabeye
39. Çatal Zeytin Hanı Kuzey Cephe
40. Çatal Zeytin Hanı Doğu Cephe
41. Çatal Zeytin Hanı Batı Cephe
42. Yeni Han Kuzey Cephe
43. Yeni Han Kuzey-Batı'dan

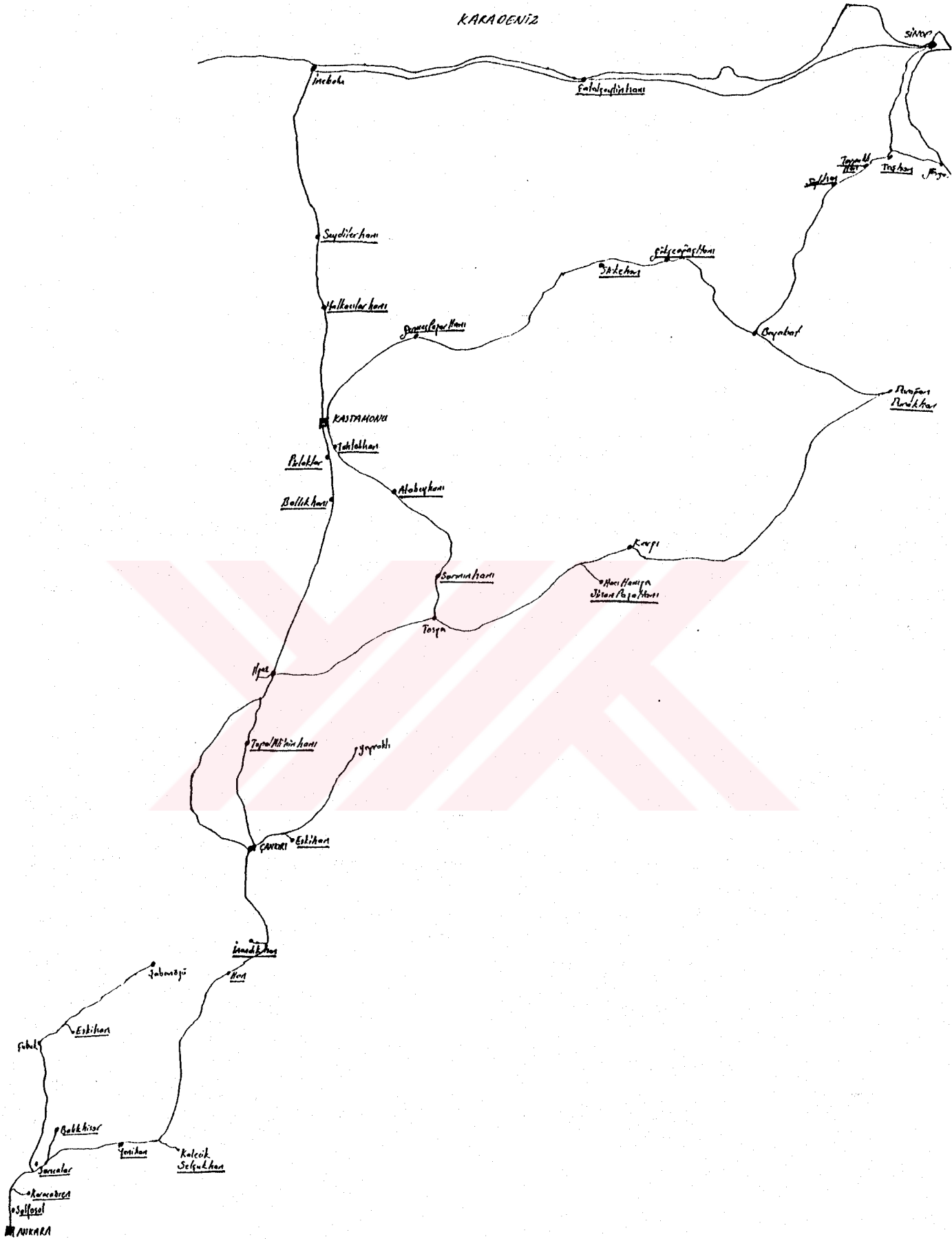
44. Yeni Han Duvardan Detay
45. Ballık Han Güney-Batı'dan
46. Ballık Han Doğu Giriş
47. Sirke Han Temel Kalıntıları
48. Sirke Han Temel Kalıntıları
49. Topal Ali'nin Hanı Temel Kalıntıları
50. Topal Ali'nin Hanı Temel Kalıntıları
51. Topal Ali'nin Hanı Temel Kalıntıları
52. Eski Han Temel Kalıntıları
53. Eski Han Temel Kalıntıları
54. Eski Han Temel Kalıntıları
55. Eski Han Temel Kalıntıları
56. Eski Han Temel Kalıntıları
57. Eski Han Temel Kalıntıları
58. Eski Han Temel Kalıntıları
59. Eski Han Temel Kalıntıları
60. Eski Han Temel Kalıntıları
61. Eski Han Temel Kalıntıları
62. Durak Han Giriş Cephesi
63. Durak Han Batı Cephe İçeriden
64. Durak Han Güney-Batı'dan Görünüş
65. Durak Han Avlunun Güney'inden İkinci Bölüme Geçiş
66. Durak Han Tonozlu Mekanlar
67. Durak Han Tonozlu Mekanlar
68. Durak Han Giriş Cephesinden
69. Durak Han Duvardan Detay

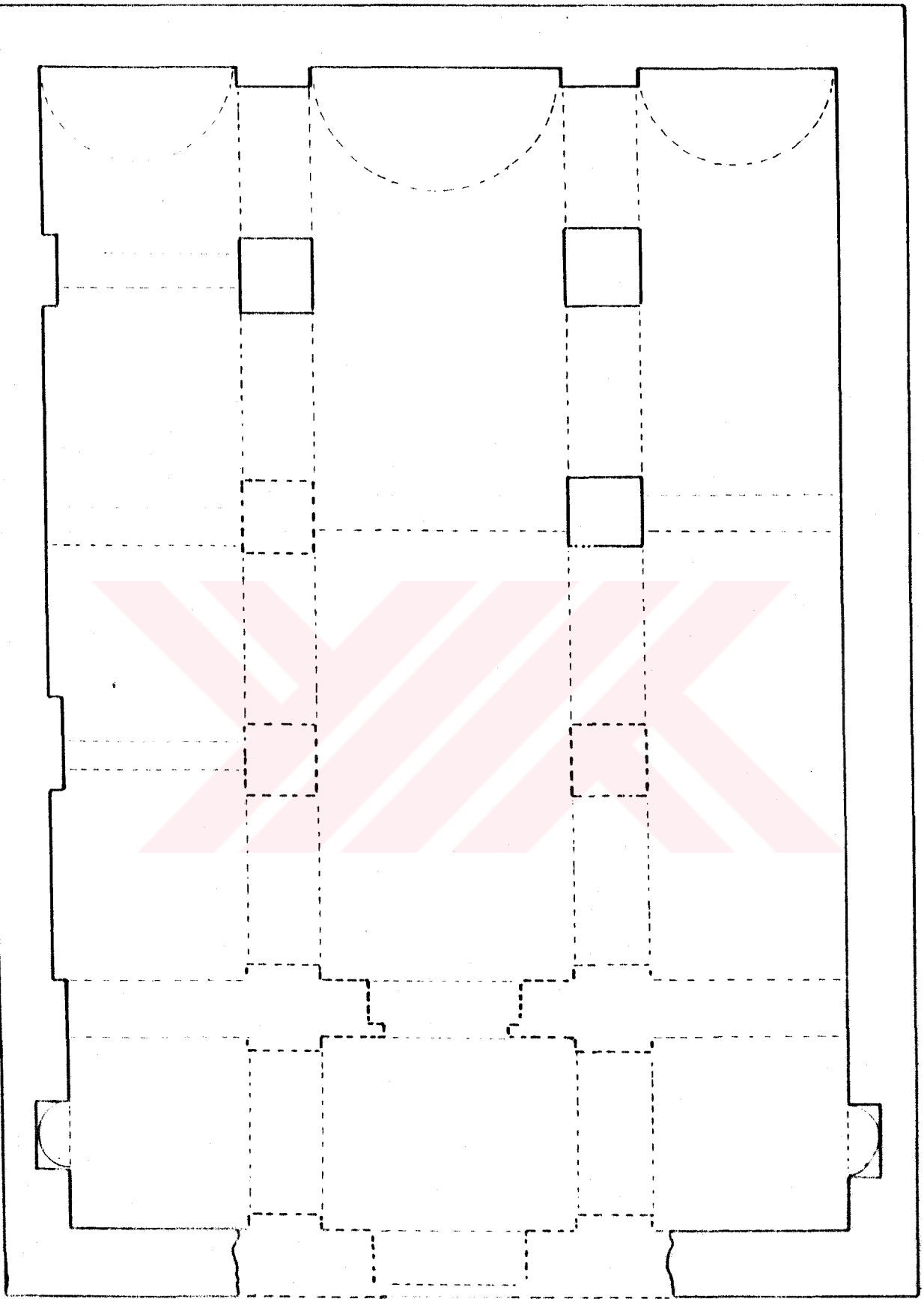
PLAN VE KROKİLER LİSTESİ :

PLAN NO : 1	Atabey Hanı
PLAN NO : 2	Gökçeğaç Hanı
PLAN NO : 3	Taş Han
PLAN NO : 4	Sinan Paşa Hanı
PLAN NO : 5	Sarının Hanı
PLAN NO : 6	Durak Han
KROKİ NO: 1	Taypaklı Han
KROKİ NO: 2	Sazlı Han
KROKİ NO: 3	Seydiler Hanı
KROKİ NO: 4	Çatal Zeytin Hanı
KROKİ NO: 5	Yeni Han
KROKİ NO: 6	Sirke Han
KROKİ NO: 7	Eski Han

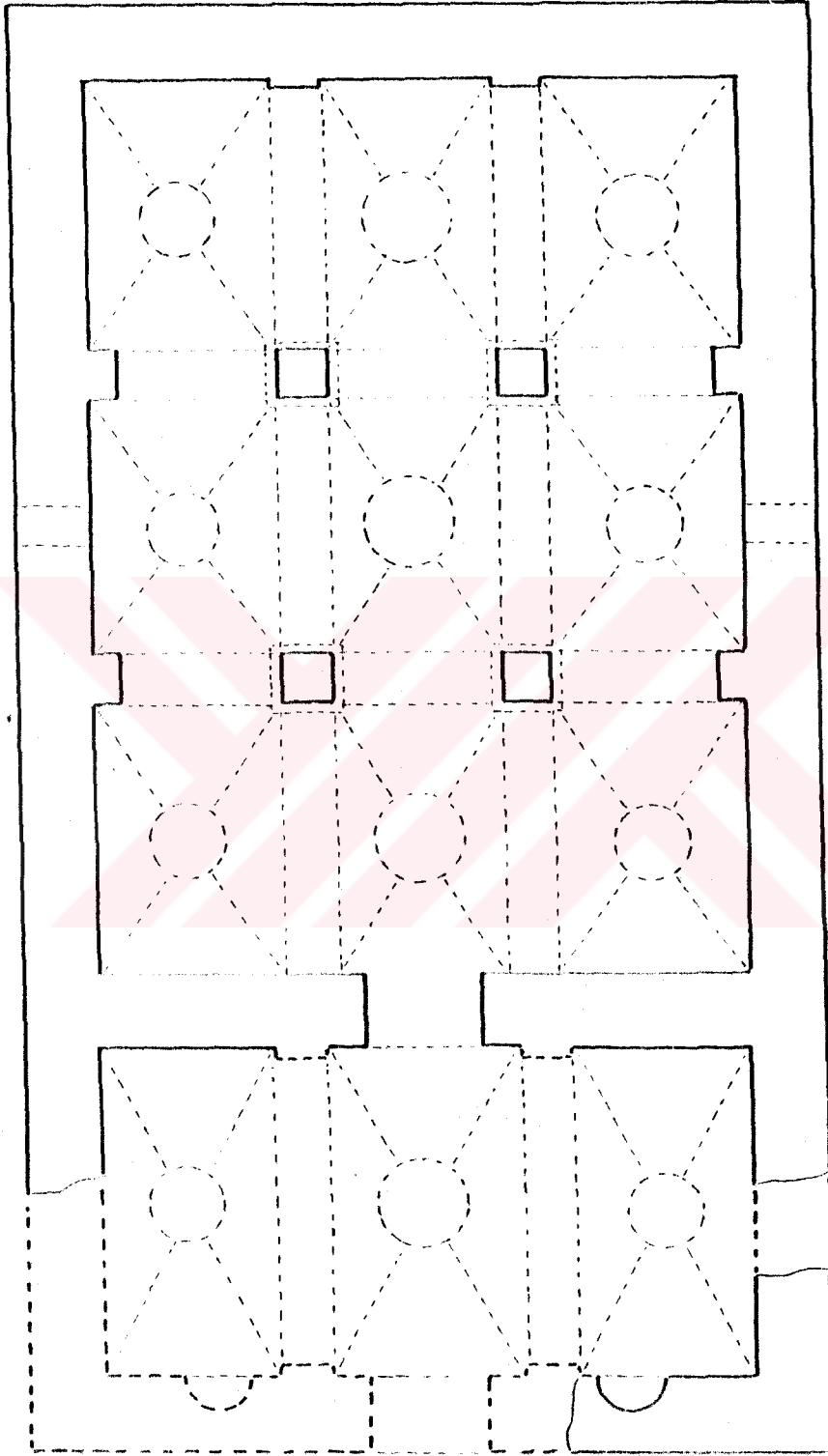
KARADENİZ

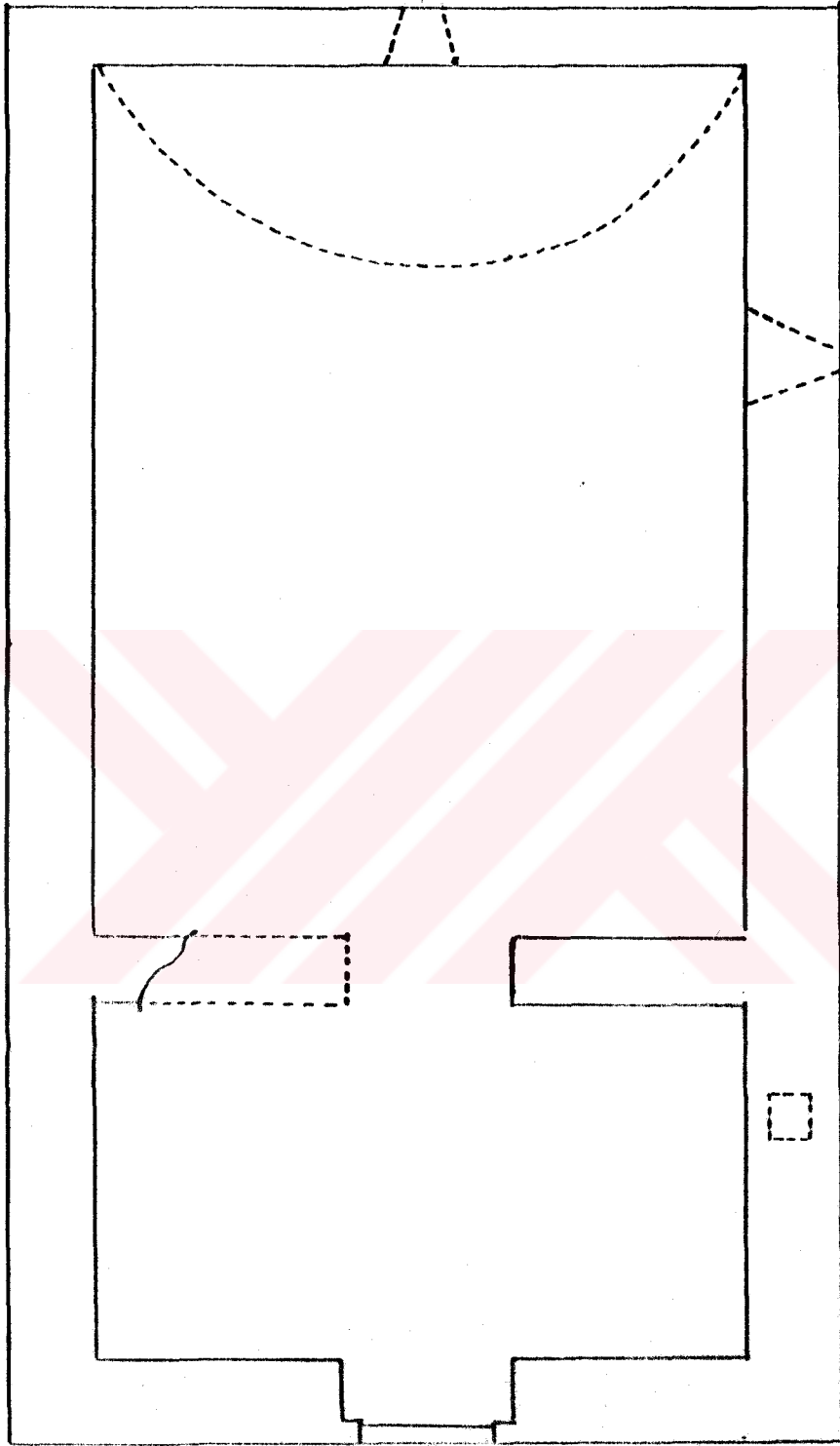
ATABEY HANI (BAS'QAN)

PLAN NO : 1

GORCEBAĞ HANI (BAŞ DANI)

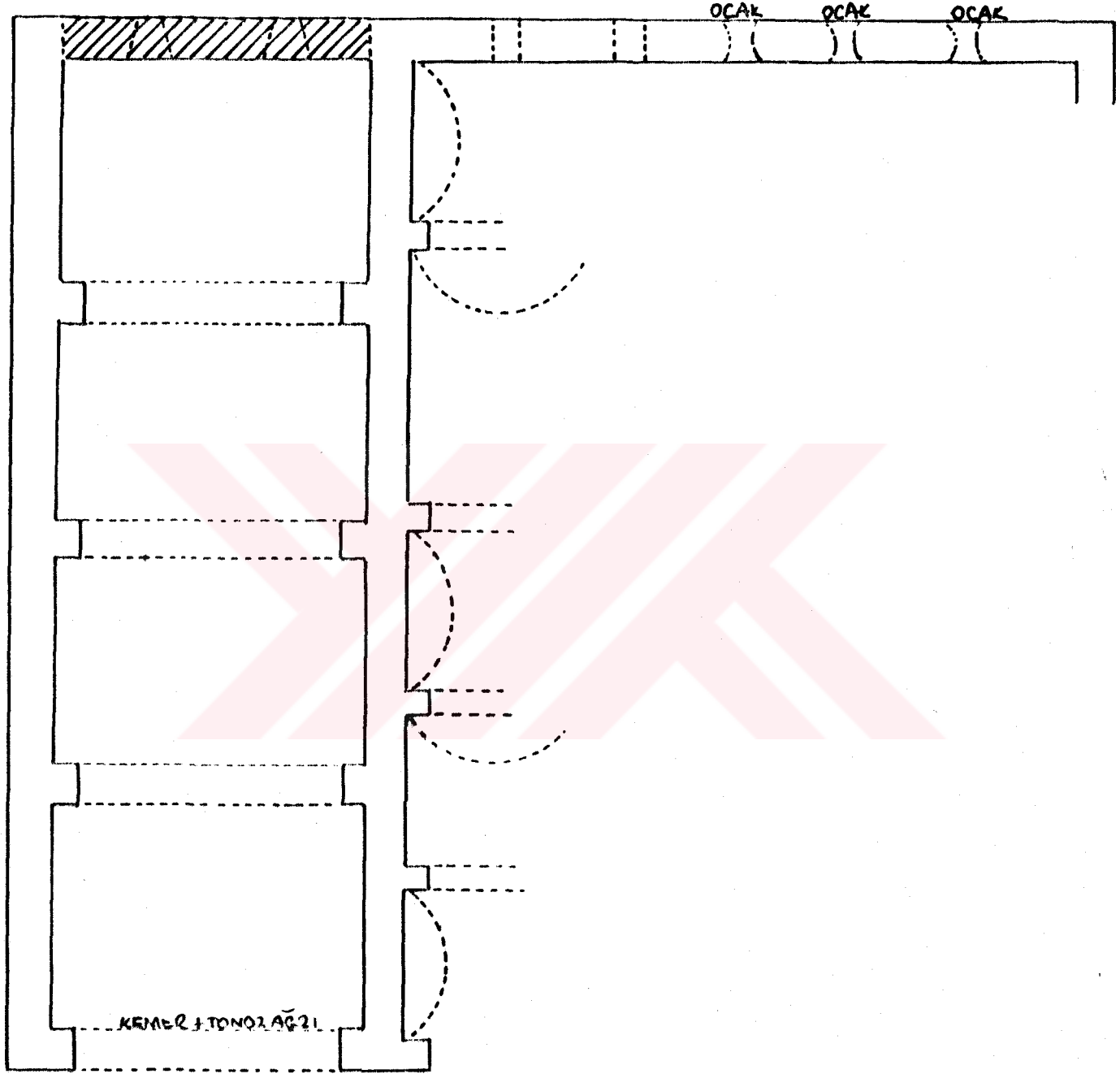
PLAN NO : 2

TAS HAN

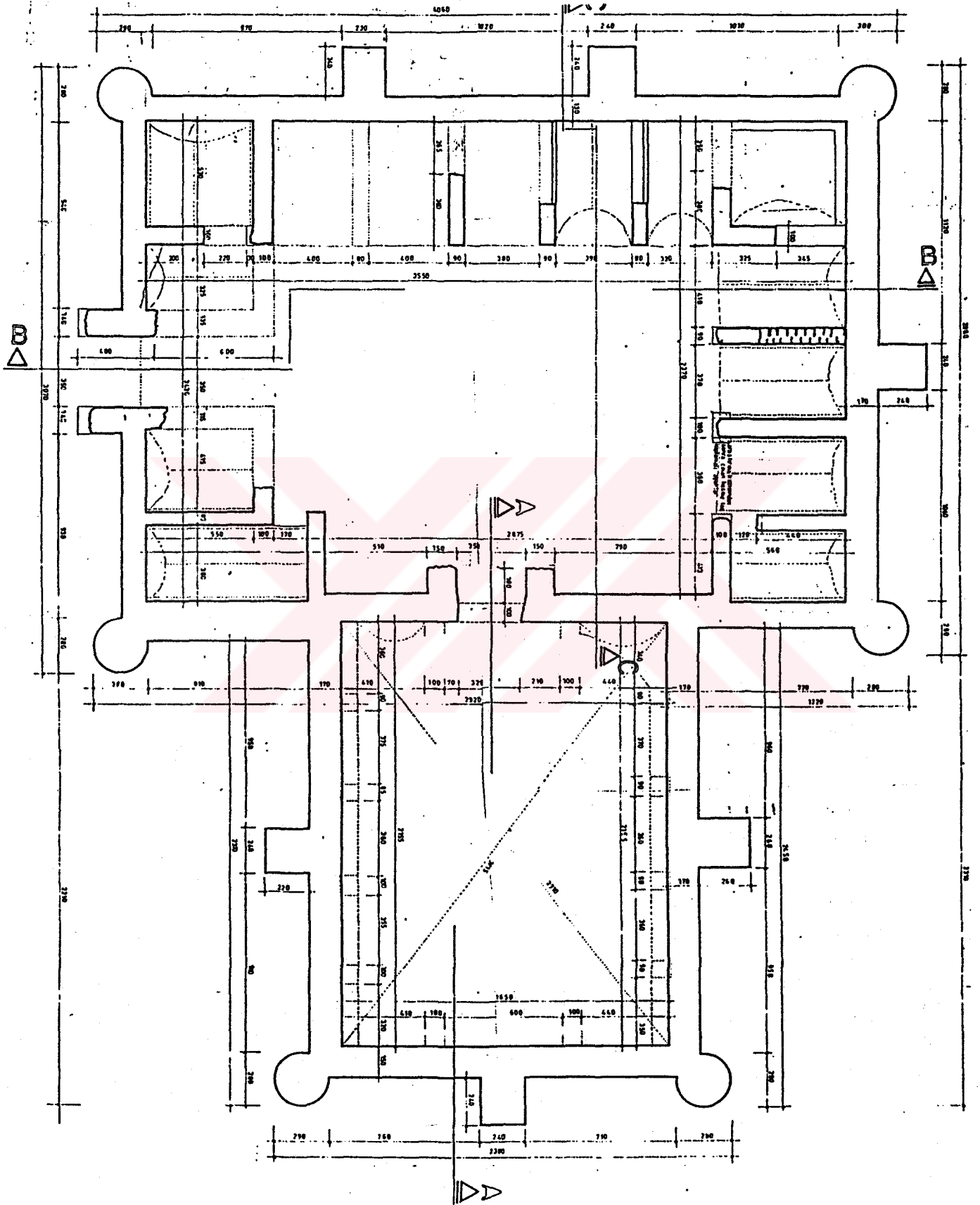
PLAN NO : 3

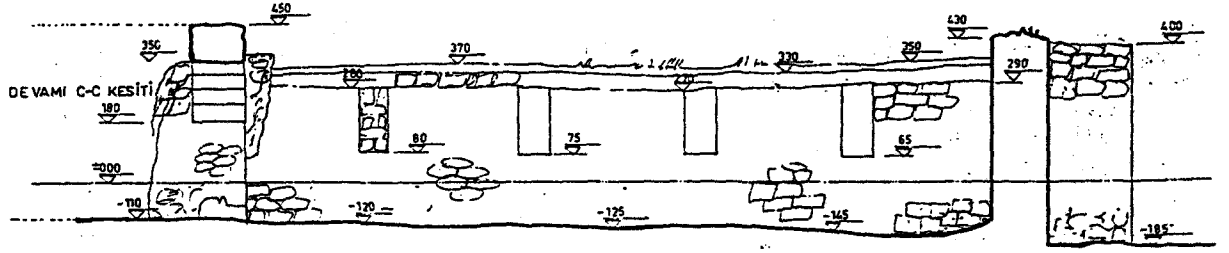

SINAN PAŞA HANI
PLAN 4

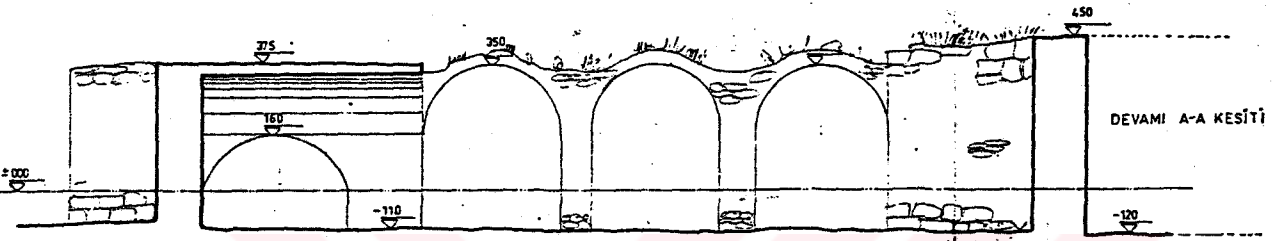

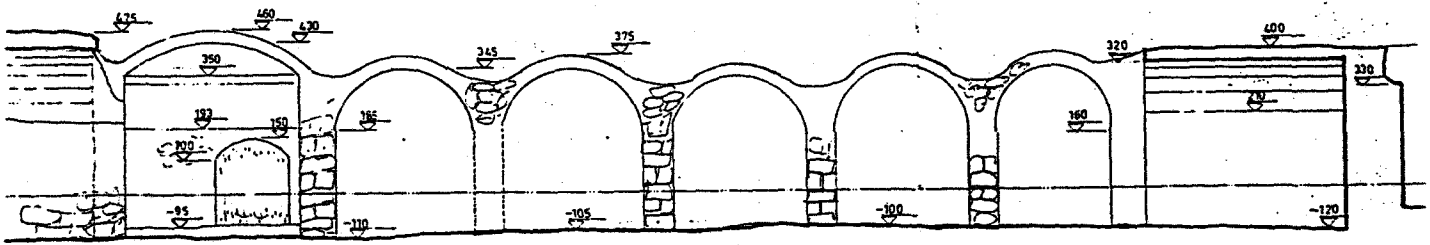
DURAK HAN PLAN NO: 6
 (Vakıflar Genel Müdürlüğünden)

A-A KESİTİ ÖLÇEK 1/100

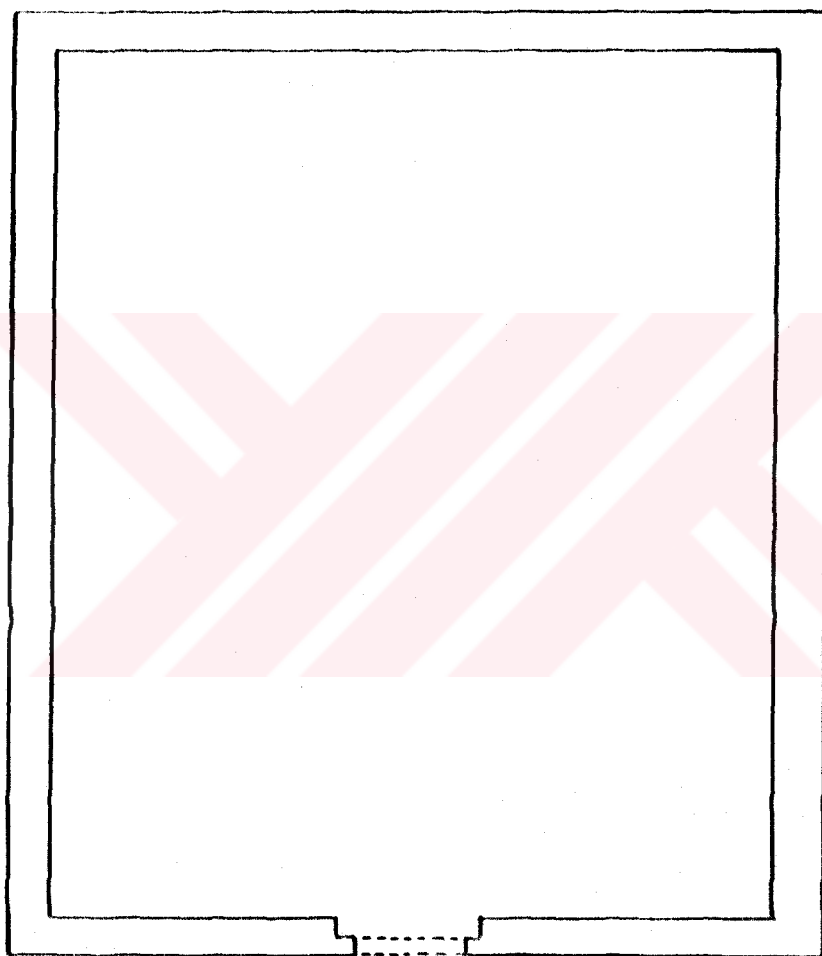

C-C KESİTİ ÖLÇEK 1/100

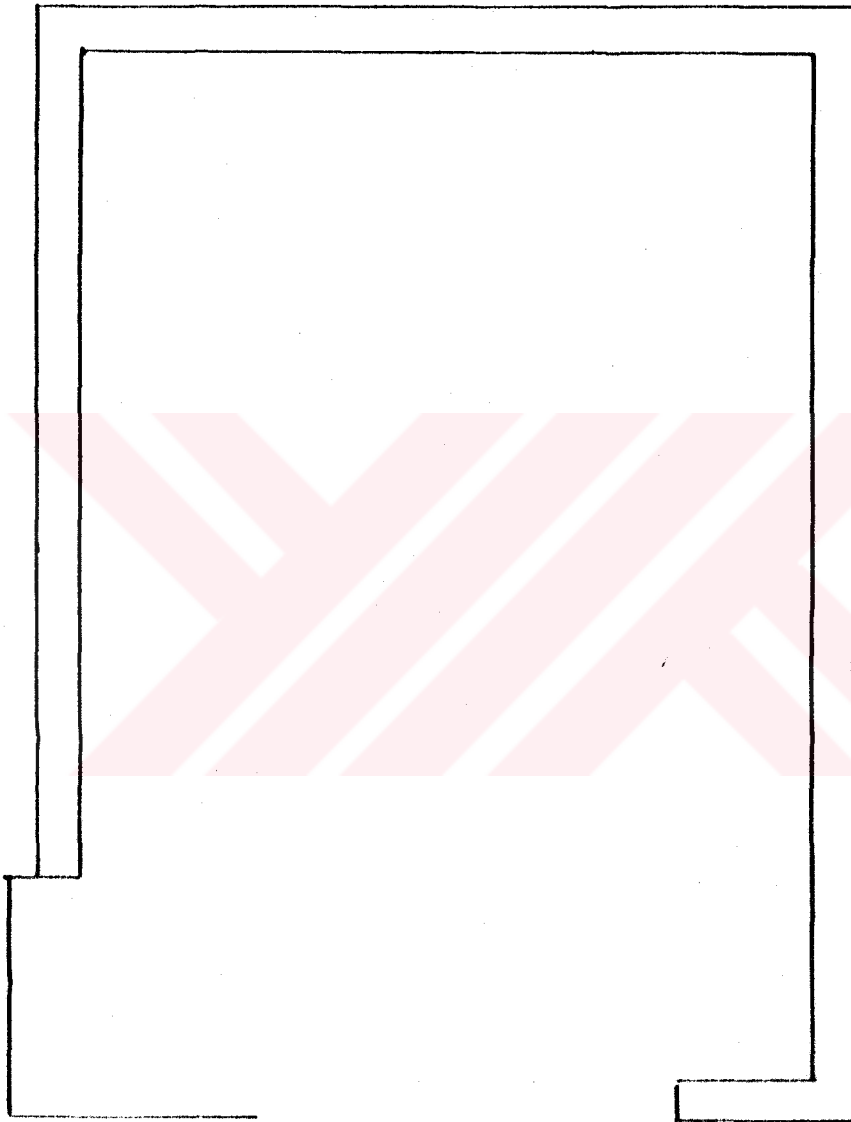
B-B KESİTİ ÖLÇEK 1/100

Dunak han plan no: 6
(Vakıflar Genel Müdürlüğünden)

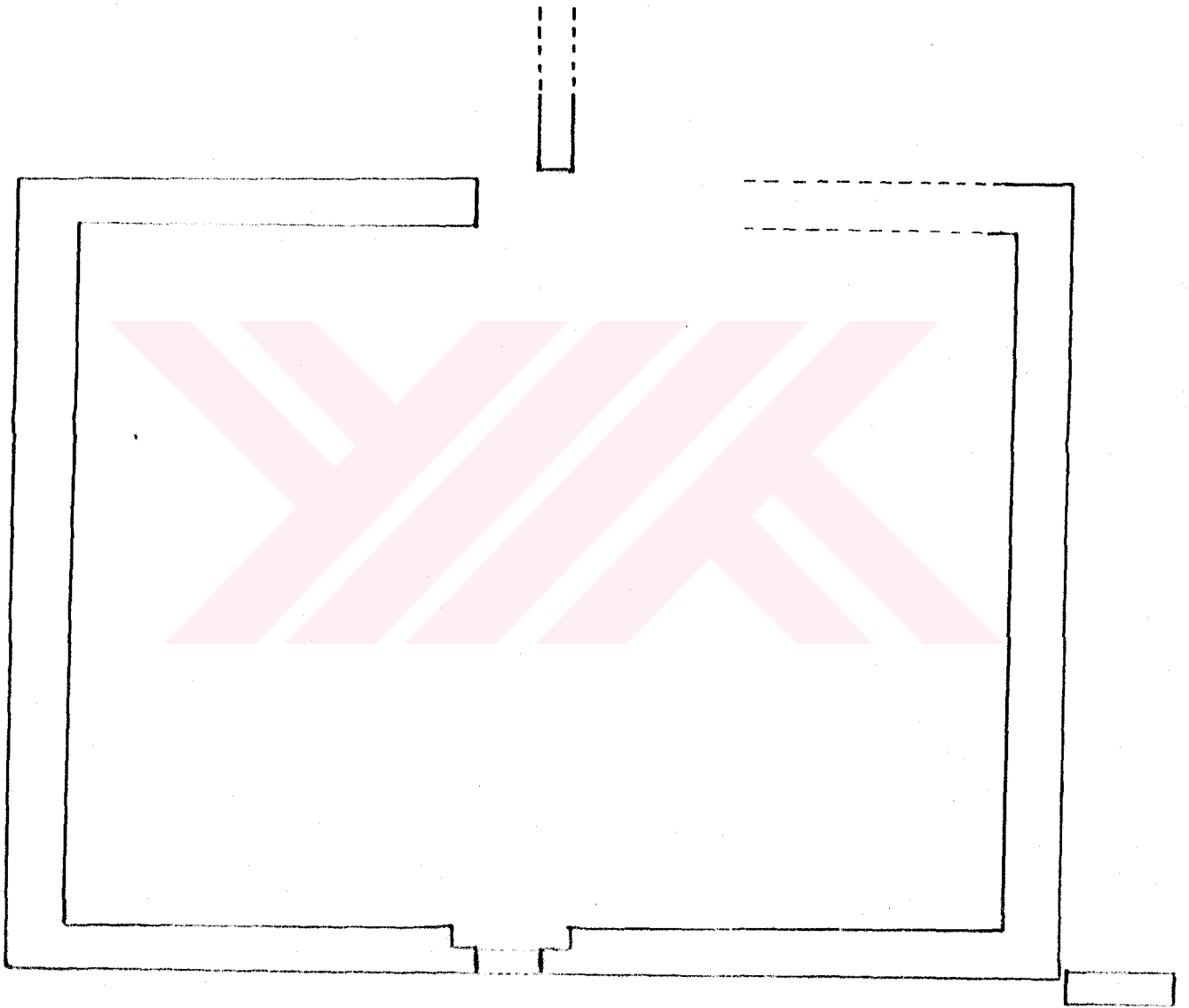
TAYPARKI HAN (FRENCH IDEAL)

RISE NO : 1

SAZLI HAN (TRANCH'ON)

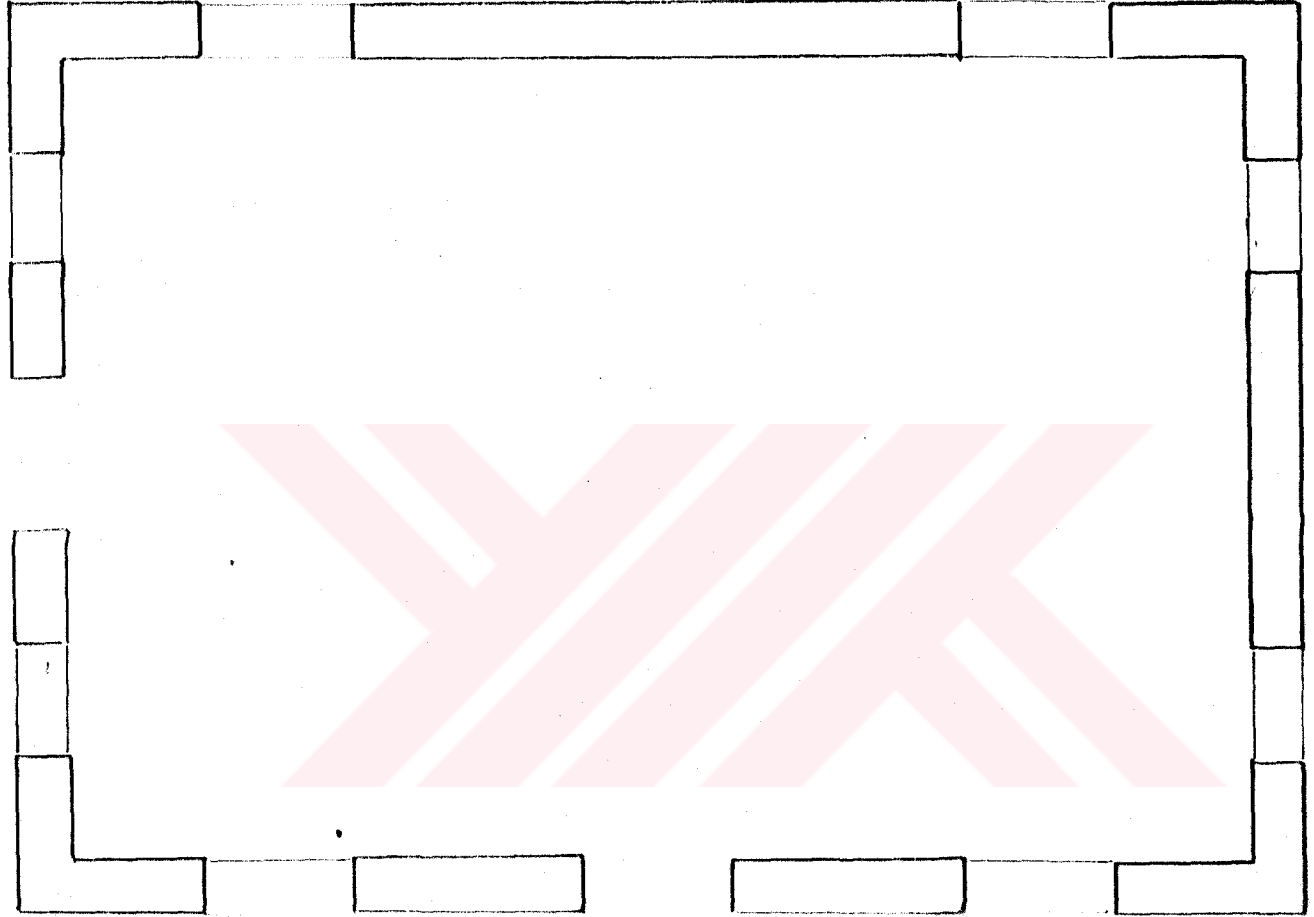
KROKI NO : 2

SEYDİ ALİ HANI

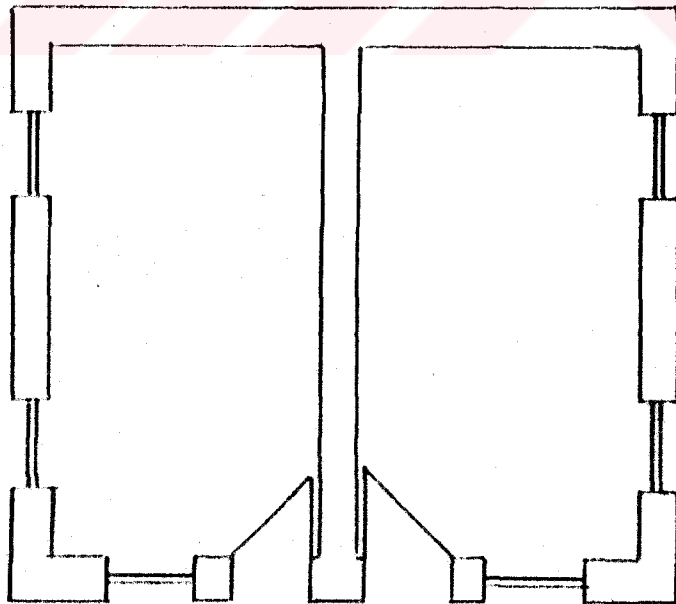
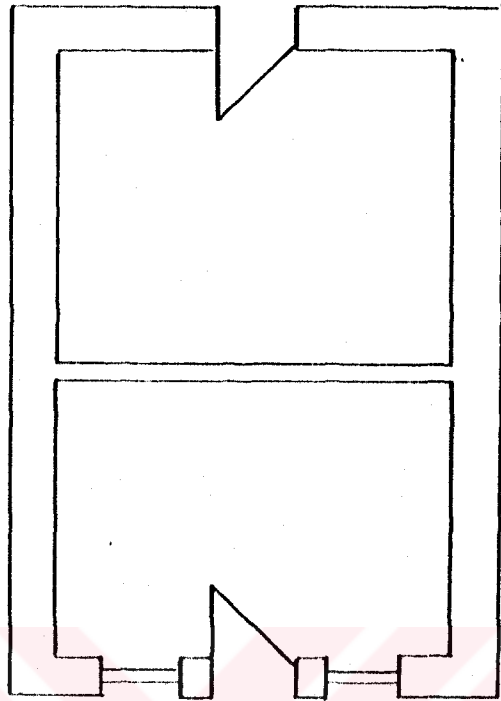
KIBRİT NO : 3

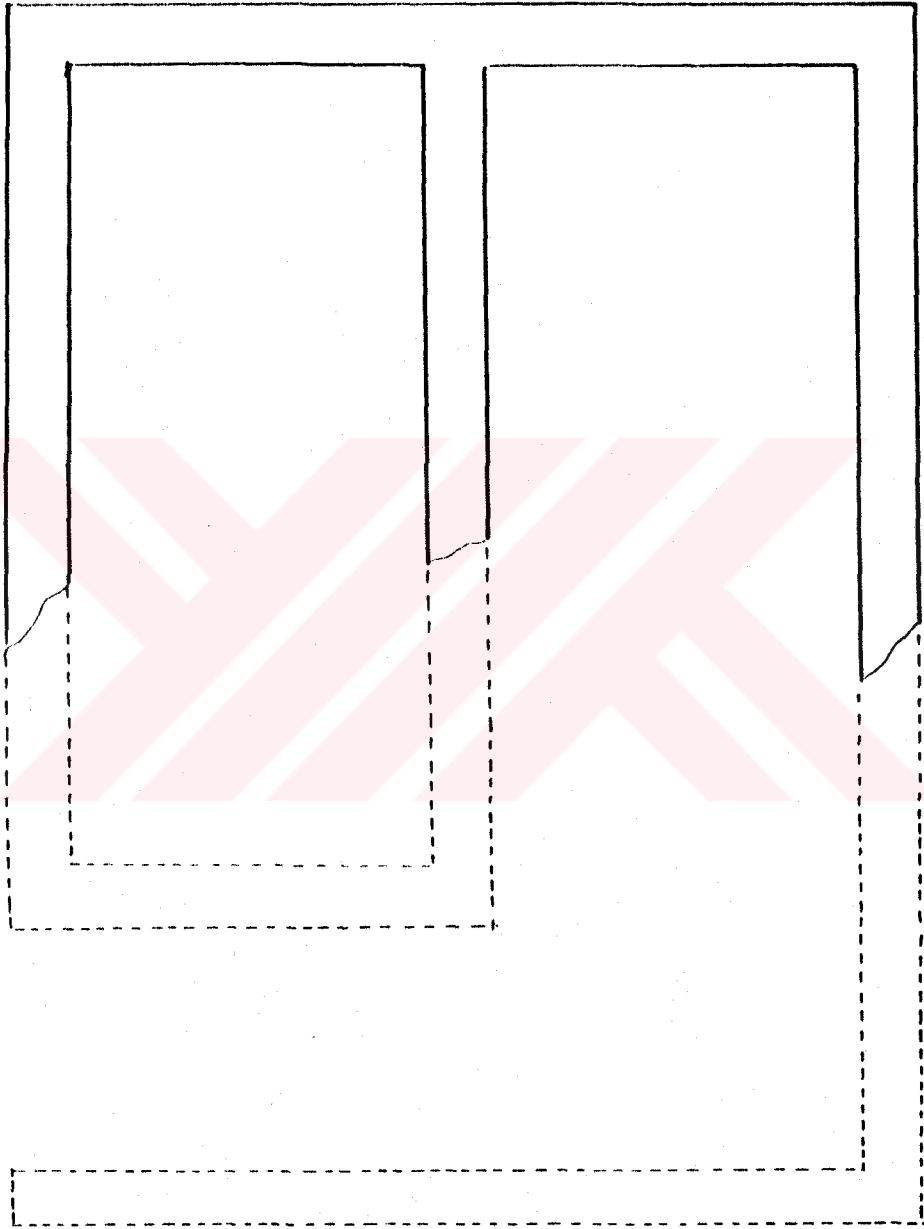
CATAL ZEYİN HANI

KIBOĞI NO : 4

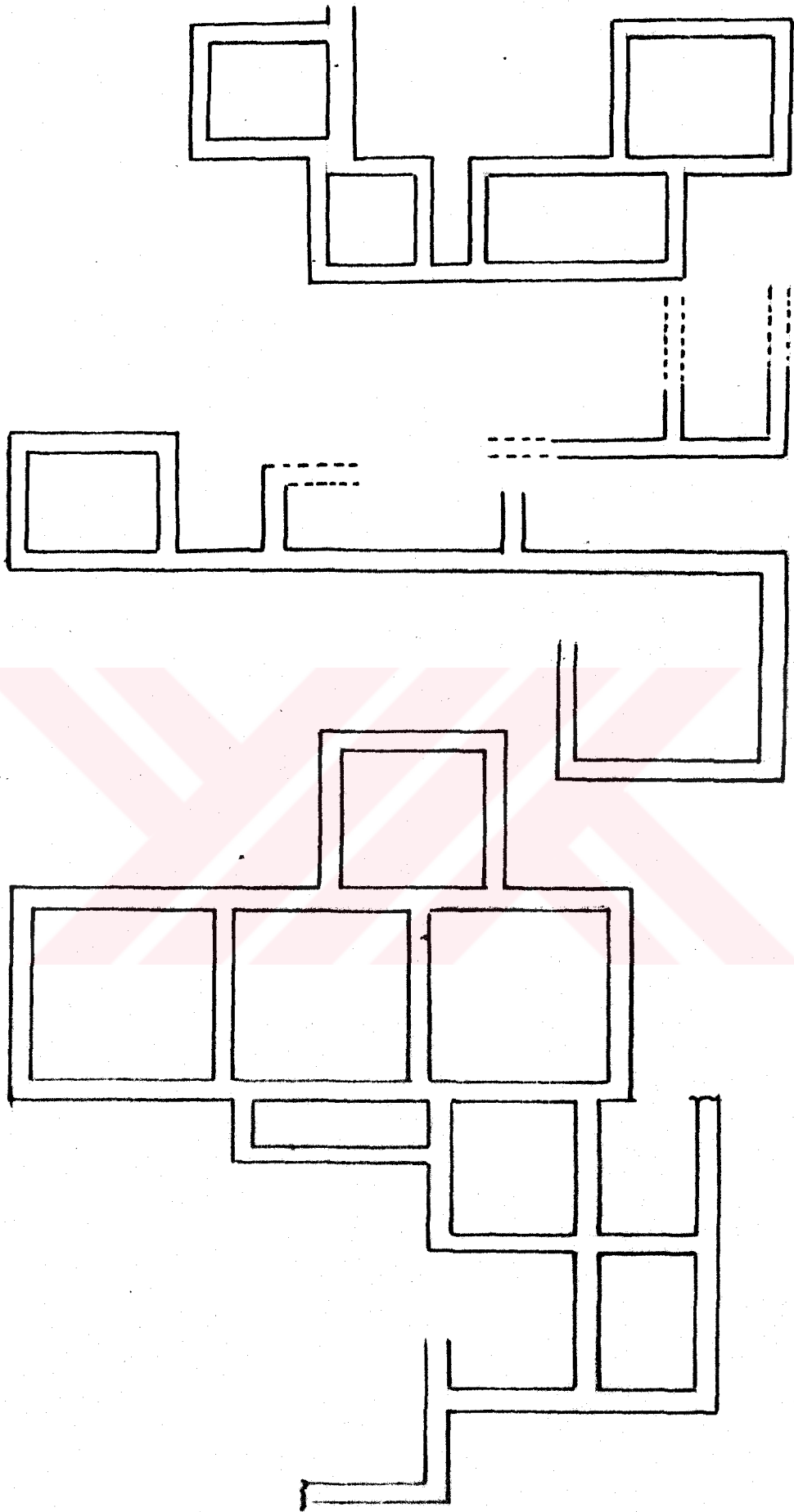
YENI HAN

REPORT NO. 100

SIRKE HAN

KRONE NO : 6

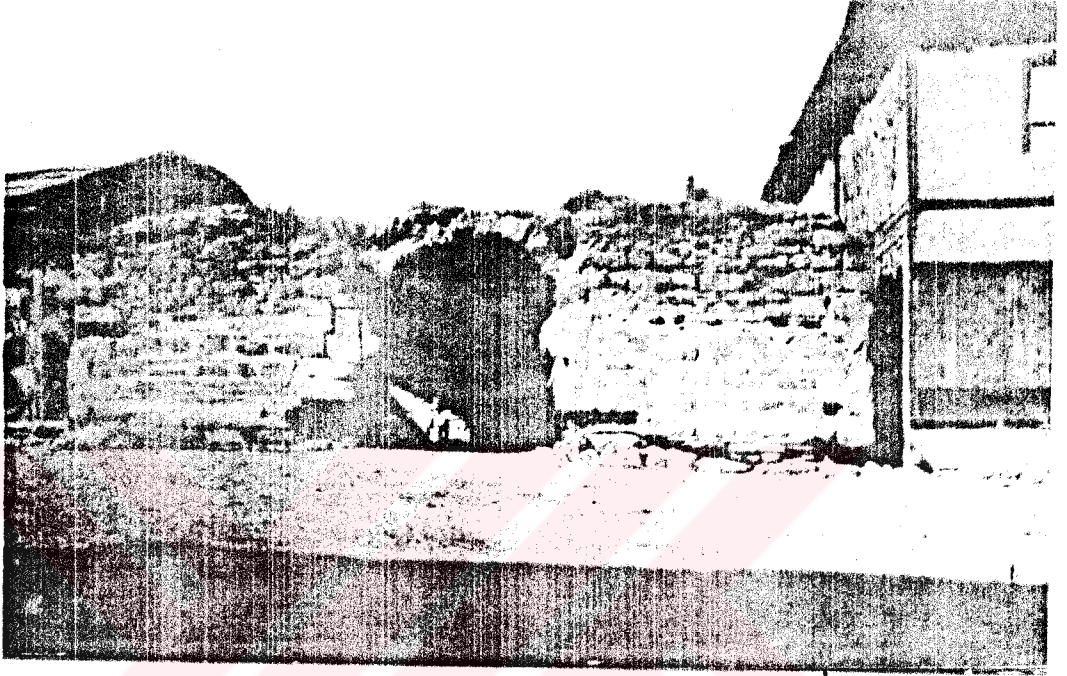
ESKİ HAN
KROKİ NO : 7

1. ATABEY HANI

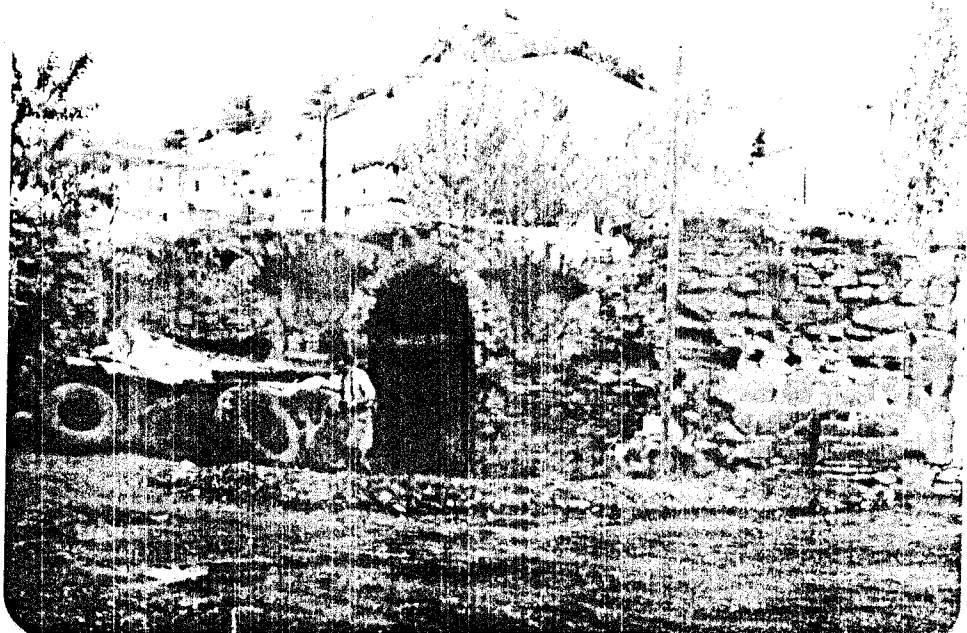
2. ATABEY HANI

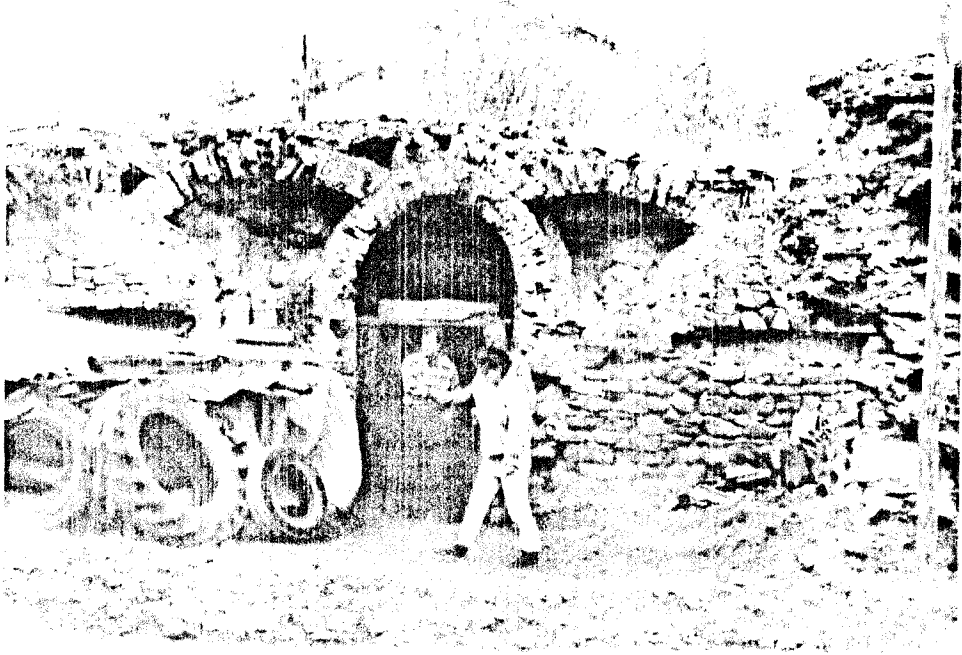

3. GÖKÇEAĞAÇ HANI
GİRİŞ BÖLÜMÜ YIKILMADAN ÖNCEKİ HALİ (LEONARD'DAN)

4. GÖKÇEAĞAÇ HANI
GÜNEY CEPHESİ

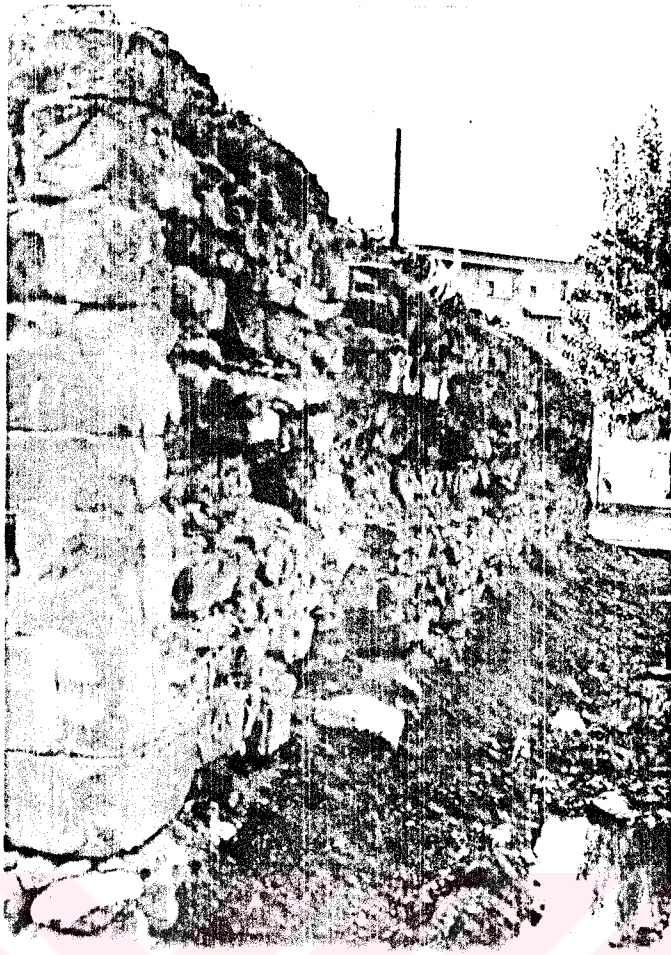

5. GÖRCEBAĞAÇ HANI GÜNEY CEPHESİ

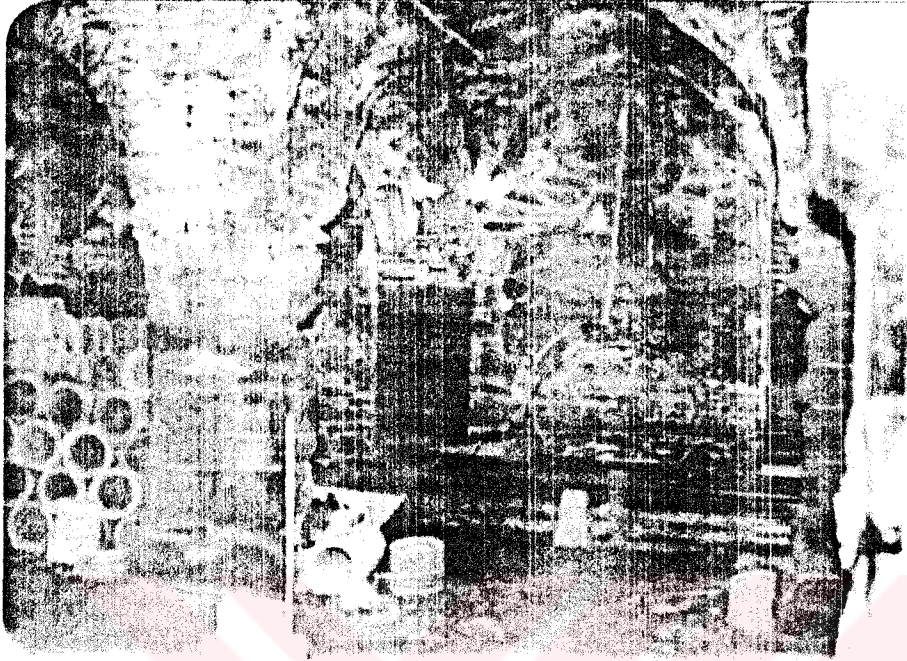
6. GÖRCEBAĞAÇ HANI GİRİŞ BÖLÜMÜ

7. GÖRÇEĞAĞAÇ HANI DOĞU CEPHE

8. GÖRÇEĞAĞAÇ HANI KUZEY CEPHE

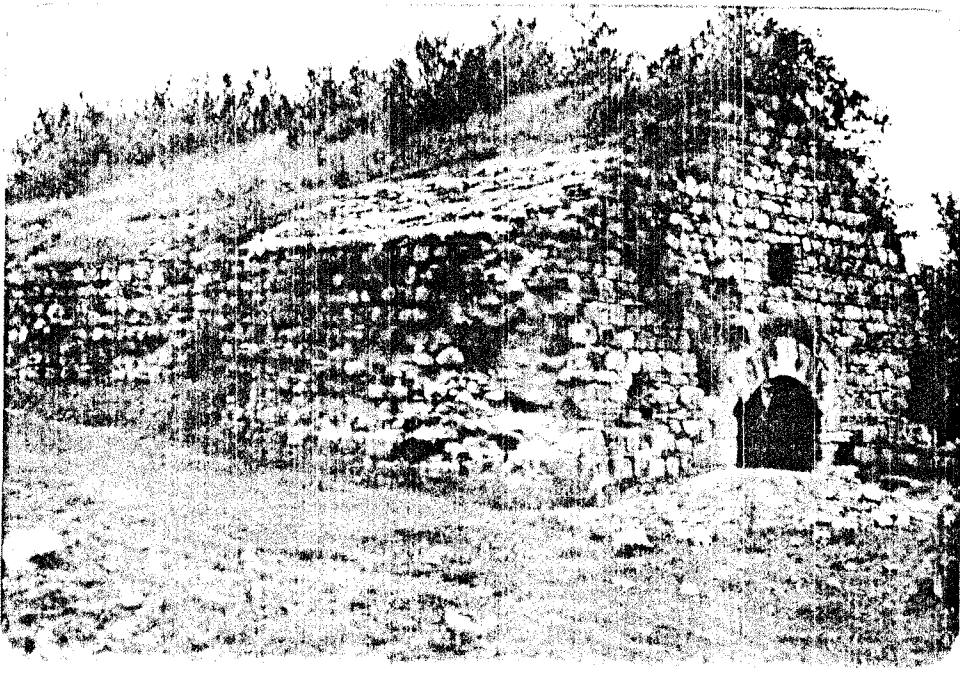

9. GÖRÇEBAĞAÇ HANI ORTA SAHİN

10. GÖRÇEBAĞAÇ HANI
ÖN MEKANIN DOĞU BÖLÜMÜNDEKİ
NİŞ

11. TAŞ HAN

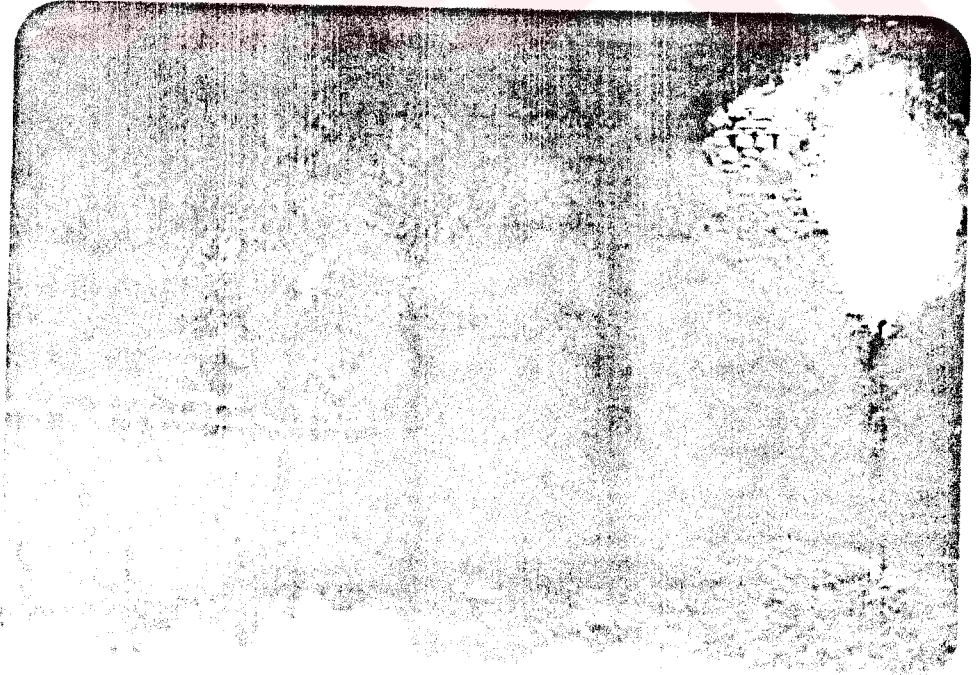

12. TAŞ HAN GÜNEY CEPHİ

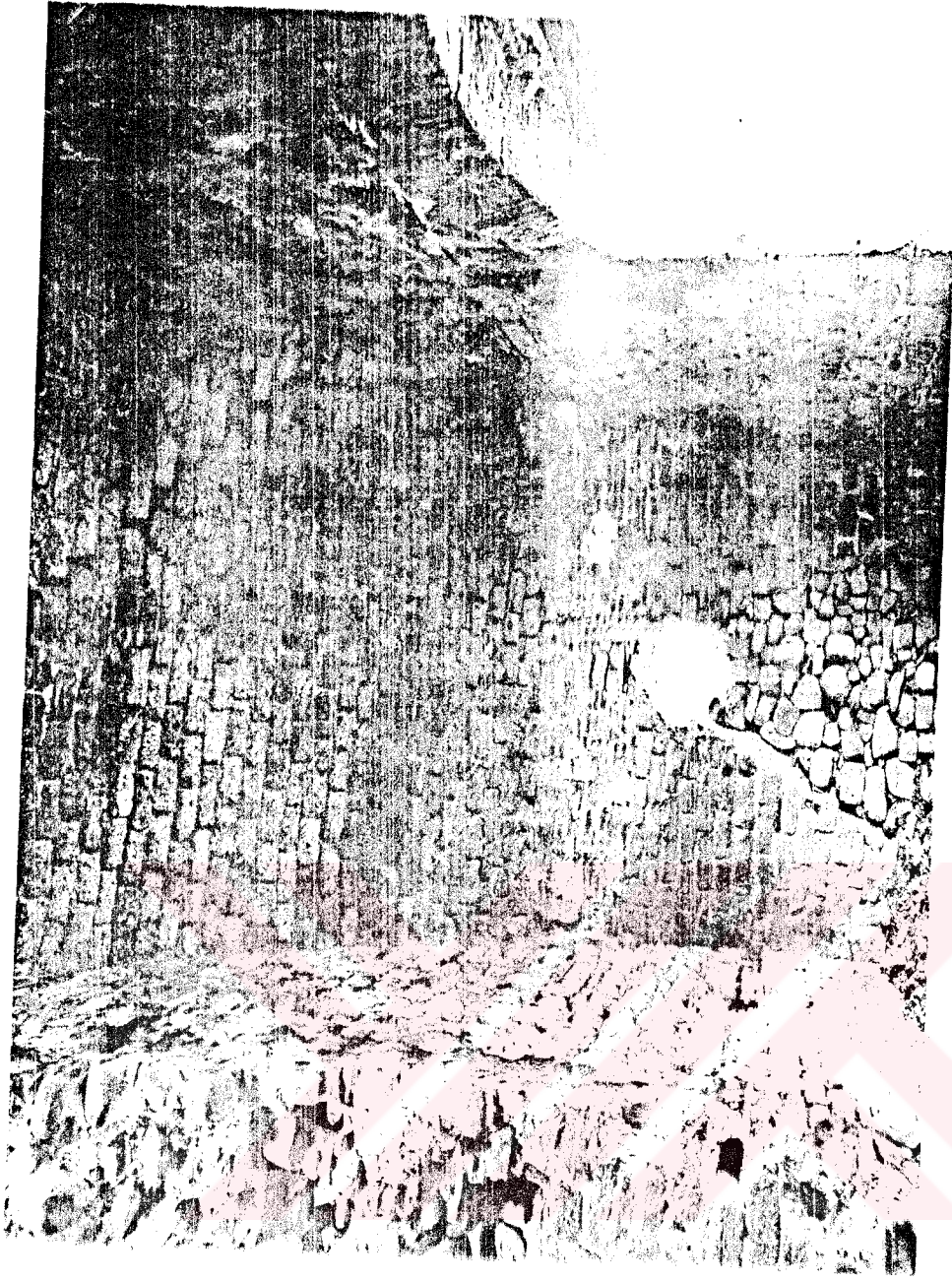

13. TAŞ HAN KUZEY ÇEPIE

14. TAŞ HAN KUZEY DUVAR, İÇERİSİNDEN

15. TAŞ HAN ÖN MEKANINI DOĞU DUYARI

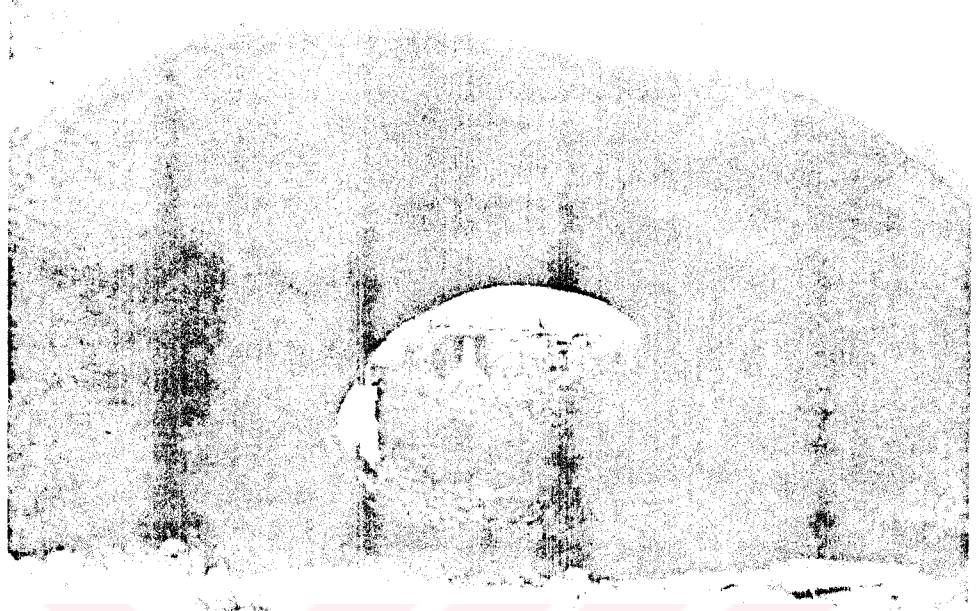

16. TAŞ HAN ÖN MEKÂNDAN KUZeyDOĞU'YA DOĞRU

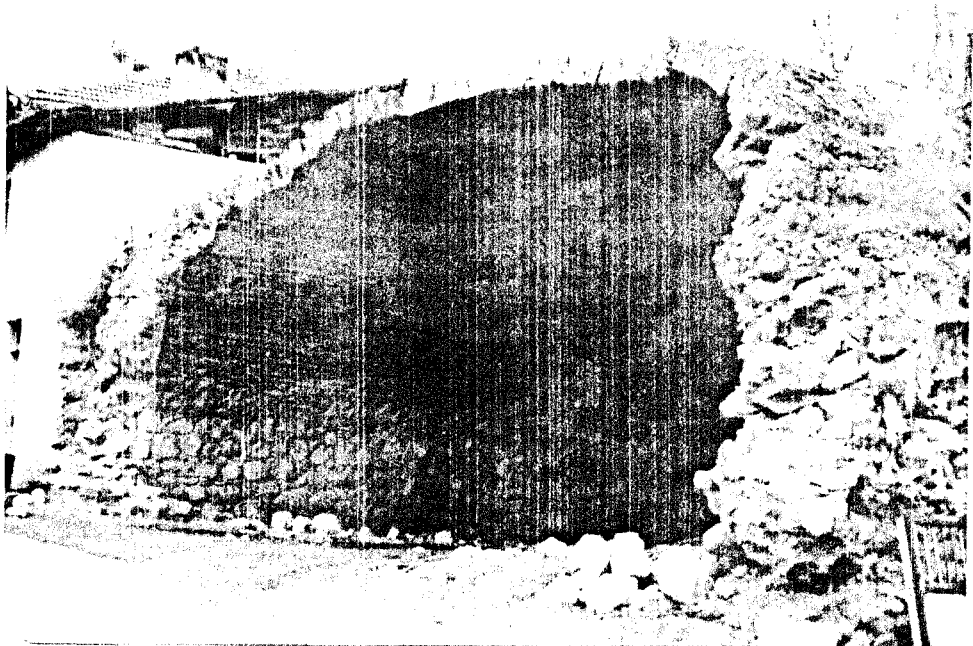

17. TAŞ HAN KUZUY'DEN GÜNEY'E DOĞRU (ÜNAL'DAN)

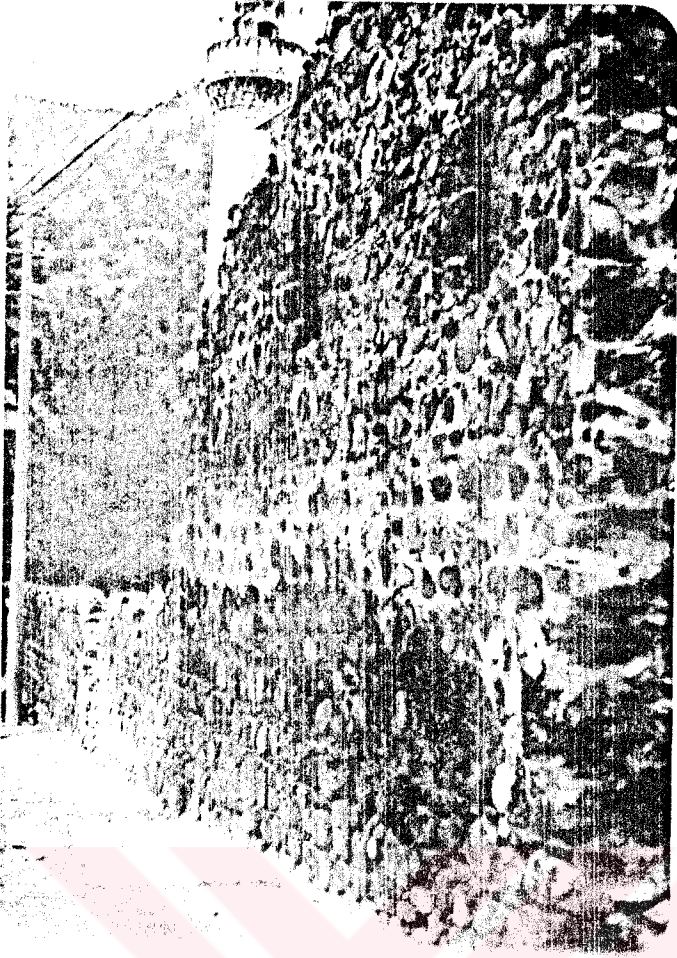

18. SİNAN PAŞA HANI DOĞU CEPHE

19. SİNAN PAŞA HANI DOĞU CEPHE

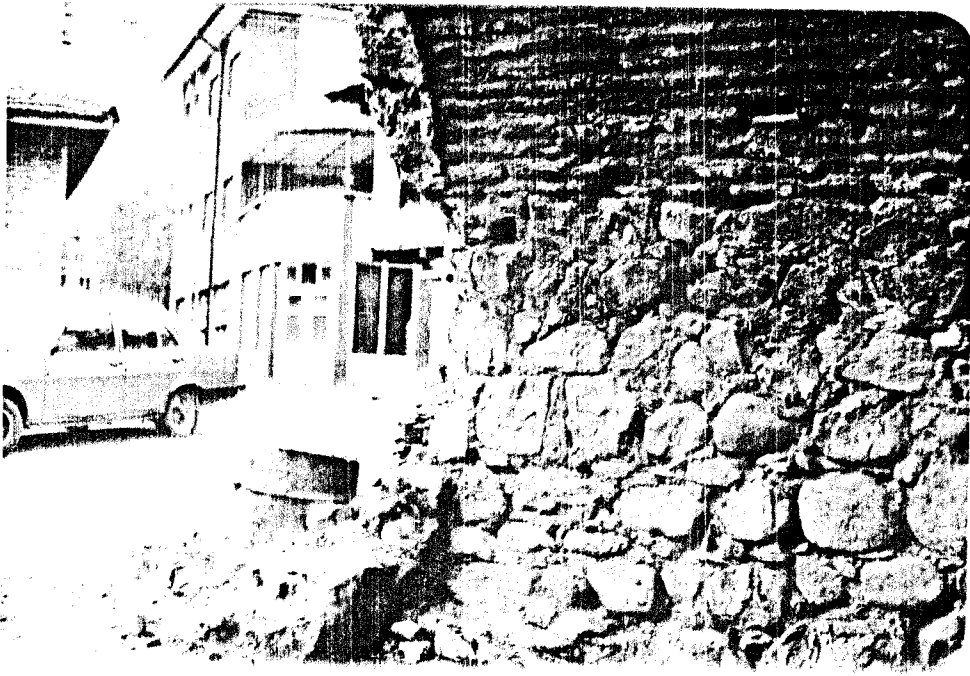

20. SİNAN PAŞA HANI
BATI CEPHE

21. SİNAN PAŞA HANI BATI DUVAR, İÇERİDEN

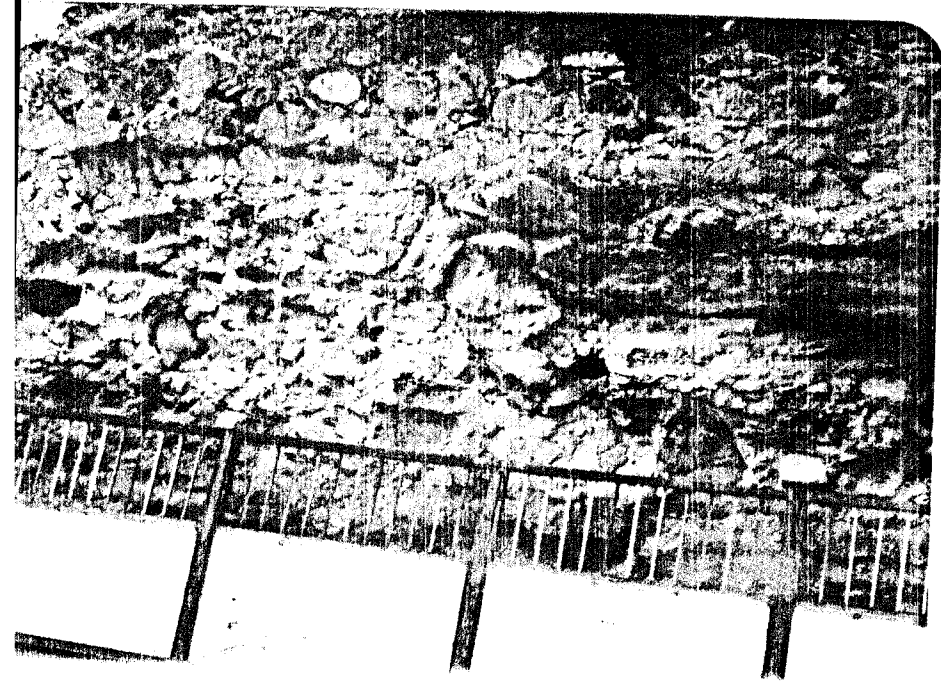

22. SİNAN PAŞA HANI DUVARINDAN DETAY

23. SİNAN PAŞA HANI KUZUYU CETHEDERİ KEMER İZLERİ

24. SİNAN PAŞA HANI KUZİY CETHEDKİ KEMER İZLERİ

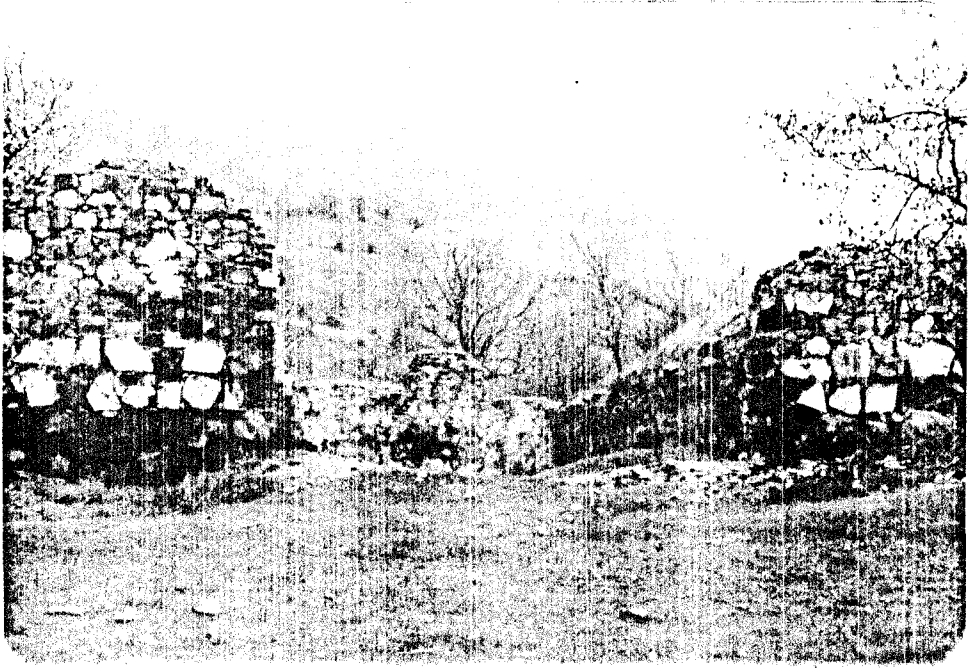

25. SİNAN PAŞA HANI BATI'DA
SİBYAN MERTEBİNE DOĞRU
UZANAN DUVARDAKİ OCAKLAB-
DAN BİRİ

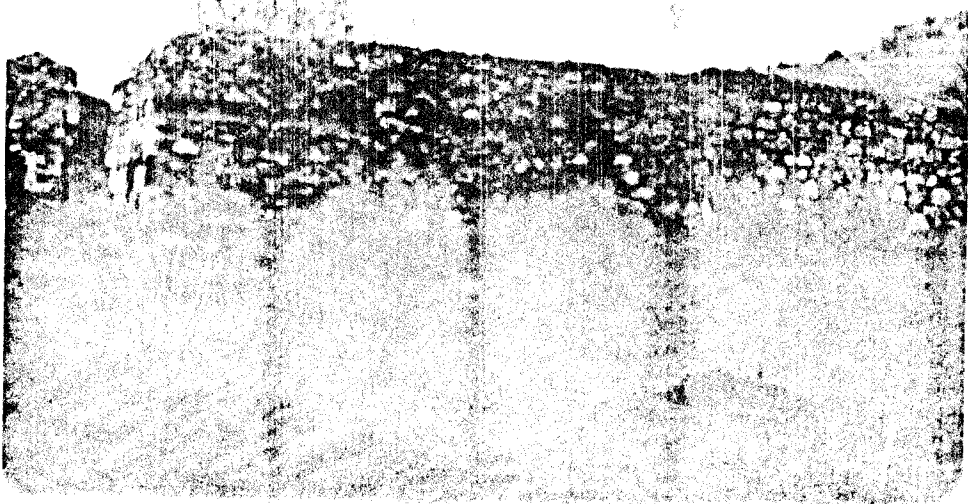

26. SARININ HANI BATTI 'DAN

27. SARINCIN HANI BATI'DAN

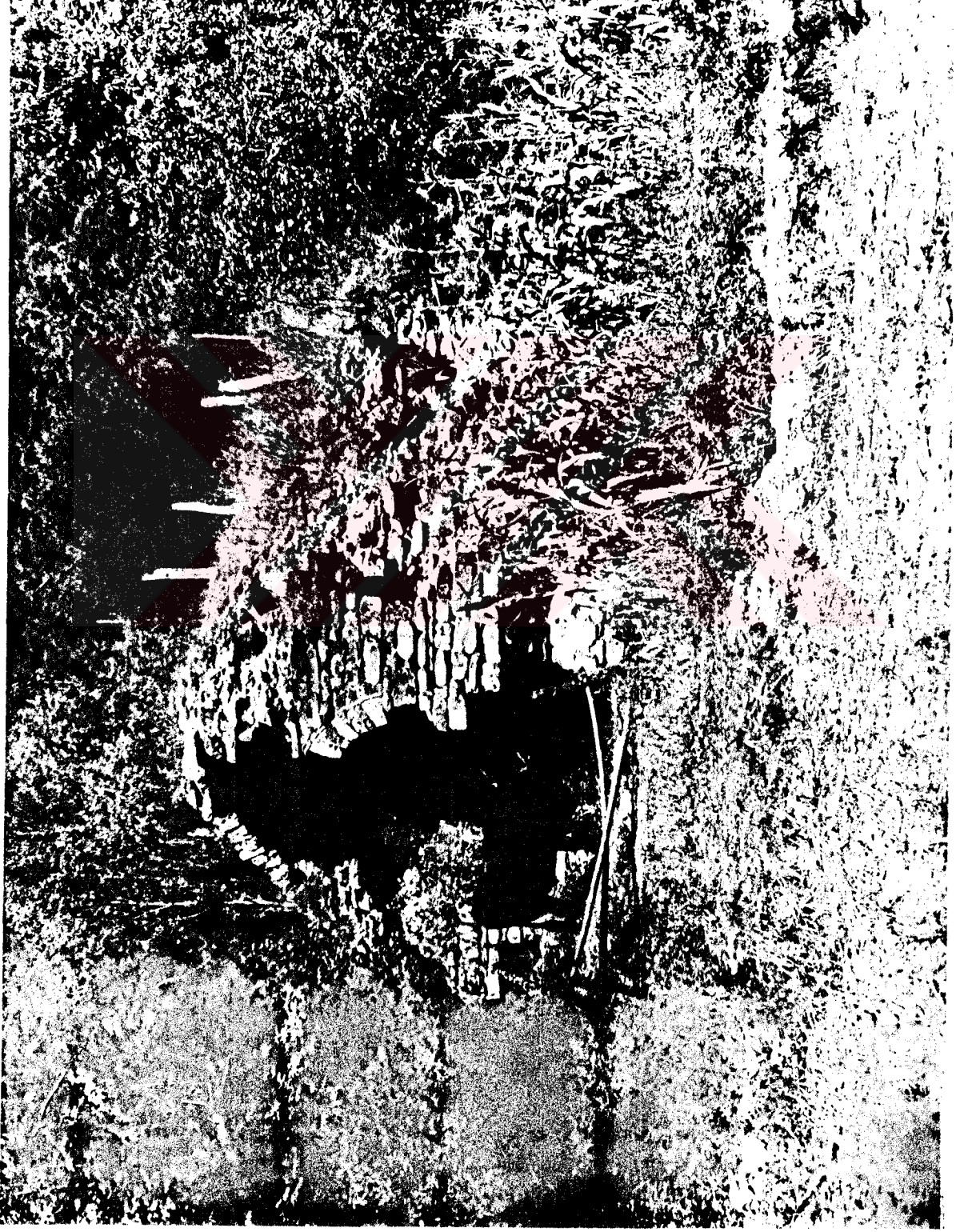

28. SARINCIN HANI GÜNEY CEPHESİ

29. SARININ HANI OCAKLARDAN BİRİ

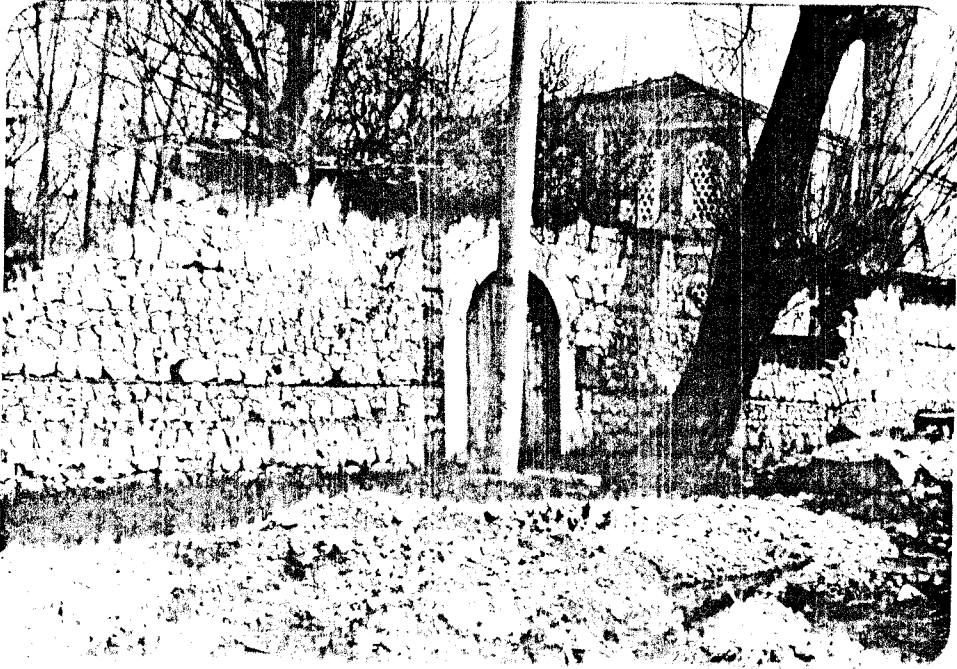

30. TAYPAKLI HAN GİRİS CEPHESİ (FRENCH'DEN)

31. TAYPAKLI HAN GIRIS CEFHESI (FRENCH'DEN)

32. SEYDİLER HANI BATTI CEFHE

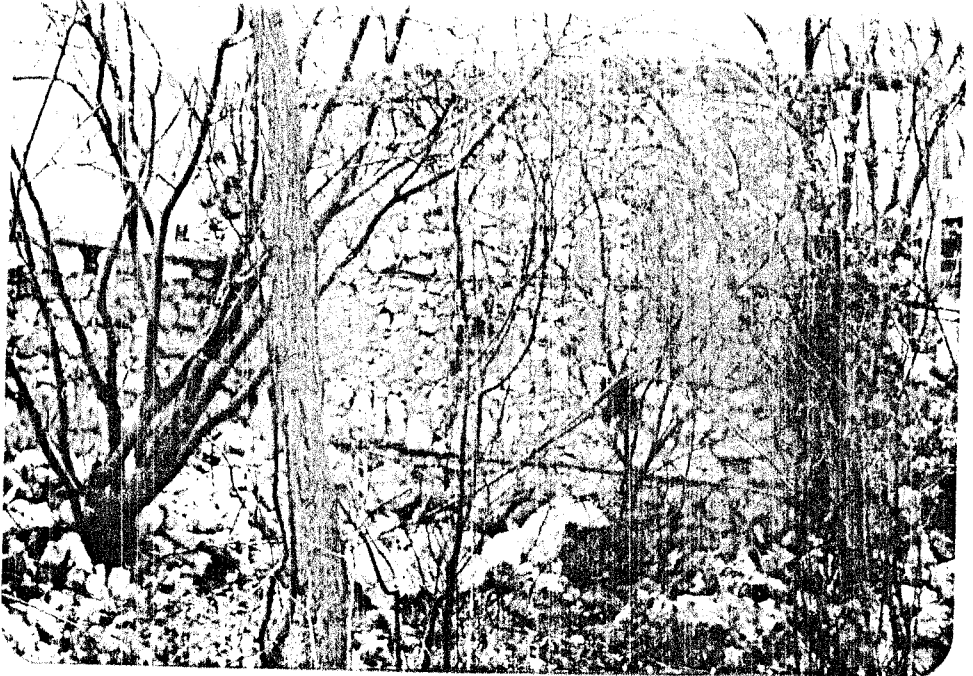

33. SEYDİLER HANI
GÜNEY BATTI'DAN

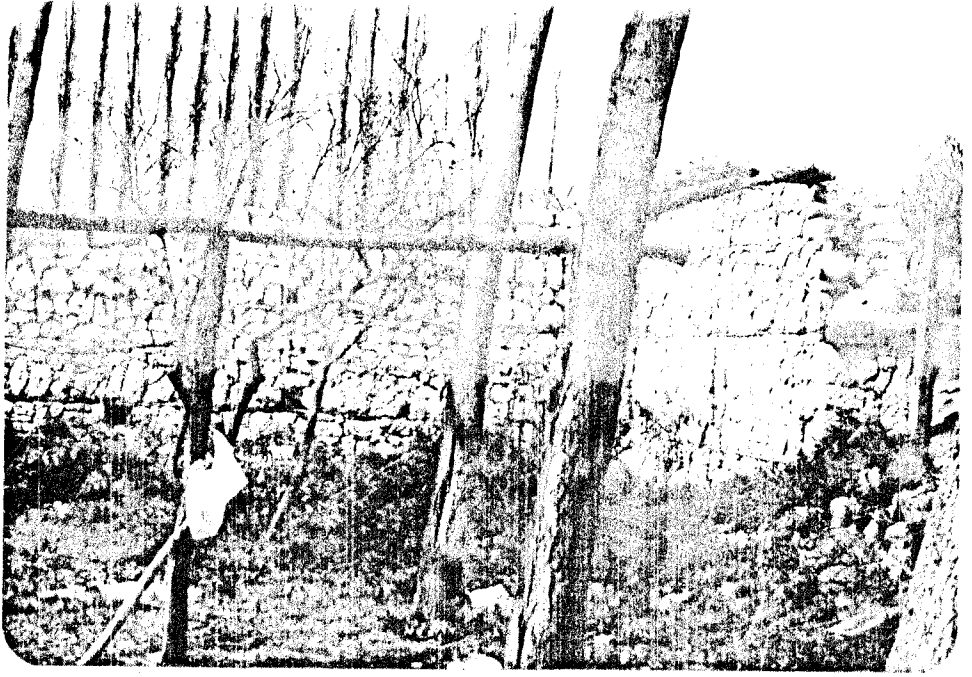

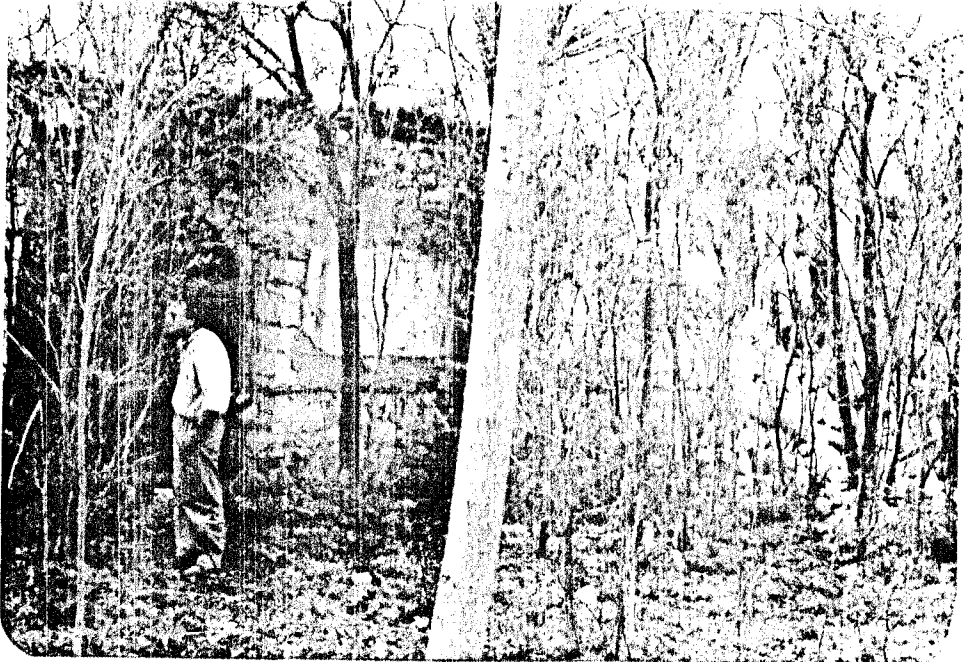
34. SEYDİLER HANI GİRİŞ

35. SEYDİLER HANI GÜNEY-BATI KOŞE İÇERİDEN

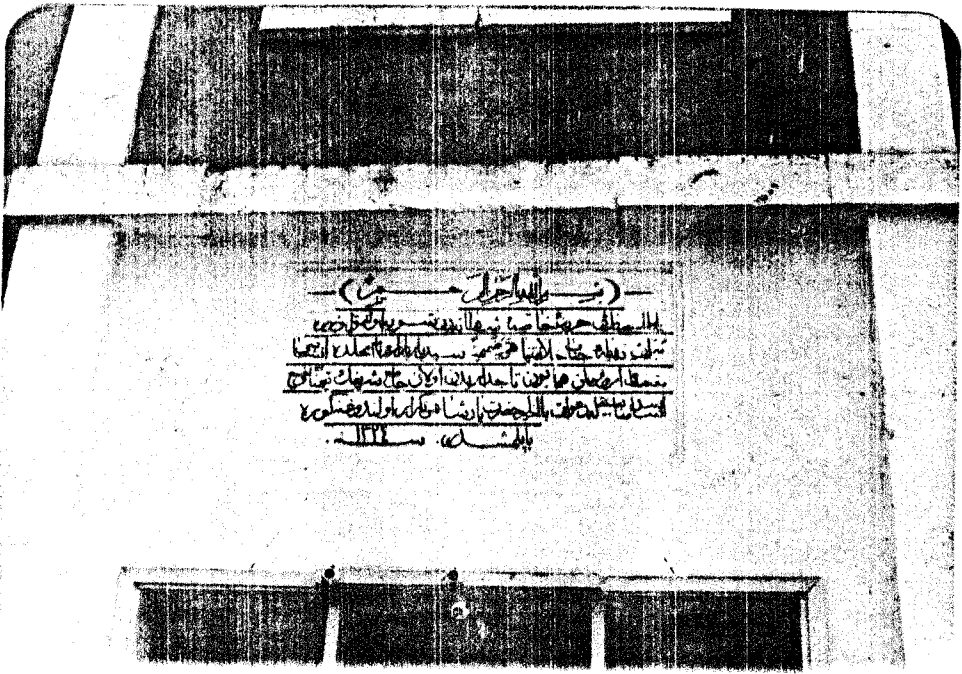

36. SEYDİLER HANI KUZEY-DOĞU CEPHE İÇERİDEN

37. SEYDİLER HANI BATI DUVAR İÇERİDEN

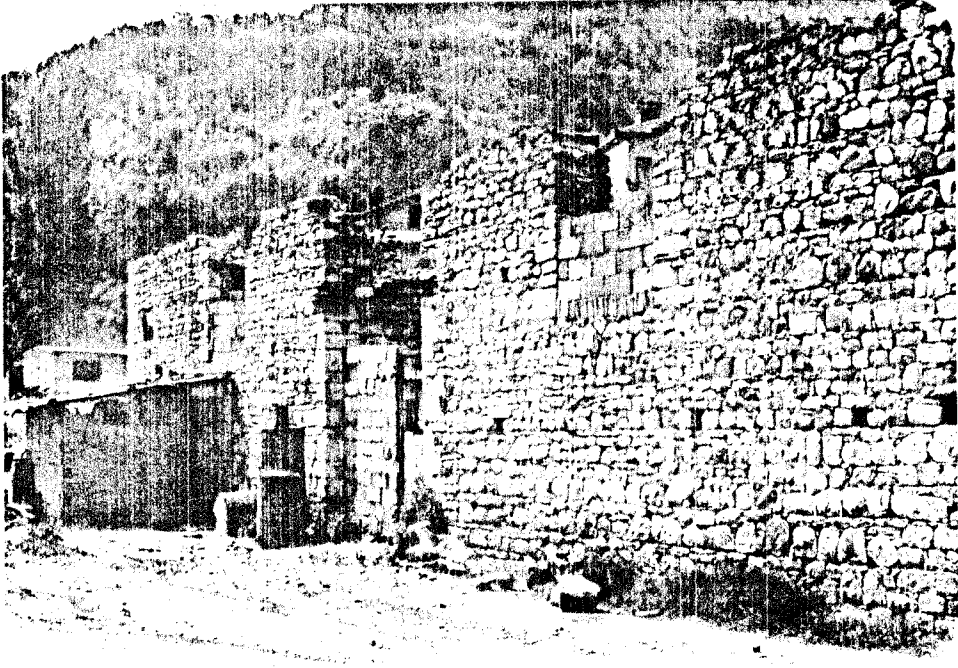

38. SEYDİLER HANI CAMİ 'DE BULUNAN KİTÂBE

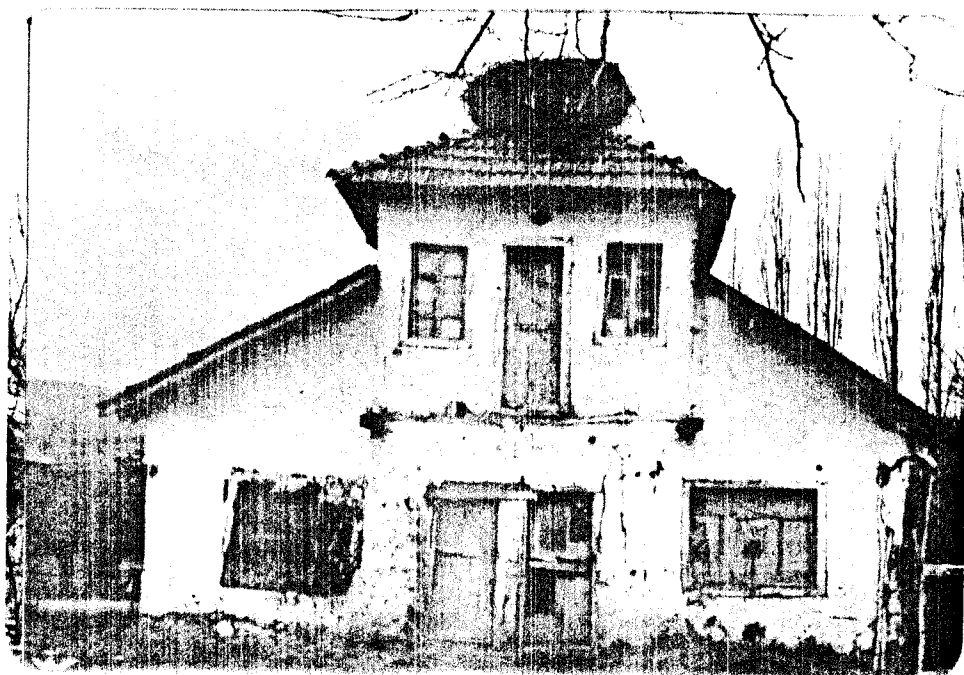
39. ÇATAL ZEYFİN HANI KUZEY CEPHE

40. CATAL ZEYTİN HANI DOĞU CEPHE

41. CATAL ZEYTİN HANI BATTI CEPHE

42. YENİ HAN KUZEY CEPHE

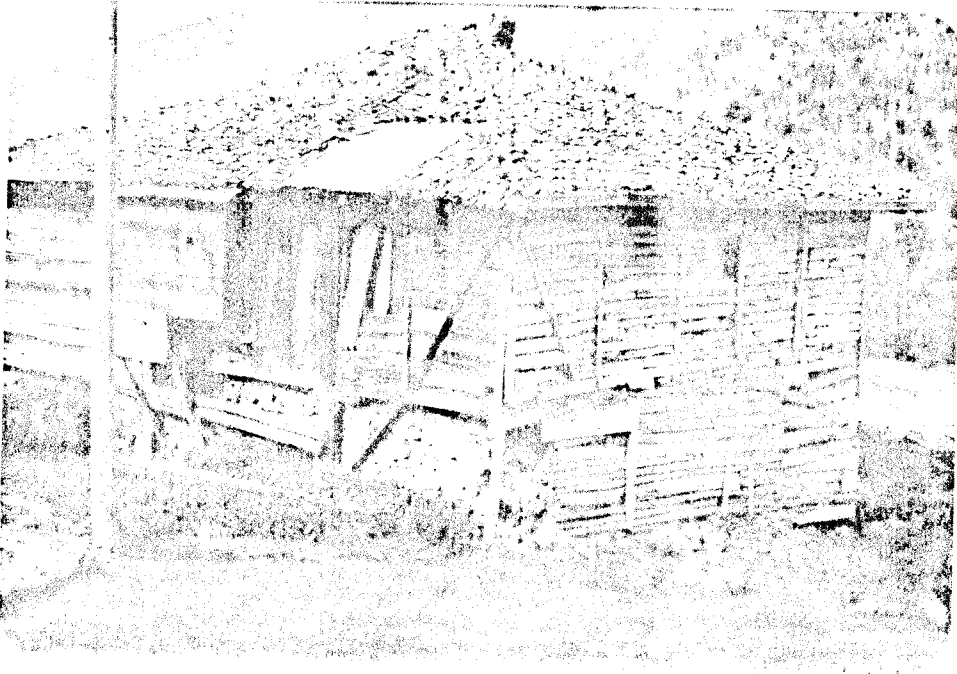

43. YENİ HAN KUZEY-BATI'DAN

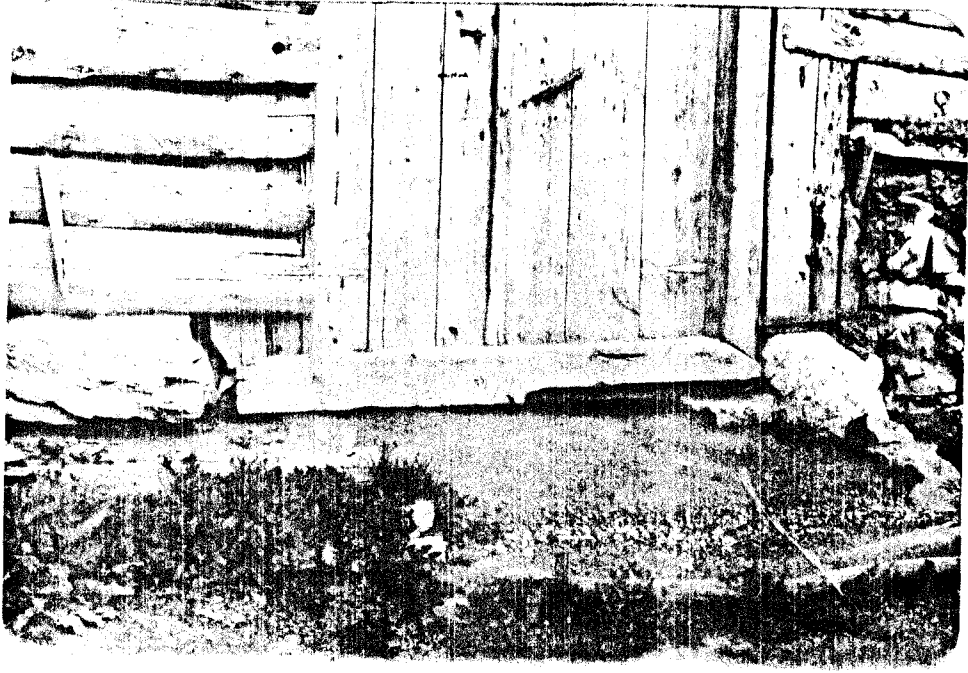

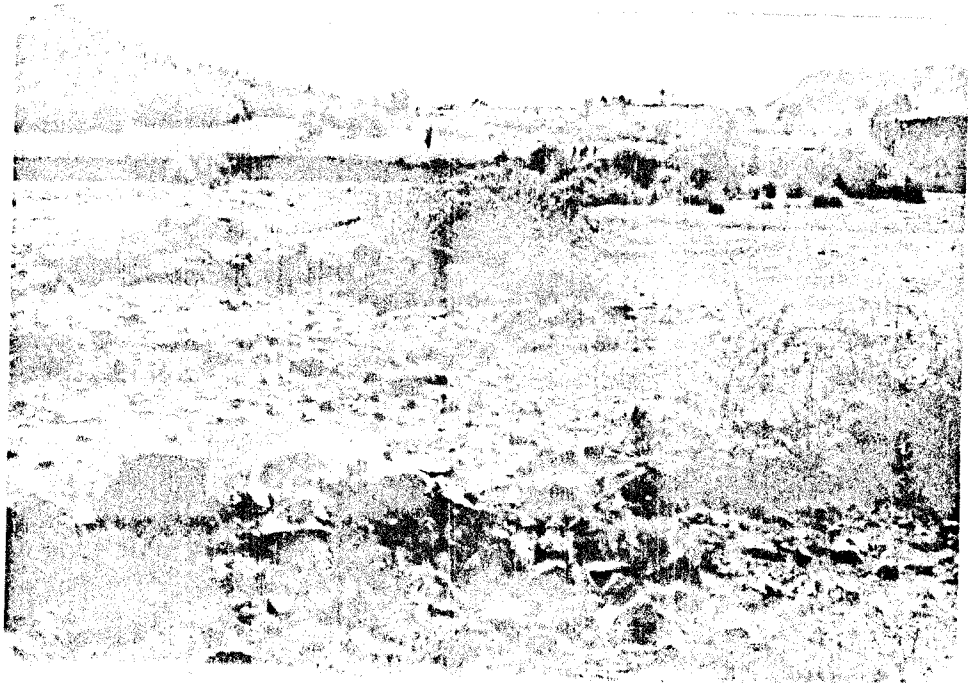
44. YENİ HAN DUVARINDAN DETAY

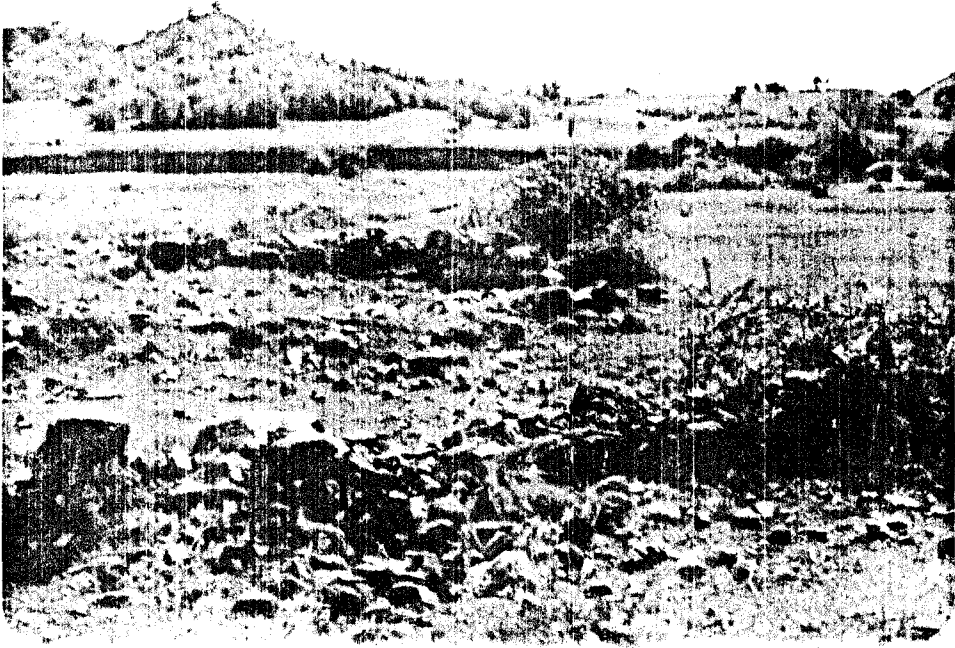
45. BALLIK HAN GÜNEY-BATI'DAN

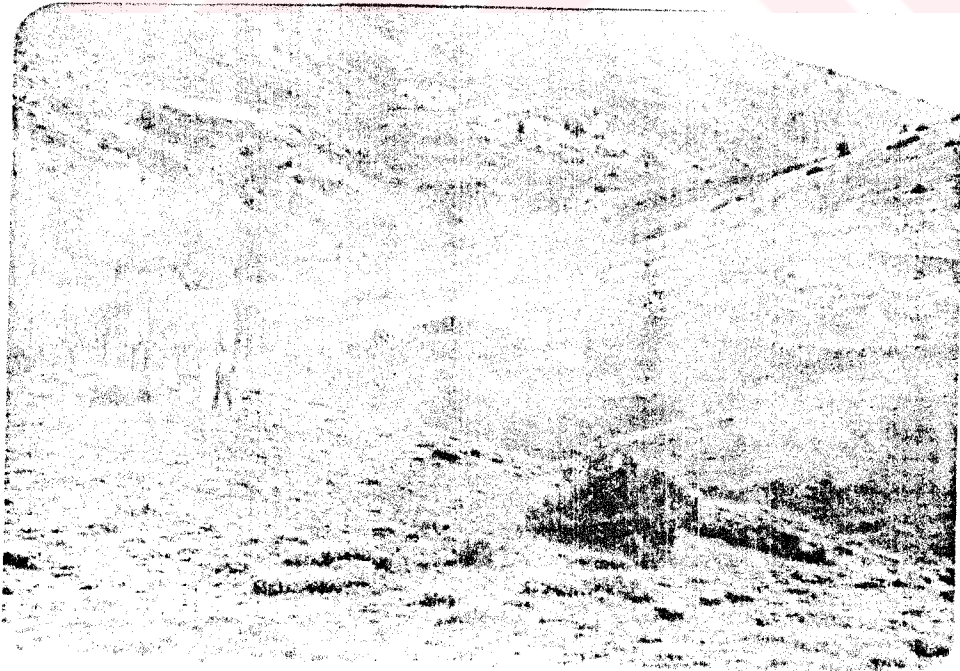
46. BALLIK HAN DOĞU GİRİŞ

47. SİRKE HAN TEMEL KALINTILARI

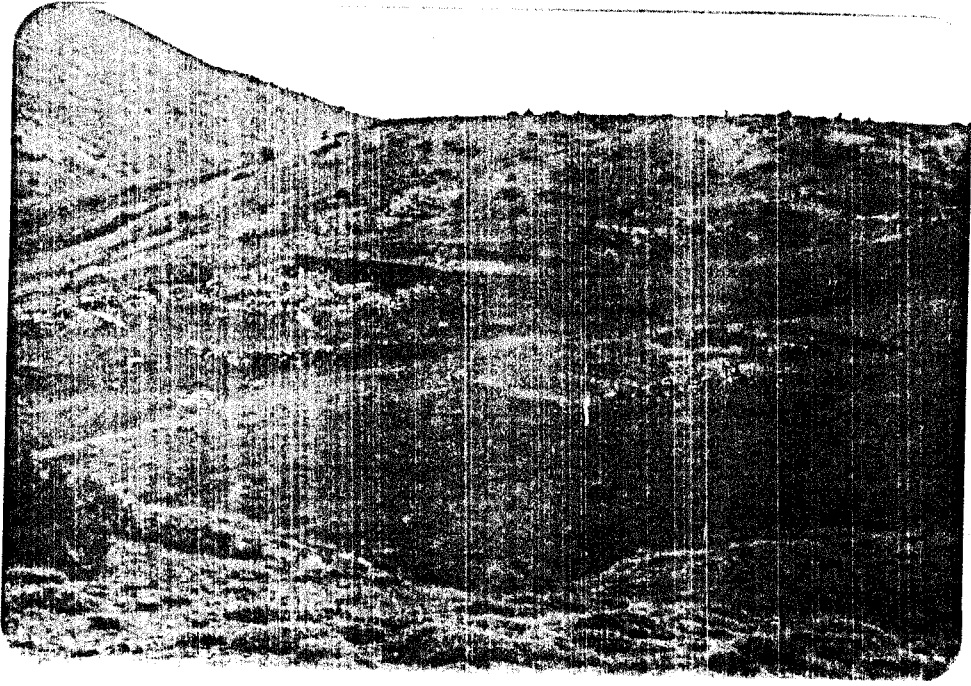

48. SİRKE HAN TEMEL KALINTILARI

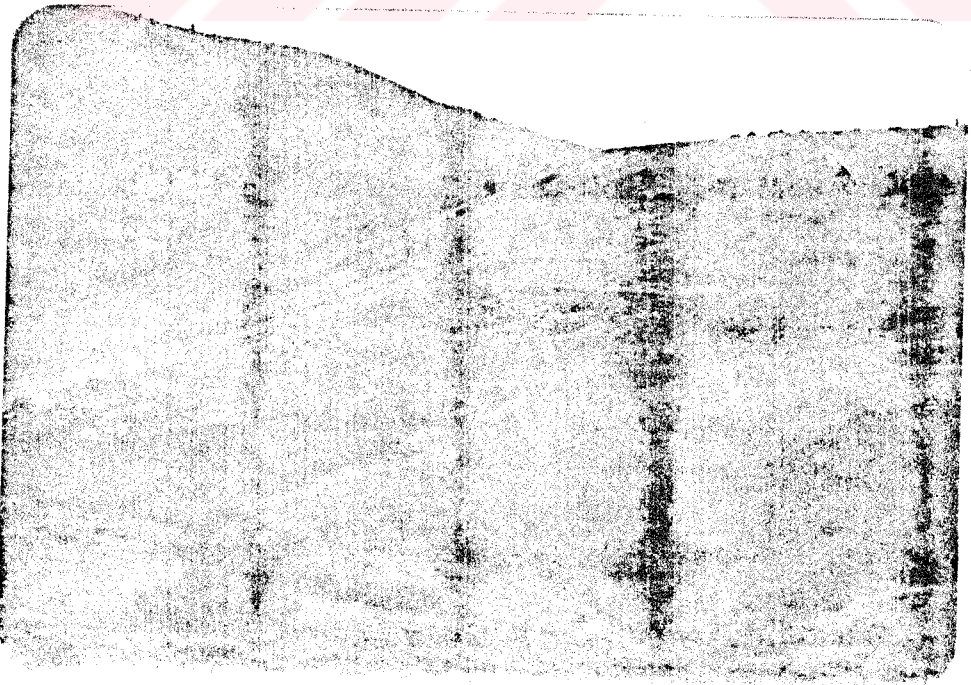

49. TOPAL ALİ'NİN HANI TEMEL KALINTILARI

50. TOPAL ALİ'NİN HANI TEMEL KALINTILARI

51. TOPAL ALİ'NİN HANI TEMEL KALINTILARI

52. ESKI HAN TEMEL KALINTILARI

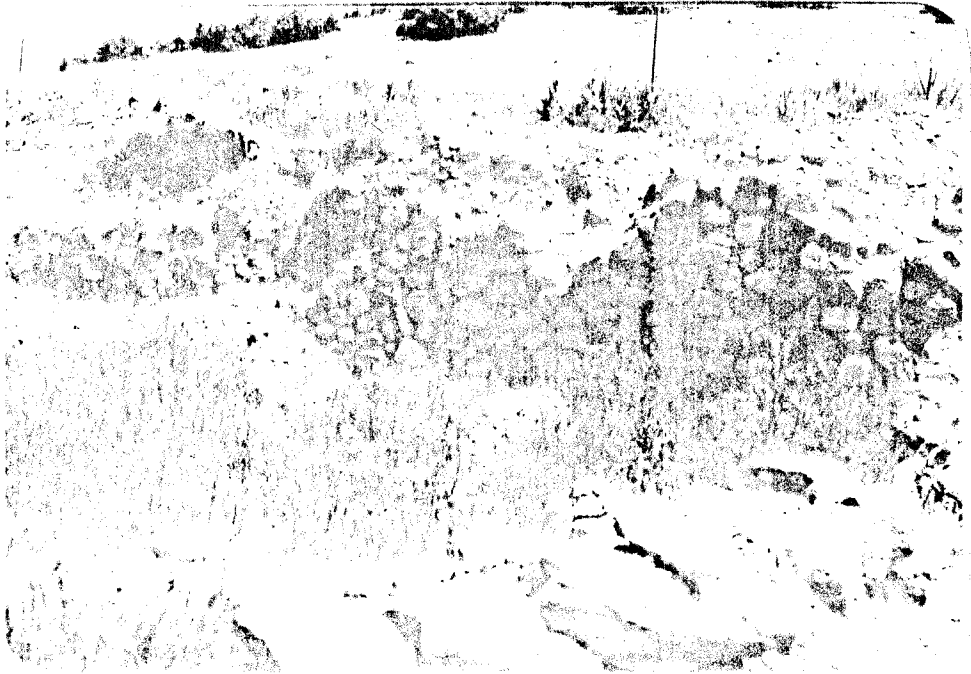

53. ESKİ HAN TEMEL KALINTILARI

54. ESKİ HAN TEMEL KALINTILARI

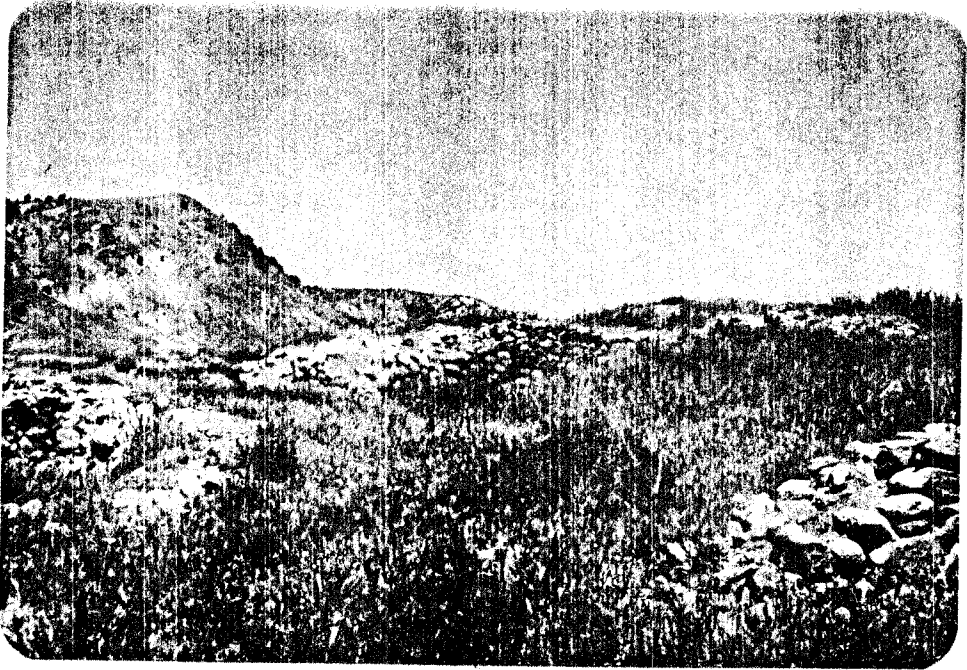

55. ESKİ HAN TEMEL KALINTILARI

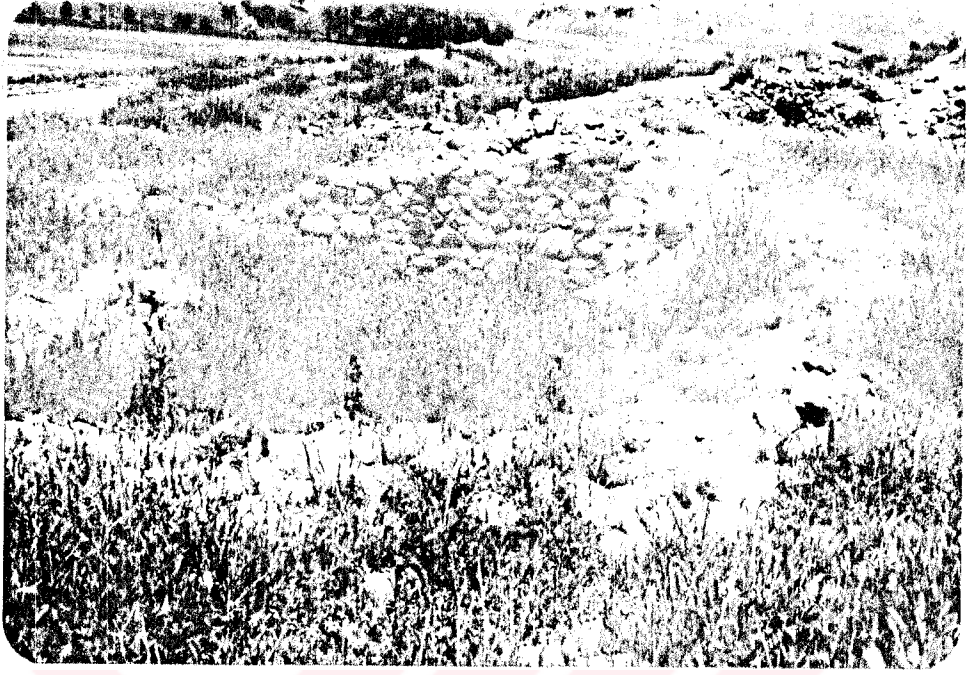

56. ESKİ HAN TEMEL KALINTILARI

57. ESKİ HAN TEMEL KALINTILARI

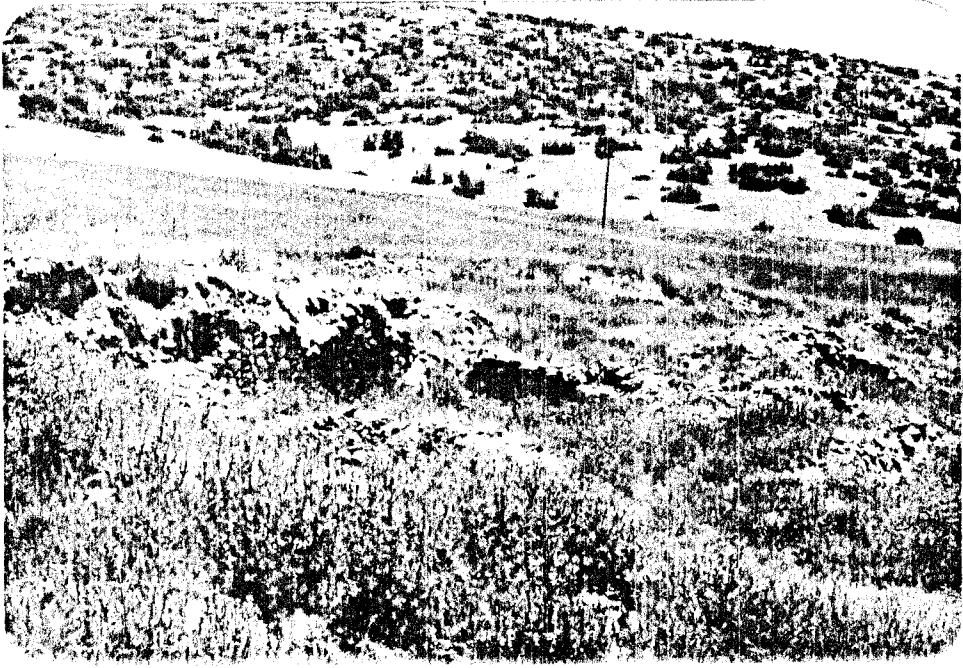

58. ESKİ HAN TEMEL KALINTILARI

59. ESKİ HAN TEMEL KALINTILARI

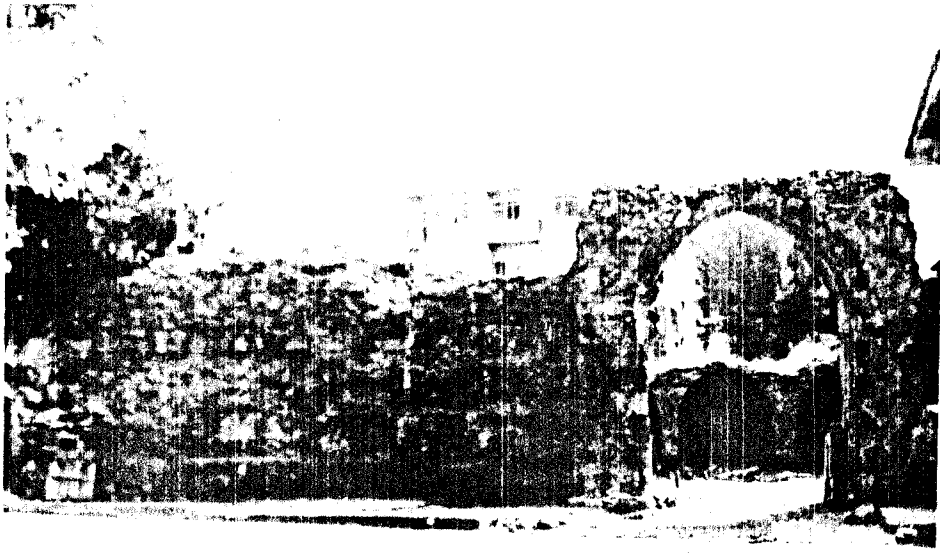

60. ESKİ HAN TEMEL KALINTILARI

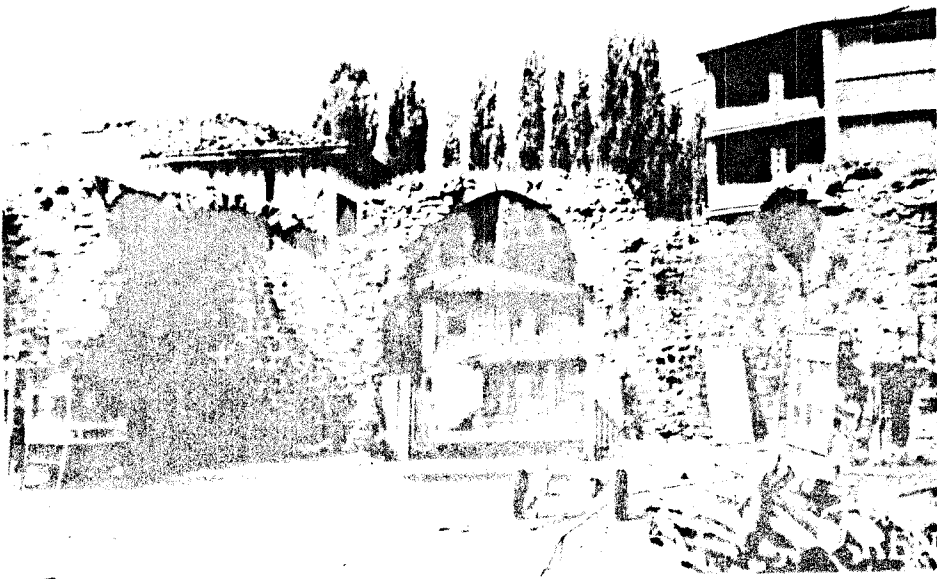

61. ESKİ HAN TEMEL KALINTILARI

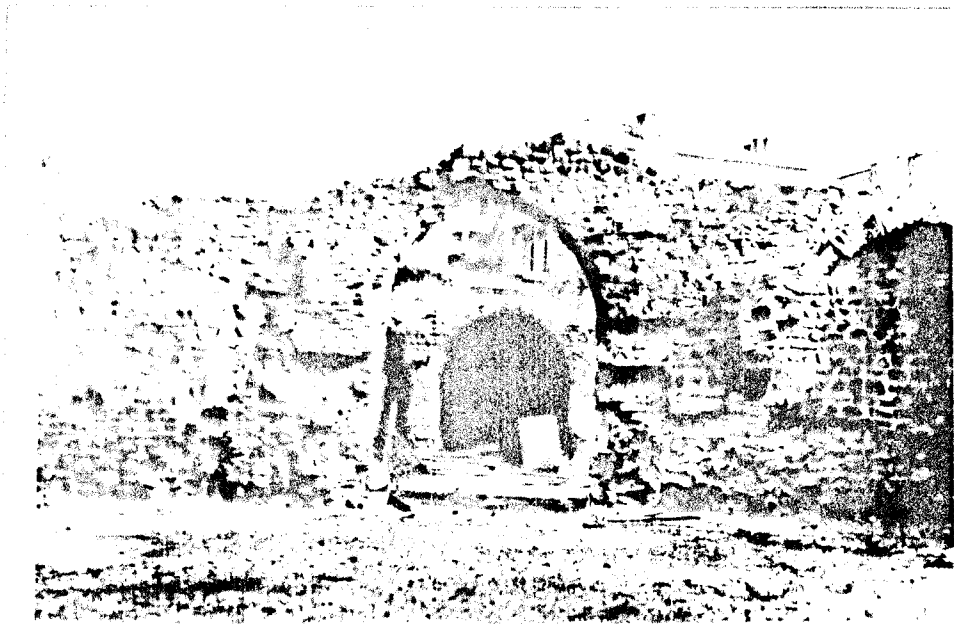
62. DURAK HAN GİRİŞ CEPHESİ

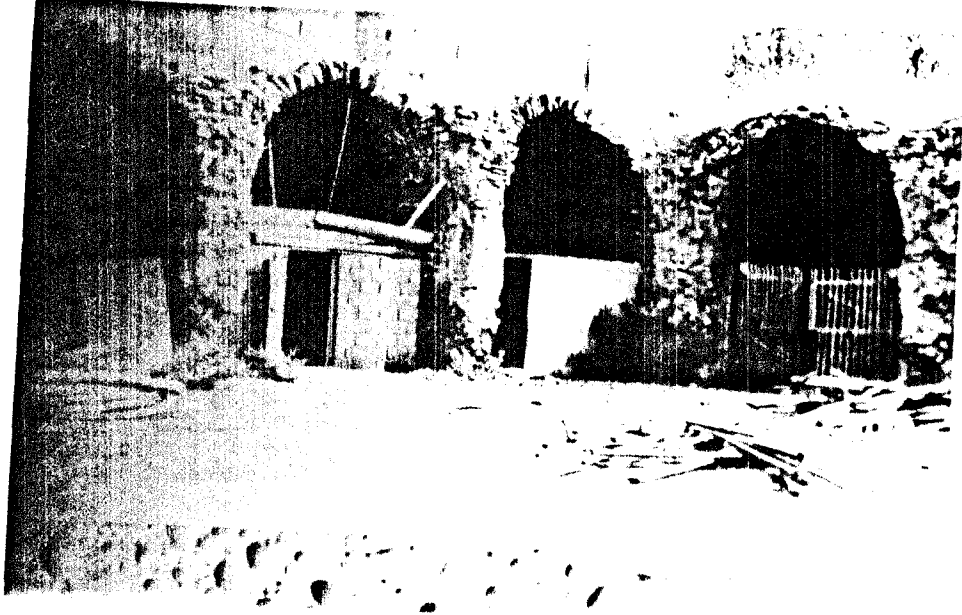
63. DURAK HAN BATTI CEPHE İÇERİDEN

64. DURAK HAN GÜNEY-BATI'DAN GÖRÜNÜŞ

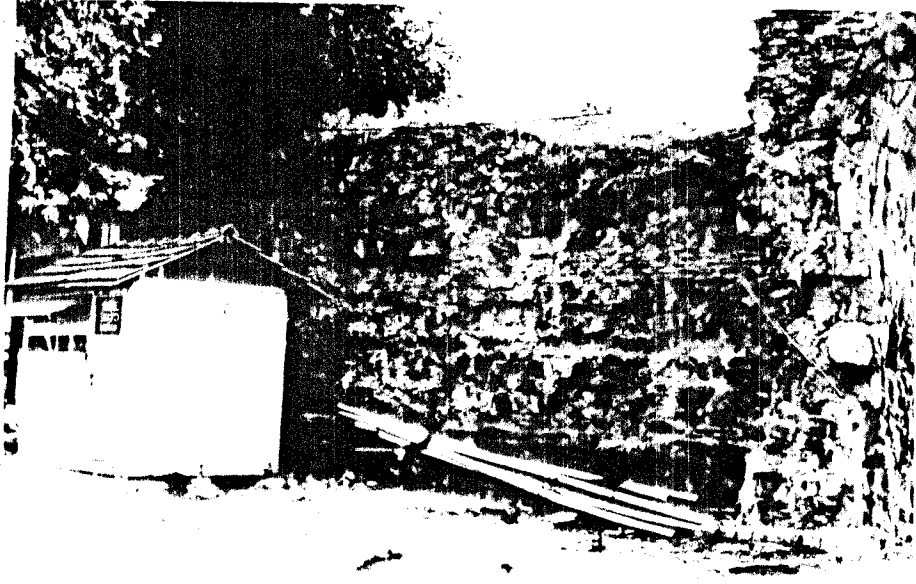
65. DURAK HAN AVLUNUN GÜNEY'İNDEN İKİNCİ BÖLÜME GEÇİŞ

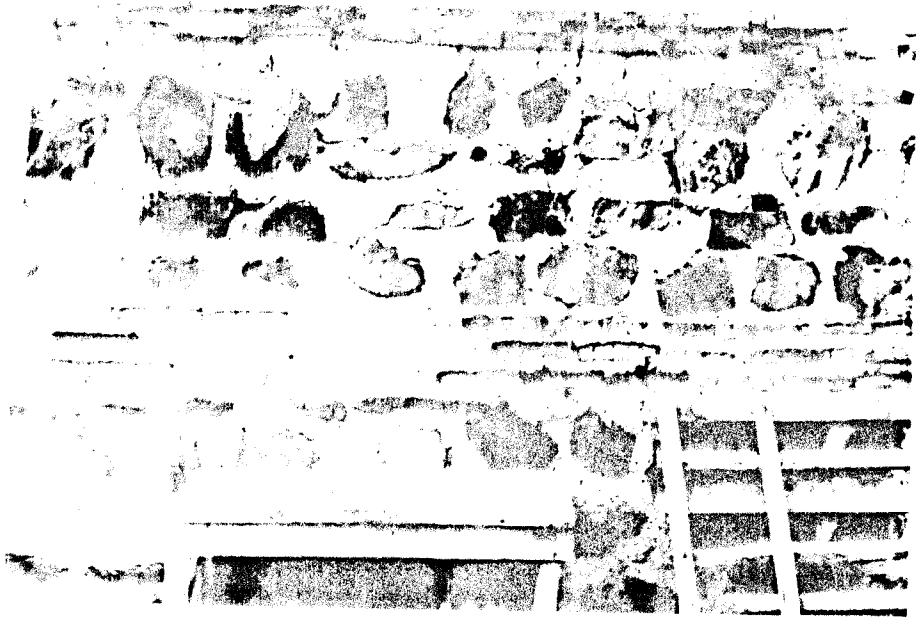
66. DURAK HAN TONOZLU MEKANLAR

67. DURAK HAN TONOZLU MEKANLAR

68. DURAK HAN GİRİŞ CEPHESİNDE

69. DURAK HAN DUVARDAN DETAY